

*Rodný kraj je kraj dětství, kraj prvních a proto nejsilnějších dojmů, objevů a poznatků.
Člověk se tam nemusí vracet, protože tam vlastně nepřestal žít, ať se octne kdekoliv.
Rodný kraj je jako rodný jazyk. I kdyby někdo mluvil nebo psal jiným jazykem,
nepřestane myslet a snít jazykem svého dětství.
To není vliv, nýbrž něco původnějšího a silnějšího, to je kus vlastní duše a osobnosti.*

Karel Čapek, 1938

Malý slovník regionálních autorů Literární tradice našeho kraje

Medailonky regionálních autorů
zpracoval Aleš Feters

Doplnila a sestavila Božena Blažková

Volná příloha knihovnicko-informačního zpravodaje U nás
Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové
vyšla za finanční podpory ČEZ

OBSAH

Úvodní slovo		23
Regionální autoři a zpravodaj U nás	3	Klicpera Václav Kliment 24
Ecce, homo	3	Křelina František 25
		Kubátová Marie 26
		Kubín Josef Štefan 26
		Mašínová Leontina 27
Malý slovník regionálních autorů		Medek Rudolf 28
Balbín Bohuslav	4	Němcová Božena 29
Blažek Vratislav	4	Němeček Zdeněk 29
Bouška Sigismund Ludvík	5	Pelcl František Martin 29
Čapek Jan Blahoslav	6	Poláček Karel 30
Čapek Josef	6	Rais Karel Václav 31
Čapek Karel	7	Středa Ludvík 32
Čapková Helena	9	Škvorecký Josef 33
Černý František	10	Šlejhar Josef Karel 33
Černý Václav	11	Šolc Václav 34
Červený Jiří	11	Šotola Jiří 34
Čtvrtek Václav	12	Šrámek Fráňa 35
Durych Jaroslav	13	Štolba Josef 36
Erben Karel Jaromír	14	Štorch Eduard 37
Erben Václav	14	Tyl Josef Kajetán 37
Fischl Viktor	15	Žák Jaroslav 38
Grym Pavel	16	
Hanka Václav	16	
Hejn Václav	17	
Hejnová Marie	17	
Horyna Václav (zprac. B/BLA)	18	
Hostovský Egon	19	
Ivanov Miroslav	20	
Jirásek Alois	21	
John Jaromír	22	
Knob Jan	22	
		Autoři krajem „znamenání“
		Halas František 39
		Mácha Karel Hynek 40
		Malinský Zbyněk (zprac. B/BLA) 42
		Nepil František 42
		Seifert Jaroslav 43
		Literární tradice našeho kraje 44

Regionální autoři a zpravodaj U nás

Božena Blažková

V našem zpravodaji věnujeme regionálním a literárním tradicím pravidelnou pozornost. Během téměř desetileté spolupráce s panem Alešem Fettersem jsme zveřejnili kolem 30 medailonků autorů se vztahem k našemu regionu. Od myšlenky vydat všechny napsané texty pohromadě neuplynulo ani čtvrt roku, a předkládáme vám celkem 50 zastavení se spisovateli našeho kraje. Vzhledem k tomu, že jsme chtěli vydat sborník ještě v letošním roce, zvolili jsme nejjednodušší formu abecedního uspořádání. Povídaní u jednotlivých jmen nejsou koncipována jako slovníková hesla. Jedná se spíše o jednotlivá zastavení, která mohou pomoci knihovníkům a čtenářům oživit zájem o regionální literární tradice. Ráda bych při této příležitosti zároveň odkázala na úvodní stať Aleše Fetterse „Literární tradice severovýchodních Čech“ z publikace Knihovny Královéhradeckého kraje, kterou vydala naše knihovna v roce 2004. Autor medailonků je nejen středoškolský profesor a češtinář „tělem a duší“, ale zároveň je to i pečlivý regionální literární badatel s rozsáhlým osobním archivem. Nejen v našem kraji je známý jako organizátor a glosátor kulturních, společenských a literárních akcí. Publikuje v regionálním i celostátním tisku, ve sbornících i knihách. Zaměřuje se na autory severovýchodních Čech a jeho činnost je spjata hlav-

ně s rodným krajem bratří Čapků (je uznávaným „čapkologem“ a aktivním členem Společnosti bratří Čapků). V roce 1999 obdržel Kulturní cenu města Náchoda a v roce 2001 mu byla v Trenčianských Teplicích udělena Cena Karla Čapka. Sám je také autorem několika zajímavých publikací: Přátelé Karel Čapek a Fráňa Šrámek (Sobotka: Středisko městské kultury, 2002), Krajem Devatera pohádek (Malé Svatoňovice: Obec Malé Svatoňovice, 2005), Epizoda z 60. let: korespondence Václava Havla a Aleše Fetterse (Praha: ARSCI, 2006), Osudu navzdory: život a dílo Heleny Čapkové (Malé Svatoňovice: Obec Malé Svatoňovice, 2008), Průvodce Náchodem Josefa Škvoreckého (Náchod: Město Náchod, 2008), Karel Čapek v rodném kraji (Úpice: Městské muzeum, 2010). V letošním roce mu v nakladatelství BOR vyšla kniha Josef Škvorecký a Náchod.

Vzhledem k rozsahu naší publikace jsme některá méně známá jména vynechali a nezabývali jsme se autory žijícími. Těm průběžně věnujeme pozornost v našem zpravodaji. Několik let jsme spolupracovali se Střediskem východočeských spisovatelů. Marcella Marboe a František Uher představili čtenářům většinu aktivních členů pobočky. V současné době spolupracujeme s hradeckým Spolkem přátel krásného slova.

Ecce, homo

Aleš Fetter

Od roku 2004 píše pro knihovnicko-informační zpravodaj Královéhradeckého kraje U nás medailonky o významných (zejména literárních) osobnostech našeho kraje v rubrice Ecce, homo (Ejhle, člověk!). Některé byly psány „srdcem“, některé jen „mozkem“, většina kombinací obojího. Nejde vždy jen o rodáky, ale i o lidi, kteří našim krajem prošli, a ten významněji poznamenal je či jejich dílo. Rozhodli

jsme se již zpracovaný materiál využít a doplnit několika dalšími jmény. Přesto nejde o vyčerpávající „seznam“, ale o výběr, byť dost reprezentativní. Rozsah jednotlivých medailonků nezávisí na významu osobností. Záměrně jsme se nezabývali žijícími autory (s výjimkou devadesátileté paní Marie Kubátové). Snad tato malá publikace poskytne pohled i na význam našeho kraje v naší kultuře.

Malý slovník regionálních autorů

BALBÍN Bohuslav

3. 12. 1621 v Hradci Králové – 28. 11. 1688 asi v Praze

Bohuslav Balbín byl typický barokní spisovatel, člen jezuitského řádu, velký obdivovatel krás našeho kraje. Rok po jeho narození zemřel otec a matce se sedmi dětmi poskytl útočiště na zámku v Častolovicích přítel rodiny, krajský hejtman Otto z Oppersdorfu. Desetiletý Bohuslav začal studovat (1631) v Broumově na latinské klášterní škole, pak vystřídal několik dalších, už jezuitských škol a humanitní studia dokončil v Kladsku (1639). Tam později také učil. Náš kraj, svůj rodný kraj znal důvěrně, jak dokazuje významný výbor z Balbínova rozsáhlého desetidílného latinského díla *Miscellanea historica regni Bohemiae* (Rozmanitosti z historie Království českého) nazvaný *Krásy a bohatství české země* (Praha: Panorama, 1986).

O našem kraji, ovšemže v tehdejších hranicích, píše s výraznou láskou:

„Královéhradecký kraj, ze všech českých krajů nejrozsáhlejší ... představuje, jak se může pozorovatel snadno přesvědčit – svazek nebo kytič květů, s touto podobou jej můžeme srovnat. Na vrcholku kytičky se rozkládají dost velké květy v čáře od Poděbrad až k pramenům Labe, snítky květů a samotná nejnižší a nejužší část svazku představuje končinu od Bohdanče a Náchoda až k pramenům Moravy, jež v tomto kraji pramení. Můžeme jej tedy vhodně vypoodobnit obrazem rozkvetlé kytičky. Poněvadž města a význačnější část kraje je majetkem královen, které dostávaly toto věno při korunovaci, vypadá to, jako by králové odevzdávali Královéhradecký kraj jako svazek květů do rukou královen. (s. 215) Jak ještě v 17. století bylo možné „vidět“ Krkonoše, to dost udivuje. Balbín zdůrazňuje: „Sám jsem viděl, že v nejparnějším létě ... byla úbočí Sněžky pokryta hlubokým sněhem.“ S vážnou tváří uvádí, že je v nich „zjevení zvané Rýbrcoul“. Na vrcholu Sněžky často sedí „lidská postava, ono známé Zjevení. Plácá a hýbe nohama, ... vydává strašný pokřik.“ Na různých mís-

tech připomíná Balbín jednotlivá místa či hrady kraje: „*Náchod (původní sídlo pánů z Náchoda) s hradem mnohokrát obléhaným. ... Za naší doby by jej byli málem zbořili, kdyby jej byl nezachránil jeho pán, znamenitý válečník, kníže Piccolomini. Roku 1427 jej marně obléhalo vojsko Slezanů.*“ Připomíná i Hradec Králové, „*svobodné věnné město královen s prastarým, zříceným hradem*“, Jaroměř, „*svobodné a věnné město královnino*“ a mnohá další města, hrady i jiné „*památkosti*“.

BLAŽEK Vratislav

31. 8. 1925 v Náchodě – 28. 4. 1973 v Mnichově, SRN

Už vyslovení jména Vratislava Blažka vyvolává u těch, kdo ho znali, úsměv na tváři. Pamětníci rádi vyprávějí desítky humorných příběhů, jichž byl už od školních let protagonistou. Sérii vzpomínek na pedagogové náchodského gymnázia, kterou napsal k jubileu školy roku 1947, „postížení pánové“ nedovolili tehdy otisknout. Můžeme si je přečíst až v almanachu o půl století pozdějším, vydaném k stému výročí Jiráskova gymnázia v Náchodě v roce 1997. To už byl autor léta mrtev. Urna s jeho popelem mohla být uložena do rodinného hrobu na náchodském hřbitově až v září 1990. Tehdy byl jmenován in memoriam čestným občanem rodného města.

Spíše než čtenáři znají jeho jméno divadelní a zejména filmové diváči. *Starci na chmelu* nezestárlí ani po čtyřiceti letech. Blažkův kamarád od dětství prof. Bohumír Španiel (Rosta Pitrman z knih Škvoreckého) vzpomínal, že se někdy začátkem šedesátých let sešli v Praze a řeč přišla i na tehdy běžné chmelové brigády. Blažek se zájmem poslouchal vyprávění o zážitcích kolem nich. Byl to jeden z podstatných impulzů pro scénář k úspěšnému filmu, našemu prvnímu filmovému muzikálu. Filmových scénářů napsal Blažek předtím i potom asi dvacet.

Po válce začal Blažek studovat na Akademii výtvarných umění a Umprum, s nesporným výtvarným talentem. Se stejně nespornou nechutí

podřizovat se vkusu jiných studia opustil. Už v roce 1946 se hrálo satirické pásmo *Ferda sirky zeměkoule*, jehož byl spoluautorem. Jeho hra *Král nerad hovězí* (1947) měla v Divadle satiry výrazný úspěch, hrála se tam celkem 375krát. Hra *Kde je Kuták?* byla po premiéře nejen stažena, ale Divadlo satiry, kde se hrála, bylo rozpuštěno. Hru *Trudy* po diskusi s „dohlážiteli“ hodil do kamen. Žádný její opis se údajně nezachoval. Jan Werich k příběhu dodává: „*To byla Blažkova hra, která doslova shořela. A z plamenů vyskočil Blažek, který není děvka prodejná.*“

Nejúspěšnějšími jeho hrami byly nesporně *Třetí přání* a *Přiliš štědrý večer*. Jimi postoupil mezi nejvýznamnější divadelní tvůrce 50. a 60. let minulého století. Jan Werich tehdy Blažka charakterizoval: „*Blažek má smysl pro humor, který začíná a končí vzácnou a blahodárnou vlastností, dělat si srandu sám ze sebe. /.../ Umí poznat směšnost situací. A co víc, dovede ji zpracovat v komično, dát mu formu a dát je dál.*“ Blažek napsal i na osm desítek písňových textů, nejen pro své hry. Mnohé se zpívají dodnes, málokdo ví, že třeba známá Lěkořice je text Blažkův.

Po „příchodu vojsk“ odešli Blažkovi v září 1968 do Mnichova. Život v exilu pro něj nebyl lehký. Jeho satirická i humoristická tvorba byla spjata s prostředím a životem, který důvěrně znal. Ale tam byl život jiný než doma, tento druhý mu zůstal cizí. Z jeho tehdejší korespondence s přítelem Václavem Táborským vznikla pozoruhodná knížka *Mariáš v Reykjavíku*. V roce 1975 ji vydali manželé Škvorečtí v Torontu. U nás bohužel dosud znovu nevyšla, takže je těžko dostupná. Blažkovou postavou se inspiroval Josef Škvorecký v Příběhu inženýra lidských duší, dal mu tam průhledné jméno Blažej.

Autor s nesporným satirickým i humoristickým talentem zůstal vzhledem k nepřízni doby někde v půli cesty svých uměleckých možností, zůstává téměř anonymně skryt ve svých filmech, hrách a písničkách. Zajímavou knížku (nejen) vzpomínek na Blažka vydal s titulem *I v cizině jsem s tebou* Filmový klub při Filmcentru v Hradci Králové roku 1998.

BOUŠKA Sigismund Ludvík

25. 8. 1867 v Příbrami – 29. 8. 1942 v Náchodě

Prvorozený ze šestnácti dětí naddůlního Karla Boušky se narodil v roce 1867 na den sv. Ludvíka, a tak mu dali jméno, které si „přinesl na svět“. Po absolvování příbramského gymnázia byl rok na učitelském ústavu, pak se dal zapsat na pražskou malířskou akademii. Tu brzy opustil, rozhodnuv se pro dráhu duchovní. Strahovští dominikáni ho odmítli přijmout, uspěl u břevnovských benediktinů. Tam přijal řádové jméno Sigismund. Vystudoval bohosloví, složil řeholní slib a v červenci 1892 byl vysvěcen na kněze. Ustanoven byl jako kaplan na faru v Machově u Náchoda, později působil v téměř postavení v Polici nad Metují, pak byl v broumovském klášteře, od roku 1914 deset let farářem v Bezděkově nad Metují, po krátkém působení v Orlově na Ostravsku byl odvolán zpět do broumovského klášteře, zřejmě proti své vůli. Nechtělo se mu „do německého klášteře, abych tam jako nula zahynul“. V roce 1926 se neúspěšně ucházel o hodnost opata břevnovského klášteře. O rok později ho poslali jako faráře do Počápel u Terezína, odkud odešel na pokyn opata na odpočinek. Ten trávil poněkud v ústraní ve Rtyni v Podkrkonoší. Čtyři dny po svých 75. narozeninách zemřel v náchodské nemocnici, pohřben byl na břevnovském řádovém hřbitově. Prožil tedy podstatnou část života, na duchovního až výjimečně rušného, v našem regionu.

V čem se odlišoval od běžných kněží? Psal a vydával básně, vydal i několik prozaických beletristických knih, v nichž poznáváme zejména Machovsko. Zajímal ho zejména život tehdejších vesnických dětí. Vedl i řádku polemik, jak bylo tehdy dost běžné. Překládal poezii i nábožensko-filozofická díla zejména z provensálštiny a katalánštiny, v čemž ho v počátcích významně podporoval a nasměroval Vrchlický. Sám tvořil i výtvarně, byl ve své době největším znalcem a sběratelem japonských dřevorytů u nás. Ze svých sbírek i vystavoval. Jeho aktivity nebyly vskutku běžné.

Povahy byl asi spíše prudší, než tolerantní. Vystoupil např. proti „zázraku v Suchém Dole“, kdy se čtrnáctileté Kristině Ringlově (v r. 1892) zjevil

v lese „přízrak“, jež si vysvětlila jako zjevení se Panny Marie. Politování nad lehkověrností některých věřících vyslovil tehdy i hradecký biskup Brynych.

V Machově navštívil Boušku Jirásek s Vilémem Mrštítkem, Bouška byl s nimi na Hvězdě, s Jiráskem u něho byl později i Vrchlický, navštívil ho sochař František Bílek, spisovatelka Růžena Svobodová, on pak odtud Sládka, když se léčil v Chudobě. V Bouškově sbírce *Pietas*, která vznikala v Machově, našel Šalda „pozitivně sociálně katolický ráz“, upoutal ho „tichý, šedý, jímavý, opravdu meditativní tón“. Šalda také vybídl Boušku, aby napsal do Ottova slovníku naučného heslo Otokar Březina. Šaldovi pak zajistil léčení v Chudobě: „Šalda přijel v bídném stavu do Náchoda, kde jsem s kočárem na něho čekal. Vynesli jsme ho z vlaku se spisovatelem Hladíkem a uložili pečlivě do kočáru.“ Bouška ho v Chudobě několikrát navštívil a konstatoval, že Šalda nakonec chodil opět sám, bytí o holi. Šalda u něho v Polici trávil i dvoje prázdniny, koncem války i výtvarník Josef Váchal. Mezi dalšími návštěvníky v polickém období byl např. malíř Antonín Slavíček, A. M. Til-schová, seznámil se tu s historikem Tomkem, ale např. i s mykologem Bezděkem, pod jehož vlivem pracoval na odborném díle Houby z Broumovska, které doprovodil množstvím akvarelů. Dílo ovšem nikdy nevyšlo.

ČAPEK Jan Blahoslav

6. 11. 1903 v Třebchovicích pod Orebem – 10. 9. 1982 v Praze

U vědecky zaměřených osobností hledáme obvykle jen těžko literární vyjádření vztahu k rodnému kraji. U Jana Blahoslava Čapka, syna československého faráře, však můžeme najít vztah k podorlickým písmákům – kdysi tajným nekatolíkům, kteří pod horami udržovali víru předků.

Maturoval v roce 1923 na rychnovském gymnáziu. Odešel pak na pražskou filozofickou fakultu, kde studoval češtinu a angličtinu. Doktorát (1927) získal disertační prací Tvůrčí básnické dílo J. V. Sládka, na docenta české literatury se habilitoval roku 1934 prací o československé literatuře toleranční. Pojem „československý“ u něho nebyl

jen formální, znalost slovenské literatury i kulturního života mu byla vlastní a vedl k ní i své studenty. Přednášel také na Husově fakultě, Vysoké škole obchodní, za okupace učil krátce na pražské konzervatoři a pak byl pracovníčně nasazen v průmyslu. Po válce byl jmenován profesorem české literatury na FF UK. Na počátku padesátých let bylo jeho působení omezeno jen na starší českou literaturu, koncem 50. let mu bylo pedagogické působení zakázáno úplně. Bylo mu umožněno nastoupit do Památníku národního písemnictví, pak pracoval v Ústavu pro dějiny Univerzity Karlovy. Od roku 1968 přednášel na filozofické fakultě opět jen krátce.

J. B. Čapek se věnoval starší české literatuře i literatuře slovenských evangelíků, zabýval se Komenským, ale třeba i Jiráskem, Čechem či Sládkem. Překládal i z angličtiny a latiny. Vedle prací odborných psal i beletrii, prózou i veršem.

Výrazně zaujal svou poslední beletristickou knihou *Za jazyk přibitý*. Předbělohorský městský úředník Mikuláš Diviš z Doubravína, věrný českým stavům, je přibit k šibenici za jazyk, jímž mj. vítal Fridricha Falckého. Kniha vyšla v roce 1970, a ačkoliv se odehrává před třemi a půl staletími, byla vesměs chápána jako alegorie k posrpnové současnosti. „*Za jazyk přibitý*“ byli tehdy všichni, kdo chtěli něco volně říci, s nimi pochopitelně i J. B. Čapek. Historická novela *Za jazyk přibitý* byla poslední jeho uveřejněnou prací.

ČAPEK Josef

23. 3. 1887 v Hronově – v dubnu 1945 v koncentračním táboře Bergen-Belsen

Konec druhé světové války byl jistě „šťastným vydýchnutím“, přinesl pocit úlevy, osvobození od strachu a bídy. Pro mnohé měl v sobě ovšem i velký kus smutku. Mnoho rodin přišlo o někoho z nejbližších. Paní Jarmila Čápková dlouho nechtěla smrti svého muže uvěřit. Hledala prostřednictvím Červeného kříže, hledala stopy, které by mohli osvětlit ti, kdo se vrátili. Bohužel marně. O datu úmrtí Josefa Čapka máme tedy ve slovnících údaj neurčitý, nejčastěji že zemřel mezi 5. a 24. dubnem 1945 v koncentračním táboře Bergen-Belsen. O situaci v osvobozeném táboře jsou hrůzná svě-

dectví: stovky nepohřbených mrtvých, stovky nemocných, umírajících zejména na infekční střevní nemoci, zbytky vyhladovělých, zcela zesláblých ještě žijících vězňů. Po německé preciznosti v evidenci nebylo v posledních válečných týdnech už ani stopy, jídlo pro vězně ke konci nebylo vůbec žádné. Tak tam skončil patrně i život Josefa Čapka, život velké osobnosti, člověka každým coulem.

Josef Čapek byl osobnost zcela mimořádná. Malíř, ilustrátor, grafik – tvůrce avantgardních knižních obálek, jevištní výtvarník; básník, dramatik i prozaik, a ve svých prózách leckdy i svěrázný filozof; redaktor, publicista s pravidelným novinářským úvazkem. Spolehlivý a obětavý bratr, stojící často ve stínu toho mladšího, jež od dětství chránil, toho, který tvořil snadněji.

Narodil se v Hronově jako druhé ze tří dětí MUDr. Antonína Čapka. Sestra Helena byla o rok starší, bratr Karel o tři mladší. Josef nebyl „hvězdné dítě“, na studia se s ním nepočítalo. V Úpici, kde rodina žila od léta 1890 do roku 1907, vychodil obecnou a měšťanskou školu, po roce „na handlu“ v Zacléři vystudoval ve Vrchlabí dvouletou německou tkalcovskou školu, pak praktikoval v úpických textilkách, nešťastný k zoufání. Karlova výzva: „Sestřičko, pomoz mi!“ účinkovala, Helenin manžel JUDr. Koželuha přesvědčil rodiče, aby Josefa nechali studovat vytoužené výtvarné umění. A tak máme umělce Josefa Čapka, a ne asi jen nevýznamného textilního podnikatele.

Vypočítávat mnohostranné výtvarné dílo Josefovo tu nebudeme, vyjmenovávat všechny společné aktivity bratří Čapků také ne. Jen snad zmíníme **Předmluvu autobiografickou z Krakonošovy zahrady**, první jejich veřejné vyznání lásky k rodnému kraji a přiznání se ke kořenům. A třeba drama **Ze života hmyzu**, kde postava tuláka je „dítětem“ Josefovým. Tulák, postava komentující hmyzí sobectví a s ním tolik špatných vlastností lidských, je promyšlená a svým způsobem moudrá postava. Od ní se odvíjí myšlenková nit ke **Kulhavému poutníku**, vrcholnému literárnímu dílu Josefovu, dodnes nedoceněnému: „*To napínavé, to jisté, to veliké a hlavní dobrodružství, ke kterému všechno cílí, ve které vstoupí Poutník, kam někdy dojdou já, jež jednou podstoupíte vy, jest smrt.*“ K ní ve svých úvahách přistupuje Josef Čapek jako k jedi-

né jistotě, ale i k samozřejmosti. Není však cílem jeho úvah. „...*šli jsme spolu mnohými cestami, po dláždění i po travnatých stezkách, ve shodě i v hádání, Kulhavý poutník a já, když jsem šel sám.*“ Kniha je dialog autora a poutníka, dvou složek jednoho já. Dialog, který je hledáním i nacházením.

Josef Čapek v knize hojně cituje. Ze Starého zákona, z antických autorů, z moudrostí Východu, ze Shakespeara i Komenského, z Goetha i filozofů, kteří byli moderní v době jeho mládí. Ne proto, aby se „blýskl“. Citace jsou východiskem či odrazovým můstkem k vlastním pozorováním, úvahám, myšlenkám. A mohou jimi být i k myšlenkám našim, čteme-li zvolna a pozorně. Josefovo dílo vede k zamyšlení nad sebou i nad nepochopitelně krutým koncem autorova života. Nebylo mu dopřáno nic z toho, co si přeje jeho Kulhavý poutník: „*Sře se přede mnou krajina ozářená ve slunci, líbezná, utěšená, to ta nejhezčí, s milostnou prostotou složená ze všech těch radostných krajín, které jsem tu na světě poznal. /.../ Odcházíte z této tak důvěrné Marnosti do neznámé ciziny věčna, ještě bych chtěl v poslední chvíli mít v očích nikoliv obraz zahnědlé lebky uboze dřavých a němých očních důlků, ale třeba jen jedinou větvíčku růžové kvetoucího vřesu, jen šípkový květ – odnésti si v pohledu třeba jen jediný ve větru se kymácející modrý zvonek a – než všechno zhasne – nechť se v jeho kalichu třepe ještě muška, ještě naposled, malinká, skoro neviditelná!*“ – Co měl před očima tento vzácný, citlivý, milující člověk ve chvílích umírání v hrůzném německém koncentráku, to raději nedomýšlet. Začtème se do jeho knih, nechme se okouzlit jeho obrazy. Bylo by od nás nevděčné jeho dílo mjet.

ČAPEK Karel

9. 1. 1890 v Malých Svatoňovicích – 25. 12. 1938 v Praze

Jeden z největších našich spisovatelů, Karel Čapek, je s naším regionem spjat nejen rodovými kořeny, ale i nezanedbatelnou částí svého díla.

Narodil se v rodině lékaře MUDr. Antonína Čapka. Starší sourozenci Helena a Josef se narodili v Hronově „u babičky“ Heleny Novotné. Ta děti výrazně ovlivnila svým lidovým humorem,

optimismem, svou lidskou dobrotou. Pocházela „z machovských sekerníků“, jak píše Josef, a dětem uměla vytvořit chápavé, nezapomenutelné prostředí plné lásky i humoru. Hronovský dědeček Karel Novotný se objevuje i v Karlových pohádkách, když „tlustého pradědečka“ uvedl do literatury už Josef svou první pohádkou. Jedny rodové kořeny jsou tedy na Hronovsku, „čapkovské“ kořeny jsou pak na Žernově a v jeho okolí. To byly kořeny selské. Hospodářství s hospodařením nesoviselo jen slovně, znamenalo i „hospodárnost“ a nikdy nekončící práci a starosti.

Místem dětství Karla Čapka a jeho sourozenců byla Úpice let devadesátých a počátku století dvacátého. Do svého domu v Úpici se rodina stěhovala ze Svatoňovic v létě 1890, tedy když bylo Karlíčkovi půl roku. Dům měl krásnou zahradu a bylo z něj do přírody nebo k řece Úpě pár kroků. Tam děti Čapkovy vyrůstaly, tam získávaly své první poznatky o světě, tam chodily do školy, četly první knížky. Tam v kuchyni na stoličce poslouchaly vyprávění a písně, které maminka Božena Čapková sbírala a zapisovala pro Národopisnou výstavu v roce 1895 (Božena Čapková a Karel Kořízek: Lidové písně a říkadla z Úpicka, vydal Etnografický ústav AV ČR v Praze, 2002).

Nejen pohádky všech tří sourozenců, ale i Předmluva autobiografická ke *Krakoňšově zahradě*, *Loupežník* a mnohé jiné byly ovlivněny úpickým dětstvím. Do regionu umístil Karel Čapek i některé kapitoly *Továrny na Absolutno* (Na horách, Bitva u Hradce Králové, U Sedmi chalup), Krkonoše se v jeho díle také občas vyskytují.

Od září 1901 začal Karel Čapek studovat na gymnáziu v Hradci Králové, ve škole, kterou absolvoval i jeho otec. Na bytě byl na „Malém plácku“, s ním tam byla a o něj pečovala hronovská babička, v té době už vdova. Měl tedy Karel o relativní pohodlí postaráno. I v tak mladém věku se dovedl zapojit do studentského života, účastnil se vydávání studentského časopisu a dalších aktivit. To bylo příčinou jeho nuceného odchodu z Hradce. Stačil se tam ovšem i poprvé zamilovat. Listy Anielce jsou toho dokladem. Anna Nepeřená, stejně stará, tehdy žákyně hradecké měšťanky, si dopisy uschovala, protože se jí zdály „tak nějak jiné...“. Vyšly prvně až v roce 1978. V Hradci

studoval Karel Čapek jen do kvarty, pak přešel na gymnázium do Brna. Hradci Králové se pak tak trochu „pomstil“ v Továrně na Absolutno za to, že hradečtí ochotníci uvedli jeho *RUR* dříve než pražské Národní divadlo.

Že rodný kraj zůstal v Karlově srdci po celý život, dokládají i četné drobné črty v novinách (a pak v knížce *Obrázky z domova*), ale zejména vyznání z tragického roku 1938: *Rodný kraj je kraj dětství, kraj prvních, a proto i nejsilnějších dojmů, objevů a poznatků. Člověk se tam nemusí vracet, protože tam vlastně nepřestal žít, ať se octne kdekoli. Rodný kraj je jako rodný jazyk; i kdyby někdo mluvil nebo psal jiným jazykem, nepřestane myslet a snít jazykem svého dětství. To není vliv, nýbrž něco původnějšího a silnějšího: je to kus vlastní duše a osobnosti.*

Na pevné místo v literatuře by jistě stačily jeho romány a povídky. Jen samotné divadelní hry by mu zajistily trvalé místo v historii českého divadla. Jeho geniální překlady francouzské poezie, zejména překlad Apollinairova Pásma, znamenaly podstatný posun ve vývoji českého překladatelství a výrazně ovlivnily i českou poezii. Kdyby byl napsal jen pohádky a Dášeičku, zapsal by se nesmazatelně do dějin literatury pro děti. Na typ pohádky, který vytvořil, navazovali mj. Jan Drda nebo Václav Čtvrtek. A jeho dílo novinářské? Probíráme-li se úctyhodnými svazky souborů *Od člověka k člověku* a *O umění a kultuře*, žasneme nejen nad rozsahem, nad šíří zájmů a vědomostí, ale zejména nad nadčasovostí jeho myšlenek. Mnohé jeho názory, vyslovované ve dvacátých a třicátých letech minulého století, zůstávají živé a platné i dnes. Čapek patřil mezi naše novináře nejpřednější.

Karel Čapek byl jedním z vážných kandidátů na Nobelovu cenu za literaturu. Od roku 1932 do roku 1938 byl navrhován sedmkrát za sebou, marně. Zejména v oněch posledních letech měl jeho „neúspěch“ podtext politický, porota nechtěla jeho jmenováním dráždit vládcu tehdejšího Německa.

Čapkovy aktivity v posledním roce života, v těžkém a nakonec tragickém roce 1938, by stály za samostatnou studii. V Čapkově bibliografii je z tohoto roku 115 údajů o článkách v novinách, časopisech a sbornících. Pracoval také na (nedokončeném) *Životě a díle skladatele Foltýna*.

Absolvoval i četná setkání, politická i literární; zejména při 16. mezinárodním kongresu Penklubu u nás. Pozoruhodné zůstávají jeho rozhlasové projevy, zejména projevy k sudetským Němcům z týdnů před Mnichovem. Zdůrazňoval v nich potřebu vzájemné dobré vůle, snažil se jim vymluvit nenávisť. A v tom posledním se jich ptal, chtějí-li válku, nebo mír. Varoval je před katastrofálními důsledky, které jim válka může přinést. A apeloval „na záchranu milionů krásných životů“. Nebyl vyslyšen. To je bohužel častý osud těch, kdo vidí dopředu a varují před nebezpečími, před nimiž ta pohodlnější většina národa i lidstva ráda zavírá oči. Miliony lidských životů nebyly zachráněny, pro sudetské Němce měl konec války ještě katastrofálnější důsledky, než si Čapek asi vůbec uměl představit. Nechtěli včas slyšet varování a to se pak tvrdě naplnilo.

Od konce září 1938 přicházely už jen kruté a tragické rány. Dopadaly na republiku i na Karla Čapka. V jednom ze svých posledních textů napsal: „*Vždyť se toho nemusí bůhvíco namluvit, aby bylo dobře mezi lidmi! – Co dělat, je hrozně daleko od národa k národu; všichni jsme čím dál tím víc sami.*“ I on, vždy rád obklopen lidmi, přáteli, se asi najednou cítil osamocený. Onemocněl a o Vánocích 1938 zemřel. Byl to následek Mnichova? Na zápal plic mohl zemřít i za jiných historických okolností. Ale uvědomme si, jaký vliv na zdraví člověka má psychika. A tu zhroutení ideálů jistě ovlivňovalo.

Musel zemřít tak záhy? Sestra Helena vyčítá prezidentu Benešovi, že její bratry nepovolal na podzim 1938 k sobě do Londýna, kde by mohli být jistě velmi platni. Patrně by tak onu těžkou dobu přežili. A jistě by se tam bez větších problémů uplatnili. O Karlovi v tomto kontextu napsala: „*Jako by prožil tisíc životů v nejrůznějších lidských podobách... Sám by se byl protloukl životem celou řadou způsobů, i jen svými zálibami by se uživil. Jako poučený a odborně vzdělaný zahradník, kaktusář, fotograf, znamenitý ilustrátor a kreslíř, novinář, dramaturg, režisér, češtinář a botanik, překladatel nejsložitějších básnických děl – univerzální duch nadaný tak bohatě, že by vynikl v jakémkoli povolání, které by si byl vyvolil. Byl fenomén.*“

Nám nezbyvá než konstatovat: Ejhle, člověk. Velký člověk, jehož život byl vrchovatě naplněn. Ale zůstali jsme chudší o to, co ještě mohl vytvořit.

ČAPKOVÁ Helena

28. 1. 1886 v Hronově – 27. 11. 1961 v Praze

Helenu Čapkovou zná většina čtenářů jako „sestru slavných bratří“, autorku vzpomínkové knihy *Moji milí bratři*. Psala však už na počátku dvacátých let dvacátého století. První její dílko, knížka *Malé děveče*, vyšla na jaře 1920. Vydalo ji Aventinum, nakladatelství dr. Ot. Štorcha-Mariena, upravil její bratr Josef Čapek, vytiskl František Obzina ve Vyškově. Knížka má dvanáct kapitol na pouhých padesáti stránkách malého formátu. Přiblížila v ní život rodiny lékaře v malém městě. Viděla jej očima dívky - dcery, ale využila i svých zkušeností matky. Vztahy rodičů neidealizovala, ani její manželské zkušenosti nebyly ideální. Připomíná i nelehký život hronovské babičky. O bratrech se zmiňuje jen zcela okrajově. Přesto je tato první knížka Helenina jakýmsi předobrazem jejího díla posledního, životního.

V téže době ji zřejmě Karel přesvědčil ještě k jednomu literárnímu činu. V posledním, třetím svazku *Nůše pohádek*, souboru umělých pohádek tehdy žijících českých autorů (1. díl 1918, 3. díl 1921), si můžeme přečíst Heleninu pohádku *O babiččině zástěře*: „*Jistě si hned, milé děti, pomyslete, že patřila babičce-mlynářce z Hronova, a ta si jako mladá holka kouzelnou zástěru z nejčistšího lnu sama utkala, při měsíčku vyběhlila a pevnou konopnou nití ušila.*“ Tato téměř neznámá pohádka se odehrává na Žernově, je oslavou rodové pracovitosti. Otec je v pohádce přítomen jako „malý Toniček“. Na tuto babičku se však Helenka moc pamatovat nemohla, bylo jí jeden a půl roku, když u nich ve Svatoňovicích zemřela.

Její bratři byli v době, kdy vydala svou prvotinu, už literárně známí. Chtěla se 34letá sestra svým mladším bratrům něčím přiblížit, nebo podlehla jejich naléhání a výhodným kontaktům s nakladatelem? Její starší deční Evě bylo patnáct, mladší Heleně třináct let. Zdálo se jí, že už nepotřebují tolik mateřské péče, nebo tu byla touha realizovat se?

O nějakém zaměstnání nemohla tehdy manželka významného brněnského právníka uvažovat.

Helena Čapková se narodila v Hronově v dávno už neexistujícím domku rodičů její tehdy dvacetileté matky Boženy. Čapkovi bydleli ovšem v Malých Svatoňovicích, kde byl MUDr. Antonín Čapek baňským a lázeňským lékařem. Čtrnáct měsíců po Heleně se rovněž v Hronově narodil Josef. V létě 1890 se rodina přestěhovala do Úpice. Heleně ještě nebylo devatenáct, když se v listopadu 1904 vdávala do Brna za JUDr. Františka Koželuhu, o třináct let staršího. Dcera Eva se jim narodila v říjnu 1905, Helena v květnu 1907. (Ta napsala značně kontroverzní, jednostranně zaujatou knihu *Čapkové očima rodiny*.)

Po Malém děvčeti napsala Helena tehdy ještě další dvě knížky, *Kolébku* (1922) a *O živé lásce* (1924, obě vyšly rovněž v Aventinu). Kolébka je obrazem často komplikovaného, nelehkého mateřství, *O živé lásce* je pokus o román, tedy dílo fabulované. V trojici ženských postav – povahově rozdílných sester – je asi i leccos z jejich prožitků či představ. Po prvních letech dvacátých se Helena Koželuhová, píšící ovšem pod svým jménem za svobodna, literárně odmlčela.

V létě 1926 ovdověla, o tři roky později se seznámila s básníkem, překladatelem a diplomatem dr. Josefem Palivcem, za nějž se 25. října 1930 provdala. Od něho vzešel asi impuls k tomu, aby začala opět psát. Zřejmě někdy na začátku protektorátu se vrátila ke vzpomínkám na dětství a mládí, tentokrát zejména na své slavné bratry, s životní zkušeností podstatně větší, sama vyzrálejší lidsky i literárně. Ruku jí vedl odpovědně a jistě i šťastně Josef Palivec. Dílo vznikalo zřejmě pomalu, „předběhla“ ji svým Českým románem (o Karlu Čapkovi) švagrová Olga Scheinpflugová. (Vyšel prvně v roce 1946.) A pak přišlo záhy období, kdy bylo jméno Čapek skoro tabu a manžel dr. Palivec byl na dlouhá léta uvězněn. I v dopisech z vězení ji však k práci povzbuzoval a radil jí. Vydání svého díla životního, knihy *Moji milí bratři*, se bohužel nedočkala. Kniha vyšla v roce 1962, Helena Čapková zemřela 27. listopadu 1961. Úplný, definitivní text Helenin nebyl dosud publikován. V literárním povědomí zůstává právě díky této své knize a nehasnoucímu zájmu o dílo obou bratří.

ČERNÝ František

21. 2. 1926 v Jaroměři – 12. 6. 2010 v Praze

Univ. prof. PhDr. František Černý, DrSc., patří k významným osobnostem naší nedávné minulosti. Byl prvním polistopadovým děkanem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Široké kulturní veřejnosti je známý jako teatrolog, přední znalec našeho divadla. Byl hlavním redaktorem a spoluautorem čtyřsvazkových *Dějín českého divadla* (1968-1983), podílel se na řadě dalších kolektivních prací o divadle i divadlech, zejména kolem výročí a znovuotevření Národního divadla (1983), sestavil a redigoval mj. knihu *Divadlo v Kotcích* (1992), samostatné práce věnoval Haně Kvapilové, Františku Smolíkovi nebo Zdeňku Štěpánkovi. Věnoval se také čapkovským studiím, je od založení členem a řadu let byl předsedou Společnosti bratří Čapků. Dovršením v tomto směru je jeho monumentální kniha *Premiéry bratří Čapků* (2000).

Dětství a mládí prožil v rodné Jaroměři, v rodině zahradníka – pěstitele a šlechtitele, ale také ochotníka – herce i režiséra, který se stýkal s mnoha významnými osobnostmi. Studium na jaroměřském gymnáziu ukončil v roce 1945. Ve vzpomínkové knize *Ve městě u tří řek* (2005) najdeme mnoho zajímavého o něm a rodině, o životě v Jaroměři, ale i obecněji o poměrech za první republiky a zejména za protektorátu, kdy dospíval. Bylo mu devatenáct, když končila válka. Rodnému městu věnoval i pozoruhodnou knihu *Divadelní život v Jaroměři v letech 1819-1918* (2003), která není zdaleka jen historií ochotníků v jednom menším městě, tu dává do souvislostí širších, připomíná kočovné společnosti, které po našich městech hrávaly, nebo hostování předních pražských herců. *Za divadlem starým i novým* je titul druhého svazku vzpomínek, zachycujících jeho studia a pak působení v Praze od roku 1945 do roku 1969, kdy zastupoval děkana fakulty v době Palachovy smrti a pohřbu, což mu pak vyneslo určité existenční komplikace. František Černý byl od mládí i sběratelem pohlednic. Dokládá to jeho kniha *Putování se starými pohlednicemi z Hradce Králové do hor* (1988). I ta je holdem rodnému kraji.

Cílem tohoto textu není uvádět celou obsáhlou autorovu bibliografii, chceme jím ukázat význam-

nou osobnost z našeho regionu, člověka pracovitěho, fundovaného, rozdávacího z bohatství svých vědomostí, člověka, který si byl vědom své spolutpovědnosti za dění u nás, jež se vždy snažil kladně ovlivňovat nejen jako pedagog a vědec, ale i jako charakterní člověk. A to není málo.

ČERNÝ Václav

26. 3. 1905 v Jizbici u Náchoda – 2. 7. 1987 v Praze

Velkých lidí neměl náš národ nikdy nazbyt, málokdy si jich opravdu vážil, často je oceňoval až po smrti. V soutěži o největšího Čecha profesor Václav Černý „nebodoval“, přesto k velkým Čechům patří.

Vyrůstal na venkově. Narodil se v rodině řídicího učitele obecné školy v Jizbici u Náchoda. Děťství a školní léta však prožíval už ve škole v České Čermné, kam byl jeho otec v roce 1910 přeložen. Odtud chodil od jedenácti let denně pěšky do Náchoda do gymnázia. To není procházka, to byla každodenní pořádná túra.

V roce 1921 přišla z Francie nabídka umožňující vybrat skupinu českých středoškoláků ke studiu na lyceu Carnot v Dijonu. Náchodský kvintán Václav Černý se mezi ně proboujel. Studoval výborně, francouzštinu na gymnáziu měl, měl pro ni i zájem doma. Vesnický pan řídicí uměl totiž francouzsky velmi dobře, dokonce z ní i překládal (mj. Malou Fadetku George Sandové). Byl činný i literárně. Inicioval a redigoval např. dodnes podnětný sborník *Božena Němcová*, vydaný učitelskou jednotou Komenský v Náchodě v roce 1912 k 50. výročí autorčiny smrti. Mezi venkovskými pány řídicími bývaly výrazné osobnosti.

Střední školu tedy Václav Černý dokončil ve Francii (1924), češtinu a francouzštinu pak studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. To už měl za sebou i první publikační pokusy, už v roce 1923 mu otiskly náchodské sociálnědemokratické Podkrkonošské rozhledy obsáhlou stať o Maxmiliánu Robespierovi. V době studií vysokoškolských publikoval již soustavně. V roce 1928 získal na základě disertační práce *Bergson a současná francouzská poezie* doktorát filozofie, rok na to studia ukončil s kvalifikací středoškolského profesora.

Po ročním působení na brněnské reálce přijal místo sekretáře slavistického institutu v Ženevě, na tamní univerzitě se habilitoval na docenta obecné a srovnávací literatury. Na výzvu Šaldovu se v roce 1934 vrátil, aby se habilitoval i na Univerzitě Karlově. Dokončil francouzsky psaný *Esej o titanismu*. Na jeho základě se stal roku 1936 docentem. V roce 1938 byl jmenován mimořádným univerzitním profesorem. Zavření českých vysokých škol Němci v listopadu 1939 násilně ukončilo jeho vysokoškolské působení. Učil pak na gymnáziu v Praze v Dušní ulici. Koncem války byl jako odbojář, člen České národní rady, uvězněn.

Po Šaldově smrti začal vydávat *Kritický měsíčník*, v němž chtěl pokračovat v tradici Šaldova zápisníku. Na začátku heydrichiády bylo vydávání měsíčníku zastaveno, v roce 1945 ho Černý obnovil, ale komunistický režim už v roce 1948 jeho další vydávání zakázal. Svou literárněkritickou tribunu měl tedy prof. Černý jen krátce, „neohřál se“ ani ve škole, v roce 1951 musel z univerzity odejít. Vězněm byl znovu na přelomu let 1952-53, naštěstí opět ne dlouho. Bylo mu pak umožněno pracovat v Čs. akademii věd, ovšem jen jako řádovému pracovníkovi. Ale i tam dosáhl světového uznání, když objevil dotud neznámé drama španělského dramatika Calderóna de la Barca *El Gran duque de Gandía*.

V době uvolňování v šedesátých letech pak vydal např. *Knížku o Babičce*, v níž navázal na dávnou lásku svého otce, vydal pozoruhodný výběr z evropské barokní poezie *Kéž hoří popel můj* a několik dalších prací. Vydávání Kritického měsíčníku už v roce 1968 neobnovil, na univerzitu se vrátil jen na krátko. Se začátkem normalizace skončilo jak jeho pedagogické působení, tak i možnosti publikační. A tak např. jeho slavný *První sešit o existencialismu* vyšel ještě na samém počátku roku 1948, druhý sešit až posmrtně v roce 1992.

Byl jedním z prvních signatářů Charty 77, několik jeho studií se objevilo v samizdatu. *Paměti*, jejichž část byla na přelomu 60. a 70. let již vytištěna, ale ihned zlikvidována, vycházejí pak u Škvoreckých v Torontu. Nenapsal už bohužel jejich první díl, který chtěl věnovat dětství a mládí. Ten druhý (v definitivní verzi ovšem označený jako první) začíná zmíněným odchodem na studia

do Francie v roce 1921. Tak jako byl vždy tvrdým, nekompromisním literárním kritikem, je Černý ve svých Pamětech tvrdým kritikem lidských selhání. To mu mají někteří dodnes za zlé. Vzhledem k jeho životním osudům jsou však jeho postoje pochopitelné. Změny poměrů se bohužel nedožil, zemřel po delší nemoci v létě 1987.

Život prof. Václava Černého byl vskutku plný překážek a zvratů, nebyl to život šťastného člověka. Vždy ho mrzelo, že nemohl soustavně delší dobu pedagogicky působit, „*moje místo bylo na univerzitě*“, říkával. A jistě mu i vadilo, že nemohl volně vyjadřovat své názory, ať už literární, nebo obecné. Člověk jeho formátu a vzdělání nám v revoluční době zřetelně chybí.

ČERVENÝ Jiří

14. 8. 1887 v Hradci Králové – 6. 5. 1962 v Praze

S Hradcem Králové je Jiří Červený spjat rodově. Jeho dědeček byl majitelem továrny na hudební nástroje, v níž pracoval i otec Jiřího. S Hradcem je spjata celá jeho dětství a mládí. Rodina žila uměním a kulturou, což nebylo bez vlivu na osobnostní vývoj Jiřího. Už jako student hradeckého gymnázia začal literárně tvořit, psal divadelní texty i písničky, aktivně se účastnil vydávání rukopisných studentských časopisů, ačkoliv se to neslučovalo s tehdejšími školními řády. Byl jedním z vůdčích duchů legendárního studentského sdružení Mansarda. Organizovali výlety i večírky, na nichž se hrály i jeho první aktovky. Už rok před maturitou mu Národní listy otiskly první povídku, ovšemže pod pseudonymem.

Maturoval v roce 1905, v roce 1910 ukončil studia na pražské právnické fakultě. Psal povídky, úspěšně uplatňoval divadelní scénky a zejména kabaretní písničky. Napsal jich na dvě stě, z nichž leckterá zůstala živá (Pane kapelníku, Na hradeckých hradbách, Hradecké písničky aj.). Písničkami se stal velmi populárním díky amatérskému kabaretu Červená sedma, založenému už v roce 1909. Až do první světové války pak působil v Pardubicích. Válka ho vtáhla do svého soukolí po celé trvání, zpočátku byl na frontě, později pracoval ve Vídni jako auditor.

Po válce se stala Červená sedma kabaretem pro-

fesionálním, Jiří Červený byl jejím ředitelem. Působili tam tehdy umělci vskutku významní – Eduard Bass, E. A. Longen, Ferenc Futurista, Eman Fiala, Vlasta Burian nebo Jindřich Plachta. V roce 1922 však pro finanční potíže ukončila Červená sedma svou činnost. Přes své vlastně jen krátké trvání se stala v historii českého kabaretu pojmem.

Jiří Červený využil svého právnického vzdělání a otevřel si advokátní kancelář. Za protektorátu byl třikrát zatčen a vězněn na Pankráci a v terezínském Malé pevnosti. Svou kancelář vedl do roku 1949, kdy byly soukromé advokátní kanceláře zlikvidovány a advokacie „zesocializována“. Ve stáří se vrátil se zájezdovou amatérskou skupinou do role kabaretiéra, působil jako hudebník a konferenciér.

Pro nás zůstávají nejvýznamnějšími dvě knihy jeho pamětí, které napsal a vydal ke konci života – *Červená sedma* (1959) a *Paměti Mansardy* (1962).

ČTVRTEK Václav

4. 4. 1911 v Praze – 6. 11. 1976 v Praze

Václav Čtvrtek se vlastně „narodil“ až se svou první (nebo přesněji druhou) knížkou. Svě práce začal tímto jménem podepisovat od roku 1946, tedy pětatřicetiletý, jako své občanské jméno je přijal v roce 1959. (Vůbec první knížku v roce 1940 podepsal pseudonymem Hugo Prattler.)

Kdo se to tedy narodil (ne v Jičíně, ale v Praze na Letné) 4. dubna 1911? Synek Vašíček se narodil mladým manželům Cafourkovým. Zanedlouho začala první světová válka a tatínek musel narukovat. Maminka se pak (už se dvěma synky) vrátila ke svým rodičům do Jičína, do domu na začátku dlouhé lipové aleje k Libosadu. Tam se jim asi žilo podstatně lehčeji než v Praze. Dědeček, tesař a stavitel Feyfar, byl zajímavou postavou, prý i velmi sugestivním vypravěčem. *Bylo mi půlčtvrta roku a už jsem potřetí střídal dům. ... V domě na začátku lipové aleje dědeček doslova vládl.* Později vzpomínal, že ho znal jako starého pána s usmívavými koutky očí a s plnovousem málem do pasu. V Jičíně začal chodit do obecné pokusné školy při Raisově učitelském ústavu. Učili tam nejzkušenější učitelé, děti ovšem poznávaly i „nezralé“ adepty učitelského povolání, a ta srovnání mohla být docela zajímavá a pro vnímavé děti i inspirativní.

A Vašíček jistě vnímavým dítkem byl. *V psaní jsem si zrovna neliboval, ale četl jsem, sotva jsem se trochu naučil skládat k sobě slabiky.*

Po skončení války a otcově šťastném návratu z ní se rodina vrátila opět do Prahy. Tatínek pak prý „celého třičtvrtě roku, večer co večer, vždycky po ulehnutí nám vyprávěl na pokračování divuplný seriál o tom, jak český švec Kramflek šel světem a co tam zažil.“ Tady byla asi významná inspirace pro pozdější tvorbu. V Praze Václav dochodil obecnou školu, vystudoval gymnázium a kousek práv, ta však nedokončil. Nějaký čas pracoval v pražské Městské knihovně, pak jako úředník finančního ředitelství v Chebu. Po zabrání pohraničí Němci se musel vrátit zpět do Prahy. To se ovšem ještě jmenoval Cafourek. Ale copak může být spisovatel Cafourek nebo Voňavka? Asi ne, proto máme místo nich Čtvrťka a Řezáče.

Prvními Čtvrťkovými knížkami byla „čapkovská“ vyprávění *Veselé pohádky o pejskovi a kočička, strýci hrochovi, loupežnicích a jiných lidech a zvířátkách* a *Jak pejssek a kočička pěstovali kaktus* (obě 1947). Knížek pro děti napsal Václav Čtvrtek za třicet let tvůrčího působení přes sedmdesát. Ty nejznámější a nejpobulárnější jsou o Rumcajsovi a jeho rodině, a tedy o Jičíně. Proto kdysi (ještě před vznikem festivalu) označil neméně sympatický spisovatel František Nepil Jičín jako hlavní město pohádky. Václav Čtvrtek mistrně dovršil „vynález“ bratří Čapků umístit děj pohádky na konkrétní místo, ne „za devatero hor a řek“. *Pohádka je preventivní ochranné očkování dětí proti suchosti ducha, necitlivosti, snížené citlivosti vůči kráse a proti tomu, aby člověk obklopený technikou se jí příliš zbytečně připodobňoval.* Tak soudil Václav Čtvrtek.

Že není jen „tatínkem“ Rumcajse a Cipíska, ale i Křemílka a Vochomůrky, víly Amálky, Makové panenky a motýla Emanuela, formana Šejtročka nebo vodníka Česílka, to vědí nejen děti, ale i dospělí. *Všechny postavy, které žijí v mých knížkách, jsou pohádkové jednající lidé,* napsal autor. Za samostatnou studii by stál rozbor jmen, jejichž křtitelnicí byla Čtvrťkova fantazie. *Když mám pojmenovat jednající postavu, tak mi to jméno jakoby samo přiskočí. ... Každé jméno u mne má vyjádřit vlastnosti postavy,* napsal. Také díky večerníčkov-

ským zpracováním svých pohádek se stal Václav Čtvrtek už za života klasikem dětské literatury.

V posledním roce Čtvrťkova života, na jaře 1976, uspořádali v Jičíně výstavu *Václav Čtvrtek a umění pro děti*. Slavných, krásných festivalů *Jičín – město pohádky* se bohužel „Rumcajsův tátnek“ nedožil. Byl by z nich měl jistě radost, i když se Václav Čtvrtek se svým vlídným úsměvem na široké tváři nikdy netlačil do popředí.

Pozn.: Citace jsou z publikace nakladatelství Albatros Václav Čtvrtek Z dětství i jinak (1976).

DURYCH Jaroslav

2. 12. 1886 v Hradci Králové – 7. 4. 1962 v Praze

Jaroslav Durych pocházel z katolicky laděného turnovského rodu brusičů drahokamů. Byl synem regionálního novináře a publicisty Václava Durycha, autora cestopisných črt z Českého ráje a Krkonoš. Jaroslav neměl snadné ani dětství ani další život. Otec mu zemřel v roce 1897, tedy jedenáctiletému, ale už o pět let dříve žil po úmrtí matky (1892) u příbuzných. Do školy začal chodit v Libčanech u Hradce Králové, kde žil u strýce, úředníka na panství hraběte Harracha. Od roku 1895 žil v Žinkovech u Nepomuku, pak v Želči u Plané nad Lužnicí. Gymnázium začal studovat v Hradci, to žil u babičky z matčiny strany, ale jen rok. Jistě se mu příbuzní věnovali, ale opravdová rodinná výchova a péče to ani nemohla být. Studoval pak na nadaci v arcibiskupském konviktu v Příbrami. Z něho byl pro nevhodnou četbu vyloučen, ale gymnázium dostudoval. Využil pak možnosti studovat jako vojenský stipendista na lékařské fakultě v Praze (doktorát 1913). Toto nelehké období jistě významně profilovalo jeho povahu, ale určilo i jeho další profesní dráhu vojenského lékaře. Tak poznal i první světovou válku. Vojenským lékařem byl i po většinu období první republiky. V té době se stal uznávaným spisovatelem, řazeným mezi „katolické“ autory.

Vrcholem jeho tvorby se staly dvě valdštejnské trilogie – velká, román *Bloudění*, a „menší“ *Rekviem*. To, že se octneme na chvíli na hradeckém náměstí nebo zejména ve Valdštejnově Jičíně, znamená, že by šlo o literaturu jakkoli regionální. Durychovým „regionem“ je tu celá tehdejší Evro-

pa a někdy nejen ta, jak víme z posmrtně v Římě vydaných *Služebníků neužitečných* (1969). Čtenářsky vděčnější je jedna z posledních jeho prací, rovněž posmrtně vydaná *Boží duha*. Prostředí severočeského venkova po vysídlení německého obyvatelstva dává možnost k autorovým úvahám o vině a odpuštění.

ERBEN Karel Jaromír

7. 11. 1811 v Miletíně – 21. 11. 1870 v Praze

Karel Jaromír Erben byl o rok mladší než Karel Hynek Mácha. Dva vrstevníci, básníci tak odlišní jak svým dílem literárním, tak svým životem, se setkali na studii práv v Praze. Mácha je končil v r. 1836, Erben 1837. Oba pocházeli z poměru skromných, Mácha ovšem rodilý Pražan a svým způsobem „bouřlivák“, Erben mladík povahy zcela odlišné, z malého podkrkonošského městečka Miletína, poznamenaný nejen skrovnými poměry, z nichž vyšel (a v nichž i pak dlouho žil), ale i od dětství nevalným zdravím. Z devíti dětí svých rodičů se jen on a sestra Josefa dožili dospělosti. Strýc Erbenův byl v Miletíně učitelem a spolu s farářem Arnoldem nasměroval synovce na studia, po miletínské škole na gymnázium do Hradce Králové. Po dokončení právnických studií nastoupil nejdříve na neplacené úřednické místo u soudu, pak vystřídal několik míst nevalně placených, existenční zajištění pro sebe a rodinu získal až v roce 1851, když byl, čtyřicetiletý, jmenován archivářem města Prahy.

Erben žije v povědomí národa básněmi z Kytice, jedné ze tří nejvydávanějších českých knih (vedle Máje a Babičky). S verši z ní se sešel snad každý, snad každý nějaký verš z ní může odříkat. Hluboko v povědomí zůstávají Polednice, Vodník, Štědrý den, Poklad, Svatební košile... Básně vznikaly postupně, první varianta Polednice byla napsána dvacet let před vydáním sbírky, Poklad patnáct let před jejím vydáním. Jeho otlišťtění vzbudilo velmi kladný ohlas, báseň upoutala např. i Františka Palackého. Báseň Záhořovo lože psal Erben jako básnickou opozici vůči Máchovu Máji. Souborné vydání *Kytice* (v roce 1853) bylo v době bachovského útlumu života nejen politické, ale i literárního vskutku událostí.

Mnohý jistě ví, že Erben také sbíral a vydal

české lidové písně (sebral jich přes dva tisíce) a že psal zejména pohádky. Ty jsou spolu s básněmi z Kytice také stále živé. Méně známé, nebo spíš už zcela neznámé je, že se zasloužil o vydávání řady starších, zejména středověkých spisů (třeba spisů Husových) a že také hojně překládal. Přes tu nezměrnou píli a pracovitost se po většinu života jen velmi skrovně „protloukal“. „*Kašlával krev smššenou s černým prachem archivů*“, napsal kdysi výstižně básník Jan Skácel. Pro velkého, kritického Šaldy byl jedním „*z největších mistrů slova českého: Uzavřel tím do mramoru svého verše nejen celou jednu epochu, nýbrž i celý svět, celý vesmír hodnot ethických i mytických*.“

Karel Jaromír Erben zemřel po delší nemoci v 59 letech v Praze. Rodný Miletín mu v červenci 1901 postavil na náměstí pomník. Stojí tam už více než sto let, ovšem v letech druhé světové války byly busta a bronzové plastiky sejmuty a zachráněny tak před roztavením. V roce 1945 opět osazen. O dva roky dříve než pomník byla odhalena pamětní deska na Erbenově rodném domku. Ten má ovšem podobu, kterou dostal po požáru v roce 1846, tedy ne z doby, kdy tam Erben žil. Městečko Miletín má dávnou slavnou historii, „*lesy miletínských*“ jsou zvětčeny v básni Rukopisu královédvorského (a připomněli jsme je v textu o Václavu Hankovi, o dvacet let starším než Erben). Miletín navštívil v roce 1833 Mácha při své „*pouti krkonošské*“, navštívil tam přítele Jana K. Lhotu, který byl i přítelem Erbenovým. V miletínském zámku je už řádku let expozice ochotnického divadla. Dnes je město známé spíše miletínskými modlitbičkami, které nabízí Erbenova cukrárna na náměstí. Je asi navštěvovanější než básníkův rodný domek. To nese život. Ale význam osobnosti a díla Karla Jaromíra Erbena tím není nikterak snižen. „*Básník Kytice*“ zůstává stále živý.

ERBEN Václav

2. 11. 1930 v Náchodě - 19. 4. 2003 v Praze, jeho ostatky byly uloženy na hřbitově v rodném Náchodě

Po ukončení měšťanky v předposledním roce války musel nastoupit do fabriky, studovat mohl až po jejím skončení. Po absolvování náhodské obchodní akademie odešel do Prahy na divadel-

ní fakultu AMU, v Praze pak už zůstal, pracoval v několika redakcích, později byl dramaturgem Filmového studia Barrandov.

Jako spisovatele ho znají především čtenáři detektivek, znají jeho kapitána Exnera. Napsal však i zajímavé a čtivé (byť samozřejmě fiktivní) **Paměti českého krále Jiříka z Poděbrad**. Vždyť tomu patřil kdysi i jeho rodný Náchod. Ke konci své literární tvorby se tematicky vrátil do rodného kraje, kam po vzoru Karla Čapka umístil svých „dvakrát šest pohádek“.

Když vyšla v roce 1989 knížka s titulem **Šest pohádek** od Václava Erbena, dočetli se její čtenáři za posledním vyprávěním: „*Zatím konec a možná dalších šest příště*.“ Václav Erben splnil slib. Po několika letech vyšla kniha s názvem **O strašidlech**. Zařadil sem jen s mírnými úpravami šest pohádek původních a přidal šest slíbených dalších. Vypravěče posadil do krásného prostředí chaty na Hvězdě v Broumovských (nebo Polických?) stěnách, „poslouchal je“ a jejich příběhy zapisoval (a přidal prolog a epilóg). Jako vypravěče vybral dvanáct skutečných osobností, které ovšem poněkud přejmenoval. Prof. Václava Černého na „starého profesora Václava Švarce“, prof. Františka Černého na „profesora Františka Bílého“ apod.

Erbenova vyprávění v podstatě pohádkami nejsou. Má tu ovšem pohádkové bytosti – čerty, rusalky, permoníky, hastrmany, hejkala, čarodějce a loupežníky i ohnivý sud, bezhlavého trakárníka a polednici, ožíví však i Kateřinu Vilemínu vévodkyni Zaháňskou nebo nadporučíka Czertika, padlého zde ve válce v roce 1866. S těmito postavami se setkávají vypravěči – lidé z posledních desetiletí dvacátého století, ty se přimíchají do jejich životů a v závěru se obvykle nějak nenápadně „vejdou“ do běžného dnešního života. Jak se praví v závěru jednoho z vyprávění: „*Škoda každého strašidla, které by mělo opustit náš kraj*.“

Ve způsobu vyprávění, v celkovém pojetí je Václav Erben svůj. Leccos v ději připomene jeho detektivky, leccos jeho oblibu v historii, jak se projevila např. v jeho fiktivních Pamětech českého krále Jiříka z Poděbrad. Je čtivý, dovede čtenáře zaujmout, takže těch více než tři sta stránek jsme ochotni přečíst „jedním dechem“.

FISCHL Viktor

30. 6. 1912 v Hradci Králové – 28. 5. 2006 v Izraeli

Na okraji hradecké pěší zóny, na rohu Bačkova náměstí a ulice Čelakovského si můžeme povšimnout pamětní desky, která nám připomíná, že se tu v poslední červnový den roku 1912 narodil básník a prozaik, překladatel, ale i diplomat Viktor Fischl. V Hradci Králové vystudoval gymnázium, maturoval tu v roce 1930, pak studoval v Praze práva a vydal své první tři básnické sbírky: **Jaro**, **Knihu nocí** a zejména **Hebrejské melodie** (1936), v nichž vyjádřil pocit odcizení v chaotickém světě i obtížné hledání východiska z něho. Tehdejší kritika přejala dnes téměř zapomenutou sbírku s pochopením a uznáním.

Koncem března 1939, dva týdny po okupaci se mu podařilo emigrovat do Anglie, odkud začal organizovat záchranu Židů z protektorátu. Od roku 1940 pracoval na ministerstvu zahraničí československé exilové vlády. V Londýně vydal **Evropské žalmy** a zejména cyklus elegií **Mrtvá ves**, inspirovaný lidickou tragédií. V diplomatických službách zůstal i po válce, v roce 1949 na svou funkci tiskového atašé našeho velvyslanectví v Londýně rezignoval. Později emigroval do Izraele a vstoupil do jeho diplomatických služeb. Přijal hebrejské jméno Avigdor Dagan. Jako velvyslanec Izraele působil v Japonsku, Barmě, Polsku, Jugoslávii, Norsku a Rakousku.

První jeho próza, **Píseň o lítosti**, vyšla hebrejsky v Tel Avivu v roce 1951, česky u Škvoreckých v Torontu v roce 1982, tady pak v roce 1992. Se čtyřicetiletým zpožděním vyšly u nás v roce 1991 i jeho **Hovory s Janem Masarykem**, vycházející ze vzájemné spolupráce, zejména v londýnském období velmi těsné. Dokládají Fischlovu důvěrnou znalost osobnosti Jana Masaryka. I většina dalších Fischlových próz u nás od 90. let minulého desetiletí průběžně vychází. Pozoruhodné jsou jeho básnické překlady starozákonní **Knihy žalmů** a **Písně písní**. Dokládají, že i přes vlastně půlstoletou emigraci zůstává Fischl mistrem básnické češtiny.

S Viktorem Fischlem jsme se mohli potkat jak v jeho rodném Hradci, tak na rychnovském poláckovském sympoziu v roce 1992 nebo o rok později v Hronově na sympoziu o životě a díle

Egona Hostovského. Na svůj věk působil svěžím dojmem, překvapoval svou pohotovostí, originalitou i moudrostí. Osobnost i dílo Viktora Fischla by měly zůstat pevně zakotvené ve vědomí českých čtenářů, zejména u nás, v jeho rodném kraji, na nějž nikdy nezapomněl.

GRYM Pavel

9. 6. 1930 v Náchodě – 24. 11. 2004 v Humpolci

Pavel Grym neměl život snadný. Snad jen náhodské dětství a část mládí do „února“. Vystudoval v rodném městě gymnázium, maturoval v roce 1949, v době, kdy byl do té doby prosperující obchod jeho otce „znárodněn“. „Buržoazní původ“ nebyl tehdy pro Pavla dobrým startem do života. Začal studovat češtinu a divadelní vědu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, po roce přešel na AMU, odkud byl pak z politických důvodů vyloučen. Po vojně se mu podařilo školu dokončit. V roce 1956 nastoupil do redakce Lidové demokracie, kde zejména jeho divadelní referáty, ale i další články patřily k čteným a oblíbeným. Z redakce musel odejít na počátku normalizace. Díky Miloši Kirschnerovi byl přijat do Divadla Spejbla a Hurvínka. Tam pracoval jako tiskový referent a pak v dalších funkcích až do odchodu do důchodu v roce 1990. Více než desítkou titulů v jeho bibliografii souvisí s tímto obdobím (*Klauni v dřevácích, Hovory u Spejblů, Pohádky pro Hurvínka* ad.).

Nepsal jen do novin a časopisů. Sestavoval pásma pro rozhlas i televizi, dělal dramaturgie, psal knížky pro děti nebo texty na gramofonové desky a další zvukové nosiče. Vytvářel i díla či dílka svébytně vlastní. Mezi první patřily *Bukanyři, mušketyři, pistolníci* (1967), později vyšly mj. knížky *Pražský golem, Čínský drak, Černá kočka, Stržené masky, Krajina snů*, vydal i *Anekdoty od A do Z*, mnohé z divadelního prostředí, které důvěrně znal, nebo soubor aforisů *Uvěřitelná dobrodružství pana G.* K jubileu rodného města (2004) napsal a v Náchodě vydali jeho „nezbedné náhodské pověsti“ s titulem *Zhýralá komtesa Lucie*, čtenáři vřelě přijaté. Josef Škvorecký mu je pochválil slovy: „*Jsou to lidové pověsti zcela v charakteru žánru, s vnějšíkovou prostotou*

a s velkým nábojem ukryté nostalgie. Opravdu krásná věc.“ Ale už předtím otiskoval náhodský Náš čas jeho vzpomínkové črty, z nichž některé vybral a shrnul do knížky *Kos na studni*.

Pavel Grym žil celý dospělý život v Praze, ale zemřel v léčebně pro dlouhodobě nemocné v Humpolci. Ač působil spíše jako pesimista, jeho krédo (uverejňněné v *Kdo je kdo*) bylo: „*Svět koneckonců není tak špatný. Mohlo by to být horší.*“ To, že mu v posledních patnácti letech jeho života vyšlo přes dvacet, byť často jen drobných knížek, svědčí nejen o autorově pracovitosti, ale i o oblíbě u čtenářů.

HANKA Václav

10. 6. 1791 v Hoříněvsi – 12. 1. 1861 v Praze

Jméno Václava Hanky by už asi dávno upadlo v zapomnění, nebýt jeho „objevů rukopisných“, různých podezření i prokázaných zásahů do starých rukopisných památek. Je to tedy náš krajan poněkud problematický, přesto si připomenutí zaslouží, i když to zrovna „*Ecce, homo*“ nebyl.

Narodil se v Hoříněvsi v rodině celkem zámožné, rodiče měli hostinec a hospodářství. Dochovaly se otcovy zápisy lidových písní, z domova tedy pramení Hankův vztah k nim. V Hradci studoval gymnázium (1804-1809), v Praze pak dvouletou filosofii, která tehdy opravňovala k dalšímu vysoškolskému studiu, pro něž si zvolil práva. Účastnil se soukromých slavistických přednášek Josefa Dobrovského, patřil k jeho nejoblíbenějším žákům. V letech 1813-14 pokračoval v právnických studiích ve Vídni. Po návratu do Prahy se zařadil na přední místo mezi českými vlastenci, začal psát a publikovat zejména básně v duchu lidové poezie. V roce 1816 z vlastní iniciativy přednášel na univerzitě češtinu, v dalším roce mu to bylo zakázáno. Prosazoval návrh na tzv. analogickou úpravu pravopisu, vycházející z závěrů Josefa Dobrovského. Širší proslulost i v celém světě slovanském získal v roce 1817 „objevem“ Rukopisu královédvorského. V Lexikonu české literatury čteme: „Hanka byl nejspíše hlavním organizátorem rukopisné mystifikace, snad provedl i staročeskou textaci RK (a RZ z 1818) a byl možná autorem lyrických básní RK.“

Podívejme se na rukopisné „objevy“ ze druhého desetiletí 19. století: v roce 1816 našel Jo-

sef Linda tzv. *Píseň vyšehradskou*, údajně ze 13. století. V kostele ve Dvoře Králové nalezl Václav Hanka 16. září 1817 zlomek z rozsáhlého kodexu, který měl shrnovat podstatnou část staročeské poezie, *Rukopis královédvorský*, kladebný rovněž do 13. století. V listopadu 1818 byl do Muzea anonymně zaslán ze Zelené Hory u Nepomuku zlomek rukopisu obsahující tzv. Libušin soud, který se hlásil do 9. nebo 10. století, *Rukopis zelenohorský*. Ten na rozdíl od předchozích narazil hned na počátku na ostrý nesouhlas Josefa Dobrovského: „*Když jsem to spatřil /.../, nemohl jsem soudit jinak, než že je to klukovství, jímž padělatelé z přehnaného patriotismu a nenávisti k Němcům chtěli oklamati jiné neopatrné. /.../ Skladatele znám, kteří učili se u mne staroslovanský a ruský čísti a nestoudným způsobem svou mazaninu Muzeu anonymně poslali.*“ (Dobrovský zemřel v lednu 1829.) „Je naprosto nesporné, že účast na celém podniku měl Václav Hanka,“ píše se v akademických Dějinách české literatury (sv. II, s. 184). Prokazatelně přepisoval české glosy do slovníku Mater verborum a meziřádkové překlady do Evangelia sv. Jana.

Od r. 1819 byl Václav Hanka zaměstnán v Muzeu, od roku 1821 byl až do konce života knihovníkem muzejní knihovny, od r. 1824 také archivářem a kustodem numismatických sbírek. Učil v Lužickém semináři, několikrát se neúspěšně ucházel o místo profesora na pražské univerzitě, od roku 1848 na ní jako soukromý docent přednášel staroslovenštinu, pak i slovanské literatury a jazyky. Většinu jich znal dobře slovem i písmem.

Koupil jsem si kdysi v antikvariátě výtisk Rukopisů, ještě „pravých“, s doslovem Josefa Jirěčka datovaným „v Praze po hromnicích 1879“. Začíná větou: „*U všech vzdělaných národův evropejských obecná jeví se snaha, aby památky dřevní slovesnosti co nejvíce sblíženy byly pokolení nynějšímu.*“ Ke konci konstatuje: „*V tom Václav Hanka byl udeřil na prostředek příhodný, když k textu prvotnímu připojil novočeský překlad.*“ Na sudých stránkách je tištěn text staročeský, na protějších lichých Hankův převod do „nové“ češtiny. (Mně se víc líbí text „původní“.) Nás, regionální patrioty, potěší úvodní sloka lyrické písně Opuštěná: *Ach vy lesi, tmaví lesi, / lesi miletínští, / čemu vy se zele-*

náte/ v zimě létě rovno? // Ach vy lesy, tmavé lesy, / lesy miletínské, / k čemu vy se zelenáte/ v zimě v létě rovně? Naše předky jistě potěšilo, že „dávny staročeský pěvec“ připomněl nejen Hrubou Skálu, ale i lesy kolem Miletína, že tato krajina byla známá v nejdávější minulosti. Nesmrtelnou zásluhou Rukopisů je, že se staly inspirací pro výtvarníky, hudební skladatele (Smetanova Libuše) i další oblasti umění. A to není málo.

Pomník na hrobě na Vyšehradě byl vlasteneckými přáteli postaven už v roce 1863. Na rodném domě v Hoříněvsi (čp. 10), původně zájezdní hospodě z počátku 18. století, je pamětní deska s Hankovým portrétním reliéfem, je tam i Hankův pomník od sochaře Černila. Pomník s bustou najdeme i ve Dvoře Králové, kde v roce 1817 „objevil“ onen svazec pergamenů, který ho na věky, byť poněkud problematicky, proslavil.

HEJN Václav

29. 9. 1898 v Sobotce – 18. 12. 1974 v Sobotce

HEJNOVÁ Marie

26. 5. 1905 v Rychnově nad Kněžnou – 15. 9. 1987

Profesor Václav Hejn, člověk vsutku vzácný, byl s rodnou Sobotkou bytostně spjatý, i když jeho profesním působištem nikdy nebyla. V Sobotce se narodil, prožil zde dětství, v nedalekém Jičíně vystudoval gymnázium (maturoval 1917), zasáhla ho ještě i první světová válka. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vystudoval češtinu a francouzštinu, krátce učil na Slovensku, v září roku 1929 nastoupil na historické rychnovské gymnázium. Tam byl mj. i třídním Jiřího Šlitra.

O prázdninách jezdil pravidelně „domů“ do Sobotky. Patřil k prázdninové družině kolem Fráni Šrámka, který trávil letní měsíce v Sobotce „u maminky“. Chodívali na dlouhé procházky, koupali se v Pleskotech i jinde. O prázdninách Šrámek se studenty pravidelně navštívil divadlo, které předvedli koncem srpna o posvěcení. Václav Hejn po celá léta patřil k významným spoluorganizátorům všech těchto soboteckých akcí. Díky němu máme mnohé zdokumentováno, mj. i návštěvu Karla Čapka v Sobotce roku 1925.

Rychnov se mu stal několikrát osobně „osudným“. Tam se narodila jeho žena Marie (jako

Marie Kučerová). I ona vystudovala filozofickou fakultu a jako středoškolská profesorka s aprobací čeština – francouzština se do rodného města v roce 1931 vrátila. Tak se seznámila se svým kolegou Václavem Hejnem a v roce 1934 se stala jeho ženou. Hejnovi žili pak léta dobrá i těžká. Díky manželovi se osobně poznala s Fráňou Šrámkem a později důvěrně i s jeho družkou Miloslavou Hrdličkovou-Šrámkovou. Těžká byla zejména léta okupační. Na jaře 1943 byl Václav Hejn zatčen a odvezen do koncentráku. Dovedeme se vmyslet, jak asi bylo jeho ženě ve škole, kde se vědělo, kdo byl udavačem, kdo způsobil, že byla uvězněna skupina pedagogů. Žít a učit v té situaci snadné jistě nebylo. Po válce se prof. Hejn jako jediný z uvězněných kolegů z koncentráku vrátil. Byl pak jmenován ředitelem gymnázia.

Po únoru 1948 byli on i jeho paní přeloženi do Trutnova. Tam dosloužili do penze, ale už v té době se spolu s Miloslavou Hrdličkovou-Šrámkovou a soboteckou „starostenkou“ Bílkovou zasloužili o vznik festivalu Šrámkova Sobotka. První byla v roce 1957, pět let po Šrámkově smrti, v roce jeho nedožitě osmdesátky. V roce 1960 se Hejnovi po odchodu do důchodu do Sobotky přestěhovali. Byt dostali „služební“ ve Šrámkově domě. Ten po básnickově smrti jeho životní družka koupila a zřídila tam nevelké muzeum s básnickým archivem. O vše tam se pak Hejnovi pečlivě starali, spoluorganizovali festivaly Šrámkova Sobotka, podíleli se na vydávání Zpravodaje Šrámkovy Sobotky, pro který získávali příspěvky i od nejvýznamnějších literárních vědců. Ročníky redigované Václavem Hejnem a pak jeho paní patří k významným literárním periodikům.

Václav Hejn připravil mimo to např. knížku *S Fráňou Šrámkem po Sobotecku*, jeho žena v jubilejním Šrámkově roce 1977 knížku *Přicházejí, odcházejí...*, výběr ze Šrámkových básní, zápisů a dalších dokumentů s podtitulem *Šrámek a Sobotka* a v roce 1985 *Knížku o Milce*, věnovanou Šrámkově celoživotní družce. Režisér Jiří Hraše vydal v sobotecké knihovničce Českého ráje o manželech Hejnových po jejich smrti knížku *Tam v tom domě na náměstí* s podtitulem *Život a dílo manželů Marie a Václava Hejnových*. Vyzařuje autorovu úctu k jejich dílu i lásku k Sobotce.

HORYNA Václav

17. 4. 1906 v Pamětníku u Chlumce nad Cidlinou – 25. 8. 1997 v Praze

Václava Horynu známe především jako sběratele regionálních pověstí. Záběr jeho činnosti byl však mnohem rozmanitější a stojí za připomenutí. Je známo, že v letech 1921–25 studoval na Raisově učitelském ústavu v Jičíně. Poté nastoupil na vojenskou službu a od roku 1927 působil jako učitel matematiky, češtiny a výtvarné výchovy na různých školách v regionu. Koncem šedesátých let odchází do Prahy, kde aktivně tráví důchodový věk.

V Chlumci nad Cidlinou spolupracoval s ochotnických divadlem a od roku 1937 se podílel na festivalech Klicperův Chlumeck. V letech 1950–1961 zde působil ve Vlastivědném muzeu a uspořádal v něm řadu příležitostných regionálních výstav; je autorem stálých expozic Václava Klimenta Klicpery. V době svého působení v Hradci Králové se vedle pedagogické činnosti podílel v roce 1945 na založení východočeského rozhlasového vysílání a do roku 1949 vedl kulturní redakci královéhradeckého krajského studia. Východočeský rozhlas v Hradci Králové uvedl jeho četné vlastivědné relace věnované regionálním osobnostem a televize vysílala jeho příspěvky v cyklu Úsměvy mistrů.

Svou literární činnost věnoval především beletristickému zpracování východočeských pověstí, legend a lidových vyprávění, jež po dlouhá léta sbíral. Nejznámější a stále poměrně snadno dostupnou publikací jsou *Perly mezi kamením* (1980). Hůře dostupná, ale o to zajímavější je *Vlastivěda Královéhradecka: kulturní a hospodářský snímek okresu*, kterou v roce 1968 vydalo Okresní pedagogické středisko v Hradci Králové.

Další okruh jeho zájmu tvořila klicperovská tematika. Horyna získal I. cenu v soutěži k 100. výročí dramatikovy smrti. Odborné stati, vlastivědné články a příspěvky uveřejňoval v celé řadě regionálních i celostátních novin a časopisů. Přispěl také do sborníků: *Od Klicpery k Stroupežnickému* (1942), *Pamětní spisek k 160. výročí narození Václava Klimenta Klicpery* (1952), *Hradecký kraj* (1957), *Klicperův Chlumeck* (1959, 1976).

Cílem tohoto medailonku není vyjmenovat všechna díla a dílka Václava Horyny, ale spíše připomenout jeho jméno a upozornit na možnost využití regionálních pověstí a pramenů, které dlouholetou pilnou prací nashromáždil.

HOSTOVSKÝ Egon

23. 4. 1908 v Hronově – 7. 5. 1973 v Montclair, New Jersey, USA

Osudy literárního díla hronovského rodáka Egona Hostovského v kontextu české literatury korespondují s politickými poměry u nás. Dnes máme jeho dílo k dispozici, snadno si můžeme opatřit i informace o něm. Nebylo tomu tak ovšem vždycky.

Začínal v regionálním tisku. V sociálnědemokratických Podkrkonošských rozhledech, které vycházely v Náchodě, je na konci roku 1925 příspěvek o Jiřím Wolkerovi, v únoru 1926 o Romainu Rollandovi, oba septimánem Hostovským podepsané. (Není vyloučeno, že tam uveřejnil i příspěvky nepodepsané.) Tyto první tištěné práce, o nichž se Hostovský zmiňuje ve *Všeobecném spiknutí*, knize do značné míry autobiografické, identifikoval v roce 1993 předčasně zesnulý náhodský knihovník Petr Barták. Hostovský byl zřejmě mimořádně sečtělý. Ještě jako student gymnázia vydal svou první knížku *Zavřené dveře* (Praha 1926). Na tu vyšla v Podkrkonošských rozhledech negativní kritika, patrně z pera o rok mladšího spolužáka z náhodského gymnázia Jiřího Žantovského. Od té se pak redakce distancovala.

Po maturitě v roce 1927 odchází Hostovský do Prahy na filozofickou fakultu, ale studia nedokončil. Rodný kraj v něm zůstává stále přítomen, markantně třeba v knize *Žhář* (1935), v níž píše o Zbečnově (spojení Zbečnick-Hronov), horském městečku, které *leží mezi kopci s modrošedými a zelenými pruhy nedohledných lesů na samých pruských hranicích*. Do konce první republiky, do svých třiceti, vydal Hostovský plný tučet knížek, stal se uznávaným autorem psychologické prózy. O jeho knihách psali F. X. Šalda, Václav Černý (s tím se znal z náhodského gymnázia), A. M. Píša, Josef Hora, František Halas, Arne Novák a mnozí další, mezi nimi i profesor náhodské-

ho gymnázia Josef Matouš. Vacinova výběrová bibliografie zaznamenává od r. 1927 do r. 1939 z českého tisku na 130 údajů týkajících se Hostovského a jeho díla.

Okupace v březnu 1939 přišla ve chvíli, kdy byl Hostovský shodou okolností na přednáškovém turné v Belgii. Domů se nevrátil, odejel odtud do Paříže, pak se mu v Lisabonu podařilo po značných potížích nalodit a dostat se do USA, kde byl od února 1941 úředníkem našeho konzulátu v New Yorku. Oklil tak tragickému osudu svých blízkých. O něm a jeho díle se za protektorátu pochopitelně nemohla objevit ani zmínka. V první emigraci vydal tři knihy (*Listy z vyhnanství*, *Sedmkrát v hlavní úloze a Úkryt*; doma pak vyšly v r. 1946), v krátkém poválečném mezidobí ve vlasti vydal ještě román *Cizinec hledá byt* a povídky *Osamělí buřiči*. Byl poslán do Norska jako kulturní předlencec. Vrátil se po únoru 1948 ještě nakrátko do Prahy, ale poznal, že tu zůstat nemůže. *I kdybych nakonec nakrásně třeba i vstoupil do strany, půjde mi pořád o krk. ... Považoval jsem za nemravné sloužit vládě, které jsem se bál.* (V rozhovoru s A. J. Liehmem.) Odešel do další emigrace. Vacinova bibliografie uvádí mezi lety 1945 a 1949 v českém tisku asi 60 záznamů. A pak z naší literatury podruhé „zmizel“, emigranti byli nežádoucí.

První vlašтовkou byl po deseti letech (v roce 1960) článek básníka Kamila Bednáře v Plameni o *Dobročinném večírku* (ten vyšel anglicky v Londýně 1957, česky v New Yorku 1958). O jeho první knize druhého exilu, *Nezvěstný* (dánsky 1951, česky v Torontu 1955), se u nás nepsalo ani v době jistého uvolnění koncem 60. let, kdy vyšel soubor *Cizinci hledají byt* (1967; obsahuje *Listy z vyhnanství*, *Sedmkrát v hlavní úloze* a *Cizinec hledá byt*), byl znovu vydán román *Žhář* (1968) a vyšel i jeho vrcholný, do značné míry autobiografický román *Všeobecné spiknutí*. Vznikal hluboko v emigraci (1961 anglicky v New Yorku, česky v Praze 1969). - V našem tisku bylo v 60. letech uveřejněno asi půl stovky článků, a pak opět téměř dvacet let nic.

V roce 1968 se chtěl Hostovský podívat „domů“. Dopisoval si i se spolužáky z náhodského gymnázia, kteří ho zvali v roce 1967 na schůzku 40 let po maturitě. V létě 1968 měl už snad zajištěnou i le-

tenku, ale příjezd „bratrských tanků“ v srpnu jeho plány zhatil. Zemřel v emigraci v květnu 1973. Až v roce 1988 přinesl k nedožitým 80. narozeninám tehdejší Kmen článek Ondřeje Neffa a hradecká Pochodeň drobný text můj.

První vzpomínková slavnost na Hostovského byla v rodném Hronově už v dubnu 1990, na jeho rodném domě byla odhalena pamětní deska a ulice, v níž dům stojí, pojmenována Hostovského. Jeho jméno nese i hronovská městská knihovna. V květnu 1993 se v rodném městě konalo mezinárodní vědecké sympozium o jeho životě a díle, při něm byla realizována i výstava. Symposia se aktivně zúčastnili dcera Egona Hostovského Olga Castiellová, spisovatel Viktor Fischl, literární vědci František Kautman, Jiří Brabec, A. J. Liehm, Antonín Měšťan a řada dalších. Bylo tam ještě i několik Hostovského spolužáků z obecné i z gymnázia. V české literatuře má Hostovský konečně své pevné, zasloužené místo.

IVANOV Miroslav

10. 4. 1929 v Josefově – 23. 12. 1999 v Praze

Do kontaktu s „literárním prostředím“ přišel Miroslav Ivanov vlastně už v nejútlejším věku. Bydleli totiž v Josefově v domě, kde sto let před tím (od dubna 1838) asi rok žila Božena Němcová. Tu připomněl už v jedné ze svých prvních knížek, v *Historiích skoro detektivních*. Je tam i historie písně Znáš já jeden krásný zámek... K Boženě Němcové se znovu vrátil samostatnou knihou *Zahrada života paní Betty (později Boženy N.)*. Polemizuje tam s názory dr. Sobkové, ale zabývá se i dalšími aspekty, mj. pomníky Němcové v našem regionu, zejména podrobně Gutfreundovým sousoším. Symbolem Anděla žalostné smrti od Matyáše Brauna v Kukse začíná kniha *Český pitaval*, v níž se potkáme mj. i s Albrechtem z Valdštejna. Dvůr Králové samozřejmě nechybí ve skupině jeho knížek zabývajících se Rukopisy (královědvorským i zelenohorským).

Byl absolventem jaroměřského gymnázia, maturoval tam roku 1948. Jeho třídním byl prof. František Soukup, spolu s Jaroslavem Žákem autor „josefovsko-jaroměřské“ knížky *Hvězdy nad Roupkovem*. Ta ovšem vyšla, když byl Ivanov asi

v sekundě. Na poslední rok svých studií vzpomíná v úvodu ke knize *Justiční vražda aneb Smrt Milady Horákové*: „10. března 1948 byl v časných raních hodinách nalezen mrtev pod okny svého bytu v Čermínském paláci v Praze ministr zahraničních věcí Jan Masaryk. - 10. března 1948 se vzdala svého poslaneckého mandátu na protest proti stávajícímu násilí dr. Milada Horáková. - Byl jsem tehdy jako oktáván předsedou studentské samosprávy jednoho reálného gymnázia v Čechách; navrhl jsem, aby se náš ústav přejmenoval na Reálné gymnázium Jana Masaryka. Studenti souhlasili.“ A dále píše, že byl v tříčlenné delegaci, která jela s návrhem do Prahy na ministerstvo školství. „Přijali nás s úžasem i rozpaky... Ale neodmítli, ano, projednáme to.“ Za nějaký týden se začalo ve škole vyšetřovat, „kdože celou věc spískal“. Odmaturovat ho nechali, ale ke studiu doporučení nedostal. Na filozofickou fakultu se dostal až rok po maturitě. Za asi 40 let své literární práce pak vydal na 40 knížek.

V dubnu 1999 mi psal mj.: „Po čtyřměsíčním pobytu v Hematologickém ústavu v Praze se podařilo (dramaticky) zastavit leukémií – na jak dlouho, vědět jen bohové...“ Dnes už víme, že na necelé tři čtvrtiny roku. Jednou z radostí posledního roku života bylo vydání knížky s titulem „52+2“. V rozhovoru ji charakterizuje: „Je to padesát dva příhod, které jsem zažil během svého putování za vůni literatury faktu. Na každý týden jedna. Plus dvě znamená předmluvu mého přítele, malíře Vladimíra Komárka a doslov mého čtenáře Zdeňka Svěráka, který kouzelným způsobem líčí počátky literatury faktu, jak ji založil Jára Cimrman.“ V únoru toho roku mu Společnost pro kriminalistiku udělila čestné členství „za prokazatelný přínos kriminalistické teorii a praxi“. K 70. narozeninám mu udělili čestné občanství např. ve Slavkově u Brna nebo v Karlových Varech. V Jaroměři ovšem už o pět let dříve. Pro jaroměřské muzeum zachránil Ivanov literární pozůstalost diplomata, josefovského rodáka Arnošta Heidricha. V Jaroměři měl dobré přátele po celý život. Akademický malř Jiří Škopek mu dělal řadu let pravidelně novoročenky. Jeho knížky vycházejí i v 21. století. Dnes jsou nejlepší díla literatury faktu oceňována Cenou Miroslava Ivanova, udělovanou v Letohradě.

JIRÁSEK Alois

23. 8. 1851 v Hronově – 12. 3. 1930 v Praze

Sepětí Aloise Jiráska s naším krajem je obecně známé, konečně regionu, který se teď označuje jako Kladské pomezí, se donedávna v průvodcích a turistických mapách říkalo Jiráskův kraj. Rodný domek v Hronově zná snad každý, škola, do níž chodil, už dávno nestojí. Jiráskova bysta na budově broumovského klášterního gymnázia, kde studoval od primy do kvarty (dílo Jany a Luboše Moravcových), byla na počátku 90. let zničena, patrně „horlivým obráncem“ katolické církve. Vyšší gymnázium absolvoval v Hradci Králové. (V Broumově byla vyučovacím jazykem němčina, v Hradci čeština.) Na pražské univerzitě vystudoval češtinu a dějepis, stal se středoškolským profesorem nejdříve v Litomyšli, pak v Praze. Rodný Hronov pravidelně navštěvoval, snažil se pomáhat stárnoucím rodičům v jejich nelehké finanční situaci. Později si v Hronově nechal postavit vilku, kterou pak pravidelně obýval. Tam ho v červenci 1926 navštívil prezident Masaryk.

Literárně začal Jirásek tvořit už jako student, svou první větší práci – *Skaláky* – vydal 24letý v roce 1875 k stému výročí selského povstání na Náchodsku. Rodný kraj, jímž procházely dějiny, oslavil i mnoha dalšími díly. V románu *Skály*, odehrávajícím se na stejnojmenném hradě a zámečku, kterému se ovšem obvykle říká Bišofštejn, zobrazil těžkou dobu třicetileté války. Závěrečná slova knihy, vyzývající, „*abychom v protivenskvích strachem neschli, alebrž se zelenali jako strom odvahou a nadějí, abychom chyby své poznali a pevně stáli, když nepřítelé myslí, že nás přemohli a námi o zem udeřili; abychom byli jako ty skály,*“ posílovala ve všech těžkých dobách minulého století, v obou válkách i po srpnu 1968. Televizní adaptace *F. L. Věka* byla na začátku normalizace přijata posluchači s velkým zájmem, ale oficiální kruhy ji neviděly rády a závěr zcenzurovaly. *Nová kronika U nás*, oslava rodného Hronova – Padolí, je dílem, k němuž se lze vždycky vracet. Tak jako v Babičce Boženy Němcové stačí kdekoliv otevřít a pár stránek si přečíst, aby se duše člověka uklidnila a potěšila. Karel Čapek vzpomíná, že jeho hronovská babička, „*když si v stáru přeříkala celé Jiráskovo U nás*

/četla nahlas, jako by se modlila/, prohlásila uznale: „To je hodný.“ I dávám svědectví, že po paměti i podle doslechu potvrdila všechno, co tam pan Jirásek napsal; řekla, že je to čistočistá praua.“

Jirásek ve svém díle vycházel z historických dokladů. V archivech strávil velké množství času. Historici doložili např. v románu *Temno*, některými doslova nenáviděným, autenticitu mnoha detailů, dali vedle sebe Jiráskův text a texty zápisů z dobových výsledků tajných nekatolíků a doložili, že realita byla krutější než literární obraz Jiráskův.

Ve středu 12. března 1930 v 7 hodin ráno byl podřát památný staletý dub v Hronově před domem, kde se narodila Jiráskova matka. V 9 hodin přišel telegram, že Alois Jirásek zemřel. Rakev byla vystavena v panteonu Národního muzea, na panychidu na Václavské náměstí přišlo vzdát hold mrtvému na padesát tisíc lidí. V neděli 16. se pohřební průvod ubíral smuteční Prahou k rozloučení ve strašnickém krematoriu. Cestu lemovaly opět tisíce lidí. V úterý 18. března skupina aut s urnou vyjela k dlouhé cestě do rodného Hronova, místy spjatými s jeho dílem: přes Sadskou, Poděbrady, Kolín, Čáslav, Chrudim, Litomyšl, Vysoké Mýto, Hradec Králové, Jaroměř, Náchod. Desetitisíce lidí lemovaly cesty, kudy auta projížděla, všude zastávky, projevy vděku. Tehdy dvanáctiletý studentík náchodského gymnázia Martin Růžek vzpomínal po letech na dlouhé čekání ve špalíru v ulici Komenského na průjezd aut, která přijela s velkým zpožděním. Do Hronova dojela až ke 22. hodině. Tam byla urna umístěna a čestnými strážemi hlídána v ještě nedokončené budově Jiráskova divadla. Ve středu 19. března byla za účasti nejvýznamnějších představitelů uměleckého i veřejného života a obrovského množství lidí uložena do rodinného hrobu. Jaroslav Kvapil při posledním loučení v Hronově řekl mj.: „*Byl to slavný, ba královský průvod, jímž se naposled ubíral z Prahy do svého Padolí, a zde tedy necht' spočine a s ním hrstka hlíny z Růžového paloučku, již mu klade do hrobu jeho Litomyšl.*“

Celý smuteční akt byl dokladem lásky národa k autorovi, bylo to spontánní vyjádření úcty k člověku, který tolik vykonal nejen jako spisovatel, ale i odvážný člověk v poslední fázi první světové války. Jirásek jako první podepsal v květnu 1917

manifest spisovatelů a pak 13. dubna 1918 přečetl v Obecním domě Národní přísahu, která končila slovy: „*Vytrváme, dokud nevízvížme. Vytrváme, až pozdravíme samostatnost svého národa!*“ To bylo jasné vyjádření snahy po odtržení od Rakouska. Byl pak i pověřen uvítáním prezidenta Masaryka na pražském nádraží při jeho návratu do vlasti 21. prosince 1918.

Jirásek psal pro nejširší vrstvy čtenářů stylem své doby, stylem konce 19. století. Byl to člověk veskrze charakterní, vzácný Člověk. To, že jeho dílo bylo dvacet let po jeho smrti, na počátku 50. let politicky zneužito, nesnižuje jeho význam. Dnes vadí některým jeho lidovost, těm, kteří chtějí „opravovat dějiny“, vadí jeho realismus. A mnozí z odsuzovatelů možná ani nic z jeho díla nepřečetli.

JOHN Jaromír

16. 4. 1882 v Klatovech – 24. 4. 1952 v Jaroměři

Narodil se sice v Klatovech, ale vyrůstal v rodném kraji rodičů, v Chrudimi, kde jeho otec Václav Markalov, středoškolský profesor, rovněž literárně činný, od roku 1883 učil. Bohumil Markalous, což je Johnovo občanské jméno, vystudoval v Chrudimi gymnázium, na němž v roce 1900 maturoval. V následujících letech absolvoval Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy, rok studoval také na univerzitě v Innsbrucku. Získal aprobaci k vyučování přírodopisu a chemii na středních školách, pak i obchodního zeměpisu a zbožíznalství na obchodních akademiích. Otec se ukončení jeho vysokoškolských studií nedožil, zemřel roku 1905. Matka mu zemřela již pětiletému. Byl tedy záhy odkázán sám na sebe.

Učil postupně na několika školách, od roku 1910 na dívčím reálném gymnáziu v Hradci Králové. Zřídil významnou Palackého čítárnu, byl hradeckým redaktorem pardubické Osvěty lidu, redigoval i Knihovničku Pokrokového klubu. Na počátku roku 1915 musel svou nadějně se rozvíjející činnost opustit, obléci rakouskou uniformu a po krátkém výcviku v České Lípě a v Trutnově byl poslán na frontu, nejprve do Tyrol, pak na Balkán. V Albánii onemocněl úplavicí a ochrnuly mu nohy. Léčili ho ve vojenských nemocnicích nejdříve na Balkáně, pak „doma“ v Hradci. Do civilu ho

neposlali, působil pak jako důstojník v týlu, asi rok v Trutnově, pak v Broumově a Pardubicích. V té době se mu podařilo vypracovat a obhájit disertační práci z oboru estetiky. Jako voják se pak ještě půl roku podílel na budování nové československé armády.

Na jaře 1919 vstoupil do brněnské redakce Lidových novin, po odchodu odtud byl činný v dalších časopisech, zejména pak v Pestrém týdnu. Přispíval i do dalších periodik, např. do Chrudimského kraje, Podkrkonošských rozhledů, ale i Přítomnosti. Působil i jako pedagog, nejprve středoškolský, pak i vysokoškolský.

Už v době první světové války používal jako literární pseudonym jména Jaromír podle padlého bratra, příjmení John prý zvolil, „protože se psalo dobře francouzským perem“. Zážitky z války zpracoval už v roce 1917 v knížce pro mládež *Listy z vojny, jež psal jsem svému synovi*, proslavil se pak knihou *Večery na slavníku* (1920), za níž následovala další díla. V roce 1938 vyšlo vyprávění o Praze v době stavby Národního divadla *Rajský ostrov*. Tuto svou asi neúspěšnější knížku pro mládež psal v době, kdy žil v Novém Městě nad Metují (1936-1938). Před blížící se válkou se odstěhoval do Slatiňan, kde žil až do roku 1946, od počátku roku 1943 trvale se spisovatelkou Helenou Šmahelovou. Ta později napsala pozoruhodné *Vzpomínky na Jaromíra Johna* (vyšly ovšem až roku 1979). V době války vydal pro mládež převyprávěné *Příběhy dona Quijota*. Po válce působil jako profesor Palackého univerzity v Olomouci. Už v době války, když se zhoršoval jeho zdravotní stav, ale i v době dalších obav z nebezpečí se uchýloval do nemocnice v Jaroměři. Tam „oslavil“ své sedmdesáté narozeniny a týden po nich, 24. dubna 1952 tam zemřel. Jaromír John k našemu regionu neodmyslitelně patří.

KNOB Jan

24. 6. 1904 ve Veliši u Jičína – 29. 4. 1977 v Turnově

Prozaik Jan Knob se narodil v nevelké obci Veliš u Jičína. Byl to člověk velkého talentu i složitého osudu. Mladíkům z chudších rodin se tehdy často jako schůdné existenční řešení nabízelo

učitelské povolání. A do Jičína, kde byl učitelský ústav, bylo blízko. Absolvoval jej devatenáctiletý, pak ještě Vysoká studia pedagogická v Praze. Učil v Turnově na obecné, pak na měšťance a v letech 1930-39 na tamním gymnáziu. V roce 1939 se stal ředitelem brusírný drahokamů. Těm pak věnoval i svůj zájem literární a odborný, na základě práce *Vývoj broušení kamenů v Čechách od 14. století* získal titul kandidáta věd (CSc.), to ovšem až v roce 1968.

Jednadvacetiletý začal v Turnově spolu s Josefem Knapem, Františkem Křelinou a Václavem Prokúpkem redigovat významný, ruralisticky orientovaný literární časopis *Sever a východ* (1925-1930). Svou první knihu *Smršť* - o rozpadu selského rodu - vydal v roce 1929, rok nato román o rozkladu rodu měšťanského *Černá křídla*. Tak vstoupil do literatury. Přihradil se ke svým přátelům do skupiny ruralistů, prozaiků zabývajících se situací českého venkova. Za protektorátu vydával v Turnově dětský časopis *Radostná studánka*.

Po únoru 1948 shodou šťastných náhod unikl zatčení a věznění, které neminulo jeho literární souputníky. Existenční postih ovšem přišel, od roku 1951 pracoval jako pomocný dělník v automobilce Liaz v Mnichově Hradišti, pak mu bylo krátce umožněno pracovat v zemědělském učilišti v Hubálově, pracoval i v pivovare v Malém Rohozci. Publikovat po celá ta léta ovšem nemohl.

Zadostiučinění se mu dostalo v roce 1962, kdy byl jmenován ředitelem Muzea Českého ráje v Turnově; tam byl pak jako důchodce vědeckým pracovníkem. V době působení v muzeu napsal průvodce *Muzeum Českého ráje Turnov, Muzeum Železnice* a texty k fotografickým publikacím *Jičín a jeho kraj, Český ráj a Podkrkonoší a 700 let města Turnova*. V roce 1974 mu vyšel román *Kruh viny* a posmrtně v roce 1981 *Isabela*, román zdůrazňující hodnoty domova a právo člověka svobodně rozhodovat o svém povolání. Hodnotu domova svým přimknutím k Českému ráji a Turnovu celoživotně dokazoval, svoboda volby povolání mu však byla upřena, jako v totalitním období mnohým. A tak i u Jana Knoba si uvědomujeme, o kolik kulturních i dalších hodnot jsme byli všichni ochuzeni vinou nelehkých, složitých nedávných dějin.

KLICPERA Václav Kliment

23. 11. 1792 v Chlumci nad Cidlinou – 15. 9. 1859 v Praze

S Hradcem Králové je Václav Kliment Klicpera spjat vskutku těsně, i když se narodil „až“ v Chlumci nad Cidlinou a gymnázium i filozofii vystudoval v Praze.

Otec byl krejčí, syn Václav byl také určen k řemeslu. Jako řeznický tovaryš na vandru Moravou onemocněl. Ujal se ho starší bratr František, pozdější lékař. Pod jeho patronací začal studovat gymnázium. Až v roce 1808, šestnáctiletý! Už za studií v Praze hraje ochotnický divadlo, a samozřejmě i o prázdninách doma v Chlumci. A přeše i své první hry. Bylo to období po skončení napoleonských válek, doba nadějí, víry v budoucnost, doba obnovy české kultury. V roce 1812 byla ve Stavovském divadle obnovena česká představení. Klicperovi *Blaničtí rytíři* měli tam premiéru už v roce 1816, v roce 1817 byl napsán *Dívotvorný klobouk*.

Přestože začínal být v Praze známý a úspěšný, vrátil se jako středoškolský profesor do rodného kraje. Jeho dlouholetým působištěm se stalo hradecké gymnázium. Učil tu od roku 1819 až do roku 1846, prožil tu podstatnou část života. Že tu učil i J. K. Tyla, to je všeobecně známé. Ovlivnil tu vlastně dvě generace, třeba i Františka Smetanu, synovce sládky Smetany, staršího bratrance Bedřichova. Patřil k významným účastníkům hradeckého českého národního života, spolu se svým kolegou Josefem Chmelou jej ve dvacátých letech 19. století rozhýbávali. Toto období bylo asi jeho nejplodnější a nejšťastnější. Měl výrazný podíl i na vzniku zdejšího ochotnického divadla. Úřady mu sice zakázaly vystupovat v divadle jako herec, to se zřejmě na středoškolského profesora neslušelo, ale psát, organizovat, účastnit se, to si vzít nenechal. Už v letech 1820-1822 vyšly čtyři svazky s názvem *Divadlo Klicperovo* s prvními deseti jeho hrami, záhy na to šest svazků *Almanachu dramatických her* (1825-1830), v nichž byl zastoupen. Publikoval v hradeckých novoročenkách i dobových časopisech. Ve dvacátých letech napsal mj. hry *Rohovín Čtverrohý, Veselohra na mostě, Ženský boj, Jan za chřta dán* nebo *Každý něco pro vlast*, tedy své hry asi nejznámější a nej-

hranější. Vedle chvil šťastných přicházely ovšem i smutné. V roce 1837 mu zde zemřela první manželka.

V roce 1846 odešel do Prahy, kde se stal ředitelem akademického gymnázia, naší tehdy nejslavnější střední školy. Jejími žáky byli Neruda, Hálek, Přileger, Šmilovský... V Praze prožívá národní vzmach kolem roku 1848, ale i důsledky jeho neslavných konců. V roce 1853 byl nedobrovolně penzionován, donucen ze školy odejít. Zámkou bylo, že žáci akademického gymnázia (mj. Vítězslav Hálek) vydávali studentský časopis, oficiálně samozřejmě nepovolený. To ovšem na úctě ke Klicperovi, v té době už „klasikovi“, neubíralo. V Praze v září 1859 umírá jako člověk vážený, uznávaný i opěvovaný.

Při odhalení Klicperova pomníku v Chlumci (1874) vzpomínal Jan Neruda: „*Pro nás mladé studentky byl Klicpera zjevem neobyčejným, přímo poetickým. V něm jsme spatřovali ideál Čecha. Ctihodná, mohutná postava jeho jako by nad nový český život vztýčovala se co pomník, my v něm viděli reprezentaci českých snah a nadšení naše a neoblomná důvěra ve zdar snah těch vycházela z něho.*“

Zapadly Klicperovy prózy a kdysi slavné „deklamovánky“, i řada jeho her nenávratně zapadla, ale některé zůstávají živé, vracejí se na ochotnické i profesionální scény. **Veselo**hu na mostě zhudebnil po více než stu letech od vzniku Bohuslav Martinů. Tato legrácka odehrávající se na mostě oddělujícím dvě „nepřátelské zóny“ totiž měla nejen do pádu berlínské zdi velmi aktuální náboj. Klicperovo jméno nesl dlouhé desítky let hradecký ochotnický soubor. Název Klicperovo divadlo pro hradeckou divadelní budovu se ovšem střídal s „Vítězným únorem“. Ten byl pokládán „krajanskými soudruhy“ pro divadlo za důležitější než „staříčkový Klicpera“. Věřme, že k podobným kotrmelcům už nebude docházet a Klicperovo divadlo v Hradci zůstane nezvratným pojmem.

KŘELINA František

26. 7. 1903 v Podhradí u Jičína – 25. 10. 1976 v Praze

Syn František se narodil v rodině domkáře a kameníka Křeliny v nevelké vesnici Podhradí

(pod hradem Velišem), do obecné školy chodil ve Veliši, do měšťanky v Jičíně, tam pak absolvoval i učitelský ústav. Prošel řadu škol, od roku 1929 až do německého záboru na podzim 1938 působil na měšťance v Českém Dubu. V té době dozrál i jako spisovatel.

Jeho romány *Hlas na poušti* a *Hubená léta* z poloviny let třicátých vysoko hodnotil i F. X. Šalda, Jaroslav Durych považoval Křelínu za „jediny velký formát ve skupině tzv. ruralistů“. Byl spoluvůrcem a členem redakce významného časopisu Sever a východ, který tehdy vycházel v Turnově a svým významem daleko překračoval region.

Od roku 1939 žil v Praze, za protektorátu psal hlavně pro děti a mládež. Spolu s ostatními ruralisty byl po válce a zejména po únoru 1948 odsunut do pozadí, v roce 1951 byl zatčen, protiprávně odsouzen a deset let vězněn. Propuštěn byl při amnestii v květnu 1960. Koncem šedesátých let mu bylo umožněno znovu vydávat. Vyšly přepracované povídky souboru *Jalovčí stráně* (1967), „současný román“ *Bábel* (1968) a kniha *Každý své brimě*, s podtitulem *Lidická tragédie o sedmi větech s intermezzy, prologem a epilogem* (1969). Pak opět „spadla klec“. Román *Soud nad Bábelem* vyšel v roce 1995, téměř dvacet let po Křelinově smrti.

Román *Bábel* a jeho pokračování nepostrádá aktuálností. Křelina tu zobrazil prostředí, v němž žil, a tehdejší situaci. Román začíná větou: *První březnovou sobotu v roce osmácticátém přijížděl nejstarší syn Jiří Bábel od Turnova přes Nechátlov k Českému Dubu na své tatrovce...* a zobrazuje pak celou tu komplikovanou situaci na jazykovém rozhraní v době těsně před válkou. Román je svědectvím člověka o době, kterou s lidmi kolem sebe prožíval, je svědectvím „z první ruky“, a proto zůstává cenným literárním dílem, dílem, k němuž bychom se měli vracet. Význam Křelinův vyzvedl i Zdeněk Rotrekl ve Skryté tváři české literatury.

Křelinova dcera Hana Pražáková (nar. 13. 7. 1930) napsala „v Budapešti a v Tihani v letech 1997 a 1998“ memoárový román o svém otci *Nadějí tu žijem* (Havl. Brod: Hejkal, 2001). Děj knihy, která je spíše literaturou faktu než románem, začíná večerním návratem tatínka Františka Křeliny domů na Spořilov, kde žijí ve svém domku. Záhy potom je zatčen (na konci srpna 1951),

uvězněn a odsouzen (v Brně 4. července 1952) k 12 rokům vězení. (Byli zatčeni a vězněni všichni, kteří se sešli na přátelské schůzce ve Starovičkách na Moravě.) Kniha sleduje osud rodiny – manželky (učitelky) Aničky se dvěma dcerami, Klárou (tj. autorka Hana Pražáková) a Veronikou (Libuše Kropáčková). Jsou vystěhovány z vilky, ačkoliv je vlastníkem poloviny paní, do rozděleného bytu v Černé ulici, kde žili až do roku 1969. Dcery sice studují, ale s obavami, že je třeba z vysoké školy vyhodit. Dostudují, s obtížemi hledají a najdou zaměstnání. Poznáváme i chování lidí k nim, těch solidních, neutrálních (např. i Frant. Buriánka – střízlivé, nikoliv nepřátelské hodnocení Fr. Křeliny v přednášce, na níž je i Klára: studuje na fil. fakultě češtinu a ukrajinštinu) i těch z opačného „konce“. Do knihy je zařazena autentická citace rozsudku nad skupinou označenou „zelená internacionála“ i několik otcových dopisů z vězení. – Křelina byl v roce 1967 rehabilitován, domek na Spořilově jim byl vrácen, nastěhovala se tam dcera Veronika, tedy Libuše. Klára (Hana) se v roce 1962 odstěhovala do Brna, „staří“ dostali byt v Ostrovní ulici, kde Křelina 25. října 1976 zemřel. Paní pak dožila ve spořilovském domku.

KUBÁTOVÁ Marie

8. 8. 1922 v Praze

„Člověk putuje po stezníčku života od nůžek, kterými porodní panibába stříhem od pupeční šňůry oddělila miminko od maminky, až po kolednický uzlíček, kam svázat, co jsem si já poutník vykoledoval na své pouti a co se snad dá i přenést přes práh bytí.“ To jsou úvodní slova jedné z posledních knížek Marie Kubátové, autobiograficky vzpomínkové a bilancující, *Haraburdí aneb Jak se líhnou knížky* (2007). Ten její uzlíček rozhodně lehký nebude. Za svůj bohatě naplňovaný život vydala na osmdesát knížek.

Dne 8. srpna 2012 se dožila paní RNDr. et PhMr. Marie Kubátová, spisovatelka nikoliv z profese, devadesát let. Již více než sedesát let žije a pracuje ve Vrchlabí. Přišla tam v roce 1951. „Zahníždili jsme se pak s mým mužem a naším miminkem v městě pod horami.“ O pět let později vydala svou první knížku – *Daremný*

poudačky. A od té doby není téměř rok, kdy by jí nevyšla knížka další. „*Já jsem se začala učit kerконоšsky nejen mluvit, ale snad i myslet. Řeč kraje protéká člověkem tak přirozeně jako potůček, voda a ozrcadluje, čím lidé žijí a jak. Jazyk má v sobě míru věcí a etiku kraje.*“ Marie Kubátová je vskutku mistryní slova. A není to jen to „kerkonošské“ nářečí, které zvládla mistrně, je to i ta nejčistší čeština, kterou píše svá díla, ale jíž umí také vyprávět. A vypravěčka, „tkadlena příběhů“, je mistrná. O tom se přesvědčili její čtenáři na desítkách besed s ní.

Podstatnou část produktivního života stála za tárou v lékárně, s uzdravujícím lékem dávala i neméně důležité slovo, dovedla jím potěšit, posílit, uklidnit ty nejpotřebnější, ty, kdo si do její lékárny „chodili pro zdraví“: „*Pěťadvacet let jsem putovala jako lékárenský krajánek po lékárnách krkonošského podhůří, učila jsem se tam porozumět bolavé a zranitelné člověčině a sbírala osudy a příběhy lidí.*“ Při tom zvládala domácnost, povinnosti mateřské a později babičkovské, a psala. Ale také chodila po kopcích poznávat kraj i lidi v něm.

Nejširší obec čtenářů a posluchačů zná právě její vyprávěnky a pohádky. Ty jsou spjaté s krajem, s horami i jejich pánem Krakonošem. Vyšly jich desítky. Dovedou potěšit – ty, co vyšly před padesáti lety, i ty pozdější, jako třeba *Pohádky z Krkonoš*, mezi nimiž najdeme pohádku tesařskou, tkalcovskou (Jak se do Krkonoš vloudila bída) a další. Krkonoše jsou ovšem dějištěm i závažných novel či románů s významem širším, ať je to *Matka kopce* s hlubokým porozuměním pro osamělou stárnoucí ženu, pro niž byla vzorem matka jejího manžela, *Rozhovor s kamenem* nebo *Balada o Sněžce*, v leccčems znovu aktuální. Trochu stranou pozornosti zůstala její další díla, která měla obecnější záběr, díla společensky kritická, jež reprezentuje její *Lékařnická trilogie* ze sedmdesátých let (*Lékařna U tří koček*, *Tříkrát denně kapku rosy*, *Recept na štěstí*). Paní Kubátová si dovolila kritizovat v době, kdy se to příliš „nenosilo“. A bylo jí to „přípočítáno k tíži“.

Nakonec bychom mohli připomenout ještě jednu oblast jejího zájmu, knížky se širším pohledem na náš region, jeho minulost i současnost, jak jej reprezentují její *Povídky z muzejních vitrín*

a *Poutnické povídky*, pak třeba i *Erbovní povídky* nebo *Arcidědkové*. Najdeme v nich Vysoké Mýto i Náchod, Sobotku a Jičín, Pardubice, Hradec, Jaroměř s Josefovem, Chrudim, Slatiňany, Kuks a mnohá další místa regionu se zajímavostmi, které nabízejí. V těch prvních jmenovaných Marie Kubátová spolupracovala s jaroměřským fotografem Václavem Novákem, stejně jako s ním spolupracovala na řádce milých kalendářů.

Dílo Marie Kubátové je vskutku bohaté, mnohotvárné, pozoruhodné. Plného ocenění se mu, myslím, ještě nedostalo. Asi i proto, že je to dílo tradiční, že nejde po módních výstřelcích, neprovokuje, nebičuje nervy, ale spíše uklidní a potěší. To neoceňují publicističtí exhibicionisté, ale běžní čtenáři našťástí ano.

KUBÍN Josef Štefan

7. 10. 1864 v Jičíně – 31. 10. 1965 v Praze

V povědomí čtenářské veřejnosti jsou Kubínova stále svěží vyprávění shrnutá do souboru *Jivinských rapsodií*, s průhledným posunem Jičín – Jivín. Populární byl i jeho čtyřdílný *Zlatodol pohádek*. Čtenářsky vděčné jsou i četné výbory z jeho tvorby.

Kubín se narodil v Jičíně, kde také začátkem dvacátého století učil na reálce. Dříve než svou vlastní tvorbou se stal známým svou činností sběratelskou. Byl našim prvním moderním folkloristou, který zaznamenával bezprostřední vyprávění bez jakýchkoliv úprav. Nejvýznamnější práce vznikaly jeho studiem folkloru a mluvy zbytku Čechů na kladském pomezí, ve vesnicích tzv. Českého koutku: v Malé i Velké (Německé) Čermné, Chudobě, Stroužném, Březové, Slaném, Jakubovicích, Bukovině či na Machovských Končinách. Už před první světovou válkou vydal dialektologický spis *Lidomluva Čechů kladských*. Asi nejznámější soubor - *Povídky kladské*, je sbírka 173 lidových vyprávění od 24 vypravěčů, uspořádaných podle vesnic, kde je slyšel na počátku 20. století vyprávět. Vyšly původně v Národopisném věstníku v letech 1908-1909 a 1910-1914. Po první světové válce ještě vznikl národopisný nástin *České Kladsko* a byly vydány *Kladské písničky*. Tato jeho činnost byla skutečně v „hodině dvanácté“, protože další

vývoj na tomto území český živel potlačoval a na konec zcela zlikvidoval. Se zájmem Kubín také sledoval život a písně v českých emigrantských osadách v tehdejší pruském Slezsku.

Další oblastí Kubínova folkloristického zájmu bylo české Podkrkonoší, jeho západní část kolem Jilemnice, odkud čerpal pro široký třídílný soubor *Lidové povídky z českého Podkrkonoší*. Toto území bylo Kubínovi díky rodišti blízké a důvěrně známé. Folkloristické soubory a studie Kubínovy svou dokumentární historickou hodnotou neztrácejí, zachytily totiž mnohé, co vývoj ve dvacátém století nenávratně potlačil.

Vlastní tvorbu začal Kubín vydávat až kolem své osmdesátky, od čtyřicátých let dvacátého století. Rozverný stařík udivoval čtenáře i posluchače svou vitalitou a humorem, který mu vydržel až do stovky.

MAŠÍNOVÁ Leontýna

16. 3. 1882 v Plzni – 10. 2. 1975 v Lázních Bělohrad

Spisovatelka Dr. h. c. Leontína Mašínová odpočívá na hřbitůvku na Byšičkách nedaleko Lázní Bělohradu. Bělohrad se stal jejím domovem v roce 1923. Přišla tam čtyřicetiletá a žila tam pak plnou polovinu století. Až v Bělohradě vytvořila prakticky celé své literární dílo, jako by krása i duch kraje na ni vykonaly rozhodující vliv.

Učitelské působení ji přivedlo k napsání učebnice *Dějiny vzdělanosti pro rodinné školy*, když předtím napsala několik textů pro loutková divadla, básniček pro děti apod. Zásadní místo v její tvorbě zaujala pak historická díla o významných osobnostech české reformace. V první knize se seznamujeme se životem *Milíče z Kroměříže*, román *Hořící keř* věnovala osudům *Václava Budovce*, v padesátých letech napsala *trilogii o Janu Amosu Komenském*.

Tvorbě pro děti se věnovala po celý život. Nejvýrazněji se však „našla“ v převyprávění národních pověstí. Sestavila z nich řádku souborů, z těch celonárodních např. *Ze starých pověstí a legend*, *Staré zázky* nebo *Z dávných dob*, pověstí z našeho regionu jsou v souborech *Z tajemné studeňky* a *Tajemný věků hlas*. Uplatnila v nich svou

lásku k českému jazyku, své jazykové mistrovství i lásku k našemu kraji, který jí přirostl k srdci sice až v dospělosti, ale o to pevněji.

Pamětníci besed s ní nezapomenou na její životní moudrost, kterou dovedla rozdávat. Na dotaz, jak se dožila poměrně svěží tak vysokého věku (zemřela v 93 letech), odpovídala, že problémy a stresy nikdy neřešila cigaretou a kávou, ale vírou, v níž nacházela svou hlubinu bezpečnosti. Svým životem dokazovala, jak jím jít se ctí, jak plně využít léta, která jsou člověku dána. I kdyby to byl jen tento odkaz, stojí za to tuto významnou ženu připomenout.

MEDEK Rudolf

8. 1. 1890 v Hradci Králové – 22. 8. 1940 v Praze

Hradecký rodák z Malého náměstí z obyčejné ševcovské rodiny nebyvá často připomínán. Jeho životní osudy nejsou příliš známé, ale zejména jeho dílo bylo úmyslně určeno k zapomenutí.

Dětství a mládí prožíval Rudolf Medek v rodném Hradci, vystudoval zde učitelský ústav a v letech 1909-1914 v okolí učil na obecných školách v Libčanech, Stračově, Krátonohách či Dobřenicích. Nejen o studentském období jeho života a účasti na činnosti spolku Mansarda píše Petra Landsmannová ve své knížce *Hradecký stříbrný vítr*, s podtitulem Studentský spolek Mansarda, Karel Čapek a další osobnosti české kultury. Připomíná i Medkovo literární působení v tomto období, básně Žena z té doby přetiskuje. Jeho poezie byla ovlivněna Březinou a Sovou. Do začátku války vydal dvě básnické sbírky a knížku *Dvě novely*.

Do Medkova života, stejně jako do života všech jeho vrstevníků, zasáhla první světová válka nevybíravým způsobem. Ač předtím ze zdravotních důvodů zproštěn vojenské služby, musel koncem roku 1914 narukovat, rok strávil na ruské frontě a před Vánocemi 1915 přešel do ruského zajetí. Vstoupil do tvořících se legií, zúčastnil se bojů v Haliči a v Karpatech. Stal se členem organizační komise odbočky České národní rady v Rusku, doprovázel tam pak T. G. Masaryka. Byl i u Zborova, po bitvě u Bachmače (březen 1918) se s legiemi postupně přesouval sibiřskou magistrálou do Vladivostoku, postupoval v hodnostech i funkcích

a koncem roku 1919 se vrátil v hodnosti podplukovníka do Prahy. Vedl pak Památník národního osvobození a dosáhl hodnosti generála.

V Rusku v Irkutsku vyšla v roce 1919 jeho sbírka *Lví srdce*, asi jeho neznámější verše. V úvodní básni, označené datem 1914, evokuje nástup českých hochů do „rakouských maršbatalionů“ v rodném Hradci. A v dalších verších připomíná ty, kteří zvedli zbraň za svobodu rodné země. Apotheózou hrdinství je (nejen) rozsáhlá básně Zborov. V básni Ruská přehlíží jednotlivé etapy války a uvědomuje si tragédii Ruska pod Leninovou vládou: „*Ale dnes jeho pokorní služi/ nestoudně vztáhli zločinnou ruku./ krvavou prodejnou ruku/ na československé vojsko. ... // Proti nám zdvihla se Kainova ruka./ bratrovražedná!// Proti nám, kteří jsme staletí snili/ o světlém Východě spásy!*“ Ze takto viděl situaci voják a básník, který toho byl osobně účasten, to mu nemohlo být našimi „bolševiky“ odpuštěno.

Do rodného Hradce se vrátil po válce námětem soukromého tisku *Kavčí pláček* (1931), vydal i dvě sbírky básní lyrických. Velký zájem, ale i ostré polemiky vzbudila jeho tehdy hodně hraná divadelní hra *Plukovník Švec*. Sám si patrně nejvíce cenil své románové kroniky – legionářské pentalogie. Část prvního dílu *Ohnivý drak* se odehrává ještě „doma“, v Orlických horách, *Veliké dni. Ostrov v bouři, Mohutný sen* a *Anabáze* pak zachycují následující válečné období a události. Jejich pochopitelné protibolševické ladění bylo příčinou tvrdého odsudku nejen Medkova díla, ale i jeho osobnosti. Fučík jeho dílo označil jako „vlastenecké krváky“, Alena Hájková ve Slovníku českých spisovatelů (1964) píše, že „historickou pravdu Medek často vědomě zkresloval a nahrazoval ji průhlednou demagogií“. Tou by se ovšem daleko reálněji daly označit všechny útoky na Medka a jeho dílo z levicových pozic nejen komunistických. Podobné odsudky však u mnohých vzbuzovaly zájem o Medkovo dílo. To přetrvávalo jen v soukromých knihovnách. Byly ovšem i příručky, které Medka a jeho dílo nepřipomínaly vůbec, což bylo asi horší. Dnešnímu čtenáři bude patrně ztěžovat četbu Medkových prací stylistická úroveň poplatná době už vlastně málem před stoletím. Literární novátor ani génius nebyl.

Za připomenutí jistě stojí i to, že na podzim 1938 – po Mnichově - napsal otevřený dopis francouzským a britským „spojencům“ a vrátil všechna vojenská vyznamenání, která od nich dostal. Mnichov a následující měsíce byly pro Rudolfa Medka velmi těžké, republiku, kterou pomáhal budovat, dlouho nepřežil.

Dodejme ještě na závěr, že literárně tvořil i jeho mladší bratr Jaroslav, rovněž hradecký rodák, ale i manželka Eva, dcera malíře Antonína Slavička. Syn Mikuláš Medek byl významný moderní malíř a staršího, v lednu 2010 zemřelého Ivana známe spíše než jako hudebního kritika a teoretika jako významného publicistu a poradce prezidenta Havla. Mnozí možná ani nevědí, že byli syny generála Rudolfa Medka, i když z nezlomného charakteru svého otce měli mnohé.

NĚMCOVÁ Božena

možná 4. 2. 1820 ve Vídni – 21. 1. 1862 v Praze

V této připomínce Boženy Němcové se zastavíme jen u části jejího díla, související s naším krajem. Stranou necháme všechny sporné úvahy a dohady o nejasnostech v jejím původu a datu narození a ovšem i mnoho dalšího.

Jistě je, že „rozum brala“ v Ratibořicích, kam se s dcerkou přistěhovali její rodiče v létě 1820. Sňatek měli Panklovi ve skalickém kostele 7. srpna 1820. V dětství na ni měla velmi důležitý vliv babička Magdalena Novotná, jak „Barunka“ dosvědčila svým dílem. Kladně vzpomíná na zámeckého zahradníka i na další obyvatele „údolíčka“ a zámku nad ním. A jistě na ni měla výrazný vliv i českosaská škola s učiteli, skaličtí přátelé jejích rodičů i její spolužáci ze školy. A po Skalici do jisté míry i pobyt ve Chvalkovcích, i když tam bylo ovzduší spíše německé než české. Že se z Betty Panklové (Barbory Pankel) stala později česká spisovatelka Božena Němcová, na to měl rozhodující vliv manžel Josef Němec, uvědoměly Čech a vlastenec, který svou mladou ženu uvedl do české společnosti. To jsou nepopíratelná fakta všeobecně známá.

Obecně je známo, že literárními začátky byly básně, vesměs vlasteneckého zaměření, z nichž nejznámější je „**Ženám českým**“. Byly přijímány velmi kladně, jako ostatně skoro vše tehdy český

psané. Navíc jistě působilo, že autorkou byla krásná mladá žena. „Literární události“ však nebyly. Vlastní literární realizace dosáhla Němcová až svými prózami. Kdy a kde nastal obrat?

Zásadním impulzem byl pobyt v České Skalici na sklonku léta a počátkem podzimu roku 1844. Byla tu s dětmi (šestiletým Hynkem, pětiletým Karlem, tříletou Dorou a dvouletým Jaroslavem) a přítelem MUDR. Čejkou. Ten o zdejším pobytu napsal do České věčely články Ze Skalice nad Úpou a Z Ratibořic (otištěny 24. a 27. září 1844). Kde Němcová tehdy s dětmi bydlela, nevíme. U rodičů, kteří v té době ještě byli v Ratibořicích, asi ne. (Do Zaháně se stěhovali na jaře 1845.) Někteří se domnívají, že to mohlo být i v Ratibořicích na Starém běldle. To nepovažuji za pravděpodobné. Ale Ratibořice navštívila jistě. Po návratu do Prahy byly v České věcele uveřejněny první tři její prózy – převyprávění regionálních pověstí: 1. října *Silný Ctibor*, 24. listopadu *Devět křížů* a 24. prosince *Rousín*. Všechny tři pak byly s menšími úpravami zařazeny do souboru *Národní báchorky a pověsti*. Do třetího sešitu jako dvě závěrečná vyprávění *Silný Ctibor* a *Rozkoš* (tak přejmenovala *Rousín*), *Devět křížů* zařadila na závěr čtvrtého sešitu (oba vyšly v roce 1846). Obrat od poezie, v níž se příliš dobře necítila, jak víme i z korespondence, k próze, v níž posléze dosáhla mistrovství, souvisí tedy s návštěvou kraje jejího dětství v roce 1844.

Vyvrcením vztahu ke kraji a zároveň vyvrcením celého jejího díla se ovšem stala *Babička*, psaná v půli padesátých let 19. století. Že by nevznikla bez prožitků z dětství, že díky této knize se stalo „údolíčko“ se zámek tak vděčným výletním cílem, to není nutné zdůrazňovat. Dvě z pověstí, kterými začal příklon Němcové k próze, najdeme i v Babičce. Je tam znovu vyprávěna pověst o devíti křížích a připomenutí Silný Ctibor. Tyto pověsti mohla jen těžko slyšet od babičky. Ta přišla do Ratibořic v roce 1825 asi pětapadesátiletá a patrně je neznala. Od ní mohla Barunka slyšet proroctví o Sibyle a její údajné soše „na jednom vrchu u Varty“ v Kladsku (dnes Bardo Śląskie v Polsku). V Kladsku žila babička podstatnou část života. Pověst o silném Ctiborovi v Babičce připomíná Jan v rýzmburském altánu s tím, že „jim starý ovčák ji povídal“. Devět křížů slyšela Němcová

(podle verze z Národních báchorek) „z úst jedné prastaré babičky vyprávět“, v Babičce ji nechala vyprávět jednu z dívek poutní cestou do Svatoňovic „ke Studánce“. Pověst o hluchém děvčátku a založení boušinského kostelíka je v Babičce, „jak to jednou Voršla vypravovala“. (Pověst Rozkoš – Rousín v Babičce nenajdeme.) Časopisecky pak vycházely další drobné prózy. Do našeho kraje byly situovány jen některé, zejména **Chudí lidé**, **Dobry člověk** nebo **Pan učitel**. Těm byla v literárněhistorické literatuře věnována významná, zasloužená pozornost.

Připomenutím skupinky regionálních pověstí zpracovaných Boženou Němcovou, jen několika jejích povídek a ovšem i Babičky jsme chtěli ukázat, jak zásadní podíl na vyzrání literárního talentu naší největší spisovatelky měl náš kraj - kraj, v němž prožila dětství a rané mládí.

NĚMEČEK Zdeněk

19. 2. 1894 v Jaroměři-Josefově – 5. 7. 1957 v Mnichově

Jméno spisovatele, vojáka a diplomata Zdeňka Němečka nepatří mezi ta všeobecně známá. V období obou totalit minulého století byl „persona non grata“.

Narodil se v Josefově, tam vychodil obecnou školu, v Hradci Králové nižší gymnázium a po něm obchodní akademii. Otec, původně učitel, měl tehdy v Josefově hlavní sklad tabáku, syna tedy naorientoval ekonomicky. Začátek první světové války zastihl Zdeňka Němečka v Rusku. Nastoupil totiž po maturitě u firmy Laurin a Klement, která ho poslala na praxi do Moskvy. Vstoupil do ustavující se České družiny, která byla základem pozdějších legií. V nich dosáhl hodnosti nadporučíka. V Rusku vznikaly jeho první prózy, např. pozoruhodný obraz vojenských Vánoc v roce 1914. V roce 1920 vydal svou první knížku – **Legionářské novely**. V témže roce vstoupil do služeb ministerstva zahraničí, pracoval postupně na zastupitelských úřadech v USA, Francii, Španělsku, Německu a Rumunsku. Z tohoto období výtěžil látku k románům **New York – zamlženo**, **Na západ od Panonie**, **Ďábel hovoří španělsky** a dalším. V roce 1939 začal pracovat v pražské univerzitní

knihovně, ale už v roce 1941 byl předčasně penzionován a záhy mu bylo znemožněno i jakékoliv publikování. S rodinou se odstěhoval do Ratají nad Sázavou, ale ani tam nezůstal pasivní, zapojil se do odbojové skupiny Parsifal. Koncem války byl zatčen a vězněn na Pankráci.

Po osvobození se vrátil do diplomatických služeb, nastoupil jako vyslanec v Dánsku. V říjnu 1948 abdikoval a odešel s rodinou do Kanady. Později žil v USA, kde pracoval v newyorské redakci Svobodné Evropy. Román z kanadského prostředí **Tvrdá země**, jeho nejlepší dílo z tohoto období, bohužel ještě nebyl u nás vydán, ačkoliv od jeho vydání v New Yorku uplynulo už celé půlstoletí.

V roce 1957 byl Němeček pozván slovinskými spisovateli do Jugoslávie, cestou tam v Mnichově v noci z 5. na 6. července zemřel. Urna s jeho ostatky byla v roce 1993 uložena na vyšehradském hřbitově. Zdeňku Němečkovi bylo uděleno in memoriam čestné občanství města Jaroměře, v roce 1997 odhalena v Josefově pamětní deska, v prosinci 2002 byla za účasti spisovatelovy dcery a vnučky v aule někdejší josefovské radnice konference o jeho životě a díle. Při ní studenti jaroměřského gymnázia přednesli ukázky z jeho **Balady o Kátince**, příběhu z josefovské historie. Sborník z konference nebyl bohužel ještě dodnes vydán, řádka významných odborných příspěvků zůstává tedy stále odborně veřejnosti nepřístupná.

Významnému a statečnému člověku i umělci Zdeňku Němečkovi zůstáváme dosud velmi mnoho dlužni.

PELCL František Martin

11. 11. 1734 v Rychnově nad Kněžnou – 24. 2. 1801 v Praze

Syn rychnovského soukeníka, čtvrtý ze třinácti dětí, studoval po městské škole v rodném Rychnově na tamním nižším piaristickém gymnáziu, které už dlouhá léta nese jeho jméno, vyšší třídy pak vystudoval na jezuitském gymnáziu v Hradci Králové. Gymnázium ukončil v roce 1752. Navzdory prakticky nulovým možnostem rodiny podporovat ho na dalších studích odešel do Prahy a „živil se“ jako domácí učitel. U jezuitů v Klementinu absolvoval tehdejší filozofii, vysokoškol-

ská studia teologie ani práv nedokončil. Znalost latiny a němčiny byla tehdy samozřejmostí, Pelcl si doplnil nejen znalost řečtiny, ale i francouzštinu a angličtinu. Byl vychovatelem u Šternberků, odkud po smrti otce podporoval i rodinu v Rychnově. Roku 1770 vstoupil do „doživotní služby“ k hraběti F. A. Nosticovi, byl vychovatelem jeho synů, knihovníkem a pak i archivářem. Seznámil se tam se všemi významnými osobnostmi tehdejší pražské osvěcencské vědy – s Dobrovským, Bornem, Dobnerem, Durychem, Voigtem a dalšími. S nimi se pak podílel na vydávání prvního pražského vědeckého časopisu nebo na slovníku českých (chápáno zeměpisně) učenců a spisovatelů (373 osobností), obojí ovšem v němčině. Pracoval také v různých funkcích v Soukromé společnosti nauk, předchůdkyni pozdější Akademie věd.

První tištěnou Pelclovou prací byly *Stručně dějiny Čechů od nejstarších dob do doby dnešní* (německy), česky pak *Nová kronika česká*, která, dovedena do roku 1378, zůstala nedokončena.

V roce 1792 ukončil svou službu u Nosticů, ale zůstal mu nárok na byt, stravu a plat knihovníka. Přihlásil se na místo profesora české řeči a literatury na pražské univerzitě a v roce 1793 byl na toto místo jako vůbec první uveden. Akademickou nástupní řeč o užitečnosti a důležitosti českého jazyka pronesl (a pak vydal) ovšem německy. Vydal (prvně sto let po jejím vzniku) Balbínovu Obranu jazyka slovanského, obzvláště českého.... Příhody Václava Vratislava z Mitrovic a další díla starší české literatury. Jako vysokoškolský profesor zpracoval a vydal (německy) *Základy české mluvnice* nebo *Rozmluvu o české literatuře*. Řada dalších jeho prací zůstala v rukopise. Pelclovy soukromé zápisky *Česká kronika za vlády římského císaře a českého krále Josefa II.* byly s názvem *Paměti* vydány až v roce 1931, tedy 130 let po autorově smrti.

POLÁČEK Karel

22. 3. 1892 v Rychnově nad Kněžnou – o úmrtí viz v textu

Karel Poláček se narodil 22. března 1892 v Rychnově nad Kněžnou, 23. března o pět let dříve, tedy v roce 1887, v Hronově Josef Čapek. Dvě velké osobnosti z našeho regionu byly přáteli

a měly obdobný osud. U jednoho ani druhého neznáme přesné datum úmrtí, jeden ani druhý nemá svůj hrob. Josef Čapek skončil patrně v dubnu 1945 v koncentračním táboře Bergen-Belsen ve společné šachtě. Karel Poláček odjížděl 3. července 1943 s transportem do Terezína, odtud pak do Osvětimi, kde byl s tisíci dalších (možná 19. října 1944) likvidován. Podle jiného svědectví skončil jeho život až na pochodu smrtí v lednu 1945 (21.?) někde u tehdejší Gliwice, dnešní polské Gliwice. Jistotu o datu a místě úmrtí už asi nikdy mít nebudeme, což ovšem na významu jeho díla nic nemění.

Karel Poláček, synek z rodiny rychnovského židovského, v Čechách asimilovaného obchodníka, studoval na tamním gymnáziu, studia dokončil v Praze, kde v roce 1912 maturoval. Po krátké „kariéře“ drobného úředníčka ho vtáhla do svého soukolí první světová válka. O poválečné místo přišel, když byla otištěna povídka *Kolotoč*, satira na poměry v úřadě, v němž pracoval. Svou situaci řešil novinařinou. Josef Čapek ho přizval ke spolupráci v časopise *Nebojsa* a pak se sešli v Lidových novinách. Bratři Čapkové tam nastoupili 1. dubna 1921, první Poláčkův text si tam mohli čtenáři přečíst 20. dubna 1921. Byla to „povídka pod čarou“ *Filatelista*, zařazená pak do souboru *Povídek pana Kočkodana*, první Poláčkovy knížky (1922). Víme, že Karel Čapek pozval Poláčka mezi pátečníky. Podle vzpomínky Františka Kubky patřil Poláček „k pátečnickým vytrvalcům“. Je i na známé karikatuře pátečníků, kterou její autor Adolf Hoffmeister datoval 9. prosince 1929. Josef Čapek pro svého redakčního kolegu Poláčka navrhl v roce 1927 obálku a vazbu jeho knížky *Okolo nás*, rok na to vazbu na Dům na předměstí, jeho prózu pro děti *Edudant a Francimor* ilustroval 64 kresbami (1933).

Karel Poláček byl autorem próz povětšinou „jen“ humoristických či satirických. Řádka z nich posloužila jako náměty k filmům, první z nich, *Muži v ofsajdu* už v roce 1931. Po úspěchu filmu následoval jakýsi „druhý díl“, *Načeradec, král kibiců* (1932; inspirovaný i Poláčkovou prózou *Hráči*), zdaleka ne tak úspěšný. Následovalo úspěšnější zfilmování *Domu na předměstí*. Ve všech třech herecky exceloval Hugo Haas. Jan Werich si

zahrál ve filmu na Poláčkův námět *U nás v Kocourkově* (1934). Pak až v roce 1949 byl uveden film *Hostinec U kamenného stolu*, natočený podle Poláčkovy románu napsaného a vydaného za protektorátu, podepsaného tehdy Vlastimilem Radou (Poláček jako Žid nesměl publikovat). Exteriéry filmu byly točeny v Solnici u Rychnova nad Kněžnou.

Rodné město nechal Poláček vejít do svého díla zejména v posledním období své tvorby. Jeho fejeton *Paměti o válce rychnovské* (v Lidových novinách 25. 12. 1935) zřetelně naznačuje směřování k nejslavnější knize *Bylo nás pět*, vydané ovšem až posmrtně (1946). Že *Okresní město* (1936; první díl cyklu) je rodný Rychnov těsně před první světovou válkou, to ke své značné nelibosti poznali mnozí občané Rychnova. Zachytil tam totiž je a život v městečku značně satiricky. Na Poláčka tehdy mnozí zanevřeli. To se ovšem změnilo zejména válkou a jejími důsledky a asi pak i těmi pěti rychnovskými kluky.

Rychnov si dal Poláčka do svého štítu. Dokládá to pravidelné Poláčkovy léto, ale zejména literární sympozia. První se konalo v březnu 1992 k stému výročí Poláčkovy narození. K němu byl vydán útlý sborníček *100 let Karla Poláčka*, sborník příspěvků z konference pak vyšel s názvem *Ptáci vítají jitra zpěvem, poddůstojníci rvaním*. Soubory příspěvků byly vydávány z každé další: v květnu 1995 bylo téma *O Karlu Poláčkově a o jiných*; v květnu 1998 *Lidové noviny a Karel Poláček*; o tři roky později *Pátečníci a Karel Poláček* (2001), další *Karel Poláček a podoby humoru v české literatuře 19. a 20. století* (2004), *Karel Poláček a obraz první světové války v české literatuře* (2007) a zatím poslední v roce 2012 s tématem *Karel Poláček a žánry beletristické publicistiky*. Všech se zúčastňovali přední literární vědci, spisovatelé, historikové i další odborníci. Materiály sborníků zůstávají nedoceneným zdrojem informací i pohledů na Poláčkův život i dílo. Na závěr připomínám jméno rychnovského dr. Jana Tydlitáta, obětavého organizátora konferencí, a jeho nasazení v souvislosti s Poláčkovým odkazem v rodném městě. Rychnov a Poláček jsou teď téměř synonymy.

RAIS Karel Václav

4. 1. 1859 v Lázních Bělohradě – 8. 7. 1926 v Praze

Rais patřil do generace autorů, kteří vyšli z těch nejskrovnějších venkovských poměrů. Neměli-li ambice stát se knězem, stávali se učiteli. Tak i Rais, syn drobného rolníka, který v zimě tkalcoval, vystudoval učitelský ústav, ten nejbližší, který byl v Jičíně. Dlouhá léta své existence nesl Raisovo jméno. Po obecně ovšem chodil jeden rok do školy ve Vrchlabí, aby se zdokonalil v tehdy nezbytné němčině. V rodném kraji nikdy neučil, místo doštal na Vysočině, která si ho přitáhla a upoutala ho. Učil v Trhově Kamenici a v Hlinsku, od roku 1887 pak v Praze.

Začínal texty pro mládež, později vyšel výbor z této jeho tvorby s názvem *Pod Zvičinou*. Zvičina, jejíž hřbet odděluje labské údolí u Dvora Králové od oblasti kolem Miletína a Lázní Bělohradu, je v jeho díle často připomínána. *Pantáta Bezoušek, výminkář z čísla 18 v Nově Vsi pod Zvičinou, procházel se uličkou mezi zahradami před rodnou chalupou...* je první věta v knížce s podtitulem *O jeho radostech i starostech vypravuje Karel V. Rais. - Hubaři, kteří si za prvního svitu ranního vyšli do lesů, jež věnčí kotlinu na úpatí Zvičiny, po stránkách se vraceli s naplněnými uzly*, čteme např. na první stránce *Kalibova zločinu*. Sepětí díla s rodným krajem je v Raisově díle očividné.

Uznávaným spisovatelem se stal až „v období pražském“, na počátku let devadesátých povídkovými soubory *Výminkáři, Horské kořeny, Rodiče a děti*. Čerpal v nich ze své znalosti života venkovských lidí. V roce 1892 psal svůj asi nejznámější román, věnovaný „*památku učitelův a kněží, buditelův národních*“, *Zapadlé vlastence*. V roce 1893 vyšli ve Světozoru a pak v roce 1894 knižně; román, který umístil do českého Podkrkonoší a zobrazil v něm nelehké učitelské začátky obecně, ale asi trochu i své. Do „poznámenání“ k *Zapadlým vlastencům* Rais napsal: *Krkonošský můj přítel zvěděv, že se připravuji napsati historii ze staré školy české, zapůjčil mi zápisky horského písmáka Václava Metelky, nyní již dávno zesnulého, jenž za mladých let býval školním pomocníkem na horské lokálii, později rolníkem a houslařem v Pasekách u Vysokého nad Jizerou*. (Ty vydala v roce 1977

Mladá fronta v péči J. J. Jecha s ilustracemi Cyrila Boudy s titulem Věnceslav Metelka, ze života zapadlého vlastence.)

O pět let později Rais vydal „pohorský obraz“ *Západ*, vycházející ze zkušeností získaných za učitelského působení na Vysočině. I zde oslavil obětavé české kněze a učitele, nositele vzdělání a osvěty na venkově devatenáctého století.

Raise právem označujeme za jednoho z významných tvůrců českého realistického románu a povídky. Byť někde trochu idealizuje, ožívají v jeho díle charakteristické postavy i způsob života na tehdejších venkově.

STŘEDA Ludvík

24. 7. 1928 v Úpici – 15. 10. 2006 v Liberci

Ludvík Středa, básník intimní lyriky a tvůrce krásných knížek pro děti, se narodil v Úpici. Děťství prožíval na předměstí Sychrov, kde tehdy bydleli ve velmi skromném továrním „kasárenském“ bytě. Kamarádi z dětství na něj vzpomínali jako na klidného, trochu neprůbojného, ale spolehlivého kamaráda. Otec byl dělník v jedné z tehdejších úpických textilek, ale zemřel, když bylo Ludvíkovi teprve sedm let. Ve sbírce *Už to v nás zůstane* na otce vzpomíná: *Můj otec byl navažečem/ a hladový chřtán kotlů/ mu poklepával na rameno./ uhlí,/ uhlí,/ uhlí! // Provoněný kouřem vracíval se domů ... Lehával jsem s otcem na jednom polštáři./ a tak jsem se naučil/ milovat oheň, // oheň v člověku.*

Matka milovala divadlo, byla i ochotnickou herečkou. Po smrti Ludvova otce si zařídila modistickou dílnu a obchod na úpickém Podměstí, kam se časem přestěhovali. Matka se pak znovu provdala, což myslím Ludvík nenesl snadno. Po dokončení úpické měšťanky odešel v roce 1943, tedy v období protektorátním, kdy mnoho možností nebylo, do Ústí nad Orlicí studovat na textilní průmyslovku. Tam maturoval v roce 1947, vrátil se do Úpice a pracoval tu do vojny ve svém oboru. Po vojně se v roce 1952 usadil v Liberci, zpočátku jako technik v textilním průmyslu. Žil tam až do své smrti v říjnu 2006.

Už koncem čtyřicátých let publikoval verše. Knižně se prosadil na počátku let šedesátých. V roce 1962 mu vyšly první dvě sbírky - *Na zemi*

žijí lidé a *Už to v nás zůstane*. Tam zařadil i výše připomenutou báseň věnovanou otci. V básni Plakáty připomněl i jména tří úpických obětí nacismu.

V roce 1966 opustil továrnu, přijal nabídnutou práci kulturněpolitického pracovníka, do roku 1969 externě a pak do roku 1971 interně vedl kulturní rubriku libereckých okresních novin Vpřed. V té době dálkově vystudoval na Střední škole knihovnické v Praze obor novinářství. Rok 1971 byl nejen rokem „druhé maturity“, ale i rokem normalizace. Protože neprošel politickými prověrkami, musel místo opustit a vrátit se ke své původní profesi. Tento vnucený životní předěl ho přivedl k intenzivnější literární tvorbě. A protože měl už svou vlastní zkušenost otcovskou a pak i dědečkovskou, začal psát pro děti. Šťastným nápadem byli „kosí bratři“, prý z jedné z úpických věží. Vytvořil dva třináctidílné cykly večerníčků *Kosí bratři* (1980) a *Kosí bratři a větrný kohout* (1982). Vedle „kosích bratrů“ napsal řadu dalších knížek pro děti a ty ho udělaly známým v širší veřejnosti.

Psal ovšem i nadále verše lyrické. V básních ze sbírky *Místo u stolu* věnovaných Jestřebím horám se vyznal i ze svého vztahu k rodnému kraji. *A tam,/ v rouhavých horách,/ osiřelý dům. ... Dům/ pro nejtěžší chvíle.// Kdykoliv vezmu za kliku,/ nacházím tady místo./ své místo u stolu.* (Jestřebí hory II). V roce 1984 odešel kvůli srdeční chorobě do plného invalidního důchodu. Životní tempo se zmírnilo, ale tvorba neustala. Nová situace mu v devadesátých letech dala nové impulzy pro tvorbu, i když v životě osobním to byl impulz smutný. V létě roku 1993 vyšla sbírka *Nahá láska*, věnovaná in memoriam zesnulé manželce Jiřině, na přelomu let 1992 a 1993 napsal verše své životní moudrosti – „dopisy synovi mého syna Matějovi“ *Otvírání srdce* (1994).

Život ho v posledních letech nehýčkal. V květnu 2000 mi psal: *Jinak si žiju dobře, po vánočním zápalu plic jsem začátkem února úspěšně absolvoval mozkovou mrtvici, našťěstí zatím bez zjevných následků. Uvidím, co to bude dělat dál.* I když žil Ludvík Středa většinu života v Liberci, zůstal v něm vztah k rodnému kraji vtažen zakotven. A tak by si jej měl uchovat v srdci i jeho rodný kraj, zařadit jej do galerie významných rodáků.

ŠKVORECKÝ Josef

27. 9. 1924 v Náchodě – 3. 1. 2012 v Torontu, Kanada

Naprostá většina nejen pracovníků knihoven zaznamenala jméno Josefa Škvoreckého na přelomu let 1958 a 1959, kdy se četby jeho *Zbabělců* dožadovali snad všichni čtenáři pravidelní i „sváteční“. Ten nebyvalý zájem byl způsoben tím, jak reagovala oficiální kritika na vydání první Škvoreckého knížky. Odsuzující kritika byla tehdy nejvyšším doporučením k četbě. Tito knihovničtí pamětníci jistě potvrdí, co starostí a nepříjemností tehdy zažili. Chtěli si knížku přečíst sami, chtěli ji jejich známí, rodina, komu posloužit dříve? Zájem takových rozměrů už asi těžko zaznamenáme.

Specifická situace byla ovšem v Náchodě. Tam se mnozí lidé v knížce „poznávali“, někteří s úsměvem, velmi mnozí se silnou nevolí. Nechtěli chápat, že se v literárním díle „báseň a pravda“ obvykle mísí. I jinak soudní a rozumní lidé byli pohoršeni, stížností a nářků bylo mnoho, směřovaly k institucím i k přibuzným, zejména k panu Škvoreckému – otci. A autor – syn se pak málem bál do rodného města zavítat. Něco podobného zažíval o dvacet let dříve po vydání Okresního města Karel Poláček v Rychnově nad Kněžnou.

O další Škvoreckého knížky – *Legendu Emòke, Sedmíramenný svícen* – byl pak zájem sice menší, ale onen vstup do literatury znamenal, že cokoliv Škvoreckému vyšlo, mizelo rychle z knihkupeckých pultů. Literatura tehdy suplovala ledacos dalšího.

V roce 1969 jsme si mohli v několika časopisech přečíst ukázky z *Tankového praporu*. Knižního vydání jsme se však nedočkali, i když se na něm už pracovalo. Zastavení jeho výroby bylo pro Josefa Škvoreckého, který tehdy pobýval legálně ve Spojených státech, poslední kapkou při rozhodování. Zůstal v Americe. Jisté zázemí tu měl i jako úspěšný překladatel americké literatury. Přijal pak možnost působit na univerzitě v kanadském Torontu. Tam se svou ženou Zdenou Salivarovou-Škvoreckou založili české exilové nakladatelství. Vydali v něm za dvě desetiletí přes dvě stovky titulů, knížek, které v „normalizovaném“ Československu nemohly vyjít. Zasloužili se tak měrou

velevýznamnou ne snad jen o propagaci české literatury, ale o samu existenci její významné části. Od samého počátku sedmdesátých let se Škvoreckého jméno nesmělo objevit ve školní výuce ani jinde, z veřejných knihoven byly jeho knihy nekompromisně vyřazeny, v soukromých pečlivě sřezeny. Aby nás jeho knížky z exilu negativně neovlivňovaly, o to pečlivě dbala Státní bezpečnost.

Josef Škvorecký, stejně jako jeho o generaci starší krajan Egon Hostovský, zůstal po celou tu dobu spisovatelem českým, zůstal dokonce věren i svému rodnému kraji. Jak román *Mirákl*, tak zejména *Příběh inženýra lidských duší* zůstávají svými kořeny v české půdě, doma, zachycují osudy lidí v historicky nelehkých obdobích protektorátu (Příběh) a počátku padesátých let (Mirákl). Ejhle, člověk Škvorecký, jeden z mála autorů, který si nikdy nezadal s komunismem, zůstal věren sám sobě i své zemi.

Na počátku let devadesátých mnozí očekávali, vrátí-li se Škvorecťi natrvalo domů. Nevrátili. Zůstali žít tam, kde jim byly nabídnuty a zajištěny dobré podmínky k zabezpečenému životu v nelehkém období stárnutí. Autorova poslední návštěva „doma“ byla v roce jeho 80. narozenin, kdy se zúčastnil v rodném Náchodě konference o jeho životě a díle. Dílo Josefa Škvoreckého zůstává pevnou součástí české literatury, jeho spisy zahrnují už přes třicet svazků. S frontami „na Škvoreckého“ před knihkupectvími se už ovšem nesetkáme. Ty zůstanou legendou dob jiných, těžších. Myslím, že nejen v Náchodě patří mezi jeho nejčtenější knížky *Prima sezóna*. Tu v Náchodě ožívují studenti středních škol (díky nápadu dr. Jaroslava Suchého) už řádku let pravidelně začátkem května.

ŠLEJHAR Josef Karel

17. 10. 1864 ve Staré Pace – 3. 9. 1914 v Praze

Domácí tkalcovství bylo v Podkrkonoší jedním z častých zdrojů byt' skrovné obživy. Otec J. K. Šlejhara byl ovšem plátenickým faktorem, rodina byla tedy lépe situovaná, navíc matka byla z mlynářské rodiny (německé) z Dolní Branné u Vrchlabí. Vzhledem k neurovaným poměrům mezi rodiči žil u babičky mlynářky. Do měšťanské školy chodil v Nové Pace, v Pardubicích vystu-

doval reálku a v Praze začal studovat na technice chemii. Pro nemoc studium nedokončil, ač byl studentem výborným. Vystřídal několik zaměstnání, nějaký čas pracoval jako chemik cukrovaru v Kopidlně. V roce 1895 se rozhodl hospodařit na vlastním statku v Dolní Kalné, úspěšný však nebyl. Po šesti letech své hospodářství opustil a jako už uznávaný spisovatel začal učit na obchodní škole v Hradci Králové, vedle chemie i češtinu, francouzštinu a zbožiznalství. Po roce přešel na obchodní školu do Kolína, později učil v Praze.

Tradice Šlejharova rodu byla písmácká, jak bylo v Podkrkonoší poměrně časté. Ta ho přivedla už v osmdesátých letech k literatuře. Začal v časopisech otiskovat povídky, v nichž vycházel ze svých znalostí života na podkrkonošském venkově, života, který byl tvrdý, těžký. Později ho inspirovala i Praha, ovšem v kontrastu s přírodou jako místo neřesti a rozkladu. První knížka, povídka **Kuře melancholik**, zůstala z dvou desítek knižně vydaných prací jeho asi nejznámějším titulem (možná právě i díky tomu neobvyklému názvu).

Šlejhar patřil v půli 90. let 19. století spolu s Macharem, Vilémem Mrštíkem a dalšími k zakladatelům České moderny. Bývá obvykle řazen mezi naše naturalisty. Ve většině jeho prací jsou postavy vedeny pudy a vášněmi, dominuje v nich lidské utrpení, bída a zlo. Vliv na toto literární pojetí měl jistě i jeho vlastní nejednoduchý život a od mládí nevalné zdraví. Zemřel na rakovinu žaludku, nedoživ se ani padesáti let.

ŠOLC Václav

23. 12. 1838 v Sobotce – 14. 7. 1871 v Sobotce

V Sobotce, trochu bokem od centra, stojí krásný roubený dům – Šolecův statek. Pečoval o něj RNDr. Karel Samšíňák, CSc., jeho štafetu převzal syn Jan, který do jeho záchrany investoval mnoho energie i peněz. Dům žije výtvarnými výstavami i jinak. V tomto domě se narodil a pak i zemřel básník Václav Šolc.

Byl den můj bouřit divých pln / a černým mračnem tmavý, / a slunce jak by zhaslo již, / mně svítil blesk jen žhavý, říká epitaf na jeho soboteckém hrobě, čtyřverší z jeho Písní v bouři, jímž se charakterizoval.

Ejhle, člověk! Člověk spíše nešťastný, rozervaný, nespokojený s tím, co viděl kolem sebe, a asi nespokojený i sám se sebou. Zběhlý student (gymnázium v Jičíně ovšem dostudoval), potulný (neúspěšný) komediant, který „promarnil otcovský podíl“, písničkář; uzavřený, málomluvný; citlivá, nespokojená a nepokojná duše. Zemřel v necelých třiatřiceti u své milující maminky, v její světnici ve svém rodném domě.

Bylo mu třicet, když vyšla knižně jeho básnická sbírka nazvaná **Prvosenky**, zeň desetiletého tvůrčího úsilí. Byla přijata velmi vřele. Básník byl nadějný. Posmrtně vyšly sonety **Krvavé růže** i cyklus napsaný na počátku tvorby, **Písně o bleďé dívce**. Vážili si ho současníci z „kruhu májového“ i ruchovci. Nad jeho hrobem na soboteckém hřbitově se sklonil Svatopluk Čech i Jaroslav Vrchlický. V čítankách bývala jeho Píseň o ruce mozolné nebo Naše chaloupky, v rodišti zůstaly populární jeho Lavičky, první jeho otištěná báseň, příběh zámecké dcerky zamilované do pasáčka, jak jej známe z pověstí i písně.

Literární historik PhDr. Jaroslav Šimůnek, který rovněž odpočívá na soboteckém hřbitově, uzavřel kdysi svou studii o Václavu Šolcovi: *Potomek starého selského rodu vzal na sebe úděl básníka, který vyjádřil hlubokou proměnu venkovského života a života české společnosti v šedesátých letech minulého (tj. 19. – pozn. AF) století, a tak pomohl naší poezii překonat složitou etapu vývoje od vlasteneckých deklamovánek k reálnému, život hluboce vyjadřujícímu básnickému zpěvu.*

ŠOTOLA Jiří

28. 5. 1924 ve Smidarech – 8. 5. 1989 v Praze

Česká poezie má prastarou tradici a přes všechny komplikace má i nepřetržitý život, nepřetržitý kontext. .../ Největší síla a krása české poezie je v neustálé nekonvenčnosti jejího vývoje, v neustálé nedefinitivnosti jejího tvaru a v neustálém pokračování jejích idej.

Tato slova napsal Jiří Šotola v závěru předmluvy k antologii české poezie dvacátého století **A co básník**, která vyšla v roce 1963 v populární edici Máj a rázem se tehdy stala hojně čtenou a využívanou; téměř učebnicí literatury. Jiří Šotola je v ní

zastoupen mj. Ódou na hazard, závěrečnou básní ze sbírky *Svět náš vezdejší* (1957), své v pořadí páté sbírky, jíž překročil rámeček „svazácké poezie“. Ódu na hazard uvádí slovy: „*Jednou na jarmarku, bylo nám tenkrát patnáct let a právě začínala válka...*“ Válka zásadně poznamenala jeho generaci, byla životním prožitkem, který člověka trvale poznamenává. V básni však vyjadřuje i odhodlání k činu, protože „*vždycky je tu aspoň několik mizerných procent naděje*“. Ta myšlenka tehdy zaujala. Těch „několik mizerných procent naděje“ bylo tím, co vedlo básníka k ochotě riskovat v životě osobním i literárním.

Jiří Šotola se narodil ve Smidarech u Nového Bydžova, obecnou školu vychodil v Litomyšli, gymnázium v Hradci Králové, kde v roce 1942 maturoval. První své verše tehdy uveřejnil ve Studentském časopise (1941). České vysoké školy byly za války zavřené, krátce studoval na pražské konzervatoři, ale od roku 1943 byl totálně nasazen jako dělník ve slévárně v Plotištích. V té době se účastnil v Hradci i vydávání cyklostylovaného časopisu Zrcadlo. Po válce na dramatickém oddělení konzervatoře studium dokončil, studoval pak činoherní režii u Jiřího Frejky na DAMU, ale už od roku 1949 byl režisérem a dramaturgem tehdejšího hradeckého Krajského oblastního divadla, o rok později trutnovského a pak v Šumperku. Dramaturgie byla tehdy velice poplatná době, velmi problematičká, jak můžeme zjistit z tehdejšího repertoáru.

Po vojně (1952-54) se k divadlu ani do rodného kraje nevrátil, začal pracovat jako redaktor postupně v řadě časopisů. Byl i významným funkcionářem Svazu čs. spisovatelů, hojně psal i vydával. Jako i někteří jiní opustil poezii a od poloviny let šedesátých psal prózu a divadelní hry. Prvním románem bylo *Tovaryšstvo Ježíšovo* (1969). Na začátku „normalizace“ nesměl publikovat, jeho druhý román *Kuře na rožni* byl vydán v samizdatové edici Petlice (1974), ale už v roce 1976 vyšel oficiálně v Čs. spisovatelů, protože se Šotola nechal „přesvědčit“ k uveřejnění jistého „pokání“. To umožnilo jak realizaci jeho četných her, tak i vydávání dalších literárních prací.

Vyvrcholením, ale bohužel i uzavřením jeho díla byla „josefovsko-hradecká“ trilogie *Malova-*

ný děti, Róza Rio a Podzim v zahradní restauraci. Životní příběhy lidí, které poznamenala doba. V prvním díle první světová válka v josefovské pevnosti, ve druhém protektorát v Hradci. „Nehrdinská hrdinka“ tu protestuje tím, že si přišívá na kabát žlutou hvězdu, když její druh musel jako Žid do transportu. Ve třetím díle její stárnoucí syn rekapituluje v bezvýchodných letech 1980-1986 svůj dosavadní život. Smrtí hlavní postavy román končí. V této nezaslouženě opomíjené volné trilogii se spojuje vše, co zřejmě nejvíce autora ovlivnilo a zaujalo. Rodný kraj, zážitek války, do jisté míry i divadlo. A postavy lidí obyčejných, životem ubíjených. Za normálních okolností by asi byl jejich život nezajímavý, šedý, všední. Ovšem ve dvacátém století mnoho normálních období nebylo.

Život Šotolův zřejmě nebyl moc šťastný, tak jako nejsou zrovna šťastné životy hrdinů jeho literárních děl. Celek autorova díla může dobře posloužit jako jeden z pohledů na složité, nelehké dvacáté století. A to v i románech s tématem historickým.

Jiří Šotola zemřel v květnu 1989, pohřben je na venkovském hřbitově v Dolech nedaleko Luže a Košumberka, dějiště jeho *Tovaryšstva Ježíšova*.

ŠRÁMEK Fráňa

19. 1. 1877 v Sobotce – 1. 7. 1952 v Praze

Jestliže jsme připomněli Fráňu Šrámka v rubrice Ejhle, člověk, ponechme jeho rozsáhlé dílo básnické i prozaické „domácí četbě“, jeho dílo dramatické divadlům, a podívejme se na něj jako na člověka. V čem byl prostým, obyčejným člověkem, v čem osobností mimořádnou?

Dětství a mládí Šrámkovy bylo spíše běžné. Nejútlejší dětství v rodné Sobotce, obecná škola už ale ve Zbirohu, pak gymnázium v Písku, zakončené ovšem v Roudnici nad Labem, pár let na právnické fakultě, dva roky na vojně... A tam někde začíná to, čím se začal vymykat. Byl přesvědčeným antimilitaristou, přiklonil se na počátku 20. století k tehdejšímu anarchistickému hnutí, sblížil se s básníkem St. K. Neumannem, jen o dva roky starším. Někdy v roce 1905 se zamiloval do Miloslavy Hrdličkové, mladé, samostatné, vzdě-

lané ženy, první ženy–úřednice na pražském magistrátě. Jako přesvědčení anarchisté odmítali oficiality, tedy i snatek, jak církevní, tak úřední. Ale žili spolu v harmonickém vztahu až do básnickovy smrti a díky paní Miloslavě je v básnickově rodné Sobotce Šrámkův dům s literárním muzeem a archivem. Na soboteckém hřbitově pak hrob obou.

Druhá básnická sbírka – *Modrý a rudý* – byla cenzurou zabavena. Mohla být vydána teprve po poslanecké interpelaci ve vídeňském parlamentě. Komu se podaří, aby jeho sbírku přečetl poslanec v parlamentě jako interpelaci? A protože jednání parlamentu bylo veřejné, mohla být pak otřesena.

Do první světové války musel voják Šrámek nastoupit jako tisíce jiných, byl na frontě haličské, italské i balkánské, poznal na vlastní kůži „slasti“ války. Poznal tam také nereálnost anarchismu. Vojenské svízele v něm podtrhly touhu po prostém životě, kdy může člověk vnímat krásy přírody a prožívat naplněnou lásku. Po válce se hrdě hlásí k řadovému občanství. V lednu 1919 v časopise *Budoucnost* napsal: *Lehký na duši i na těle vešel jsem do nového občanství, /.../ Učinil jsem se pracujícím člověkem v republice; /.../ Má práce mi působila radost, učinil jsem se šťastným člověkem v republice. /.../ Máme za sebou čtyři léta války, která byla i pro nejslepější hroznou demonstraci ad oculos. Meč byl potřen mečem: a byl to meč škůdcův, který byl potřen; zvonělo silně a jasně spravedlností; je plný vzduch tohoto nového, silného slova.* (Zkouška z republikánství.) Odtud byl pak už jen krok k účasti na anketě časopisu *Přítomnost* *Proč nejsem komunistou: Nemíním se tvářiti utrápeně a provinile, odpovídaje na tuto otázku. ... Prohlížejte se od paty k hlavě, jsem nespokojen leccčím, co bych rád napravil, kdybych mohl; prohlížejte se od paty k hlavě, shledávám, že nejsem označen nikde, vně ani uvnitř, znakem zkrříženého srpů a kladiva. Co naplat, nutno to konstatovat bez ustrnutí. /.../ Nebyl jsem komunistou ani za prvních dnů revoluce; slyším raději slovo s v o b o d a než d i k t a t u r a ; slovo č l o v ě k raději než m a s a ; slova p r o l e t a r i á t může býti hanebně zneužíváno; praporem třídní nenávisti zvlčile máváno; /.../ A stojím-li tu dnes nepoučen nebo poučen jinak, než jsem mohl očekávat,*

nejsem vinen já. Snad ani ne komunism. Vina je na komunistech. Na názorných, někdy velmi názorných příkladech, jimiž svá hesla doprovázejí a popularizují. ... Poučen totiž ruským příkladem, shledávám, že v revoluci přicházejí všichni zkrátka; lidé i myšlenky. Komunistická revoluce nebude koneckonců souzena podle toho, zda učinila svět komunistickým, nýbrž zda jej učinila lepším a šťastnějším.

Šrámek tu v podstatě odmítl „zvedat zbraň za třídní zájmy“. Změnil se z anarchisty na člověka, který je ochoten zvednout zbraň jen na ochranu svobodného státu a demokracie. A Šrámek, někdejší antimilitarista, si je vědom, že za tyto hodnoty je nutné zbraň zvednout. Dal pak najevo svůj odpor k válce a německé okupaci tím, že po celou tu dobu nevyšel ze smíchovského bytu, aby neviděl Prahu s německými vojáky a symboly.

Fraňa Šrámek nebyl tedy jen něžný lyrik, jak je jistě po právu prezentován, ale i odpovědný občan. Tím nechceme popřít význam jeho literárního díla, Šrámek jistě zůstane v prvé řadě básníkem Splavu, autorem Stříbrného větru, Léta a Měsíce nad řekou.

ŠTOLBA Josef

3. 5. 1846 v Hradci Králové – 12. 5. 1930 v Praze

V rodném Hradci prožil jen první rok života, protože jeho otec jako státní úředník býval překládan. Do školy začal chodit v Plzni, maturoval na pražském akademickém gymnáziu, v Praze absolvoval pak i práva (doktorát 1874). Už za právnických studií byl vychovatelem v rodině hraběte Kounice, s ním, pak s hrabětem Desfoursem-Walderodem hodně cestoval, byl v Západní Indii i v Severní Americe, později cestoval po evropských zemích s cestovatelem Kořenským nebo i sám.

V osmdesátých letech 19. století byl notářem v Nechanicích, kam např. sezval „První sjezd spisovatelů na východě Čech žijících“, v čele s Aloisem Jiráskem. Pak působil v Pardubicích a od roku 1911 žil v Praze. Publikovat začal ovšem už v roce 1869 v Květech, v témže roce měla premiéru i jeho první divadelní hra. Dramatické práce tvoří osu jeho tvorby, hrály se už od roku 1869, vedle nich psal ovšem i fejetonistické prózy čerpající z jeho četných cest.

ŠTORCH Eduard

10. 4. 1878 v Ostroměři – 25. 6. 1956 v Praze

Díky *Lovcům mamutů*, *Osadě Havranů*, *Volání rodu* a dalším knížkám pro mládež, zobrazujícím život v nejdávější minulosti, zná Eduarda Štorcha u nás asi skoro každý. Narodil se v Ostroměři, ale rodina se často stěhovala. V rodišti začal chodit do obecné školy, ale pak pokračoval ve Všestarech, v Radimí u Jičína, v Josefově, na hradeckém Pražském Předměstí i v Kuklenách, v Hradci Králové studoval na reálce, odkud přešel na tamní učitelský ústav, který ukončil v roce 1897. Učil pak na školách v regionu (v Třebetovicích, Malšově Lhotě, Dobré Vodě u Hořic), od přelomu století učil na českých menšinových školách na Mostecku, v našem kraji pak už nikdy nepůsobil a nežil. Přesto ho v rodné Ostroměři rádi připomínají.

Z Mostecká záhy odešel do Prahy, kde uplatňoval zejména po první světové válce své pedagogické zásady, propagoval pobyt dětí v přírodě, organizoval i lyžařské a plavecké kurzy apod., byl činný jako skaut, amatérsky se věnoval archeologii, což profesionální vědci neviděli rádi a jeho práci ignorovali. Do Obzoru prachistorického psal už v letech před první světovou válkou. Od samého začátku století psal do regionálních, pedagogických i dětských časopisů. Svou knižní prvotinu *Člověk důluviální* (1907) přepracoval a v roce 1918 vyšla s názvem *Lovci mamutů*. Zajistila Štorchovi čtenářskou popularitu na celý další život. Definitivní verze knihy je z roku 1937.

Jak jsme uvedli už v první větě, v této oblasti tvorby pro mládež se „našel“. V pozadí zůstala vyprávění z doby prvních Přemyslovců. Skautům byl ovšem známý příspěvky do prvorepublikového časopisu Skaut-Junák a knížkou *Junáckou stezkou* (1934). Po druhé světové válce vycházely hojně reedice jeho nejvýznamnějších prací, ale už jen jedna nová knížka – *Miněhava* (1950). Tady mu jde už i o postižení psychiky lidí dávných dob, jejich myšlení i cítění.

Ve snaze přiblížit zejména mládeži život v nejdávější minulosti je největší zásluha Štorchova díla.

TYL Josef Kajetán

4. 2. 1808 v Kutné Hoře – 11. 7. 1856 v Plzni

Osobnost Josefa Kajetána Tyla si jistě zaslouží připomenutí nejen proto, že se jeho hry dodnes hrají a v jistém smyslu neztrácejí na aktuálnosti, ale i pro jeho vlastnosti osobní, lidské. Vždyť mohl jako vojenský úředník bez větších problémů žít sic skrovný, ale poklidný život, kdyby ho „neuštkl had z ráje“, kdyby nepropadl divadlu a spolu s tím službě rozvíjejícímu se národu. Herec byl prý nevalný, zato dramatik a organizátor divadla, ale i novinář vsuktu k prvorady.

Tylův otec býval vojenským muzikantem, v Kutné Hoře pak živil rodinu jako krejčí. Josef byl prvorozený syn. Do školy chodil v rodné Kutné Hoře, kterou si zamiloval celoživotně. Čtrnáctiletý odchází studovat do Prahy na akademické gymnázium, pak v roce 1826 přechází do Hradce Králové „za profesorem Klicperou“. Ten na něj měl velký vliv, u něho Tyl dokonce bydlel. Od roku 1828 je opět v Praze, na filozofii, což v té době byla příprava na další vysokoškolské studium. Studium nedokončil, „utekl“ v březnu 1829 ke kočovné herecké společnosti. Po dvou letech se vrátil do Prahy a přijal místo vojenského „furyra“, úředníka vojenské účtárny. Byl jím až do roku 1842, tedy přes deset let. Vojenský „ouřad“ ho asi moc nespokojoval, realizoval se jako spisovatel; v březnu 1832 měla premiéru jeho první hra *Vyhoň Dub*. Od počátku roku 1833 začal redigovat časopis *Jindy a nyní*, jehož jméno po roce změnil na *Květy české*, pak jen *Květy*. Byl nejen jejich redaktorem, ale i hlavním autorem. (Redigoval je do roku 1836 a pak znovu od roku 1841.) V té době napsal *Fidlovačku*, která měla premiéru ve Stavovském divadle před Vánocemi roku 1834. V roce 1834 založil ochotnickou divadelní družinu, s níž začal hrát v refektáři zrušeného kajetánského kláštera na Malé Straně. Tam s nimi hrál mj. i Máchu. Kajetánské divadlo hrálo do roku 1837. Začíná být uznávaným spisovatelem. V té době se oženil, vzal si (v roce 1839) herečku Magdalenu Forchheimovou, o pět let starší. U Forchheimů také už nějaký čas bydlel a dělal cosi jako vychovatele jejich nejmladší dcerky Anny, o 21 let mladší než byla prvorozená Magdalena. Anně se v roce 1843 narodil

Tylův prvorozený syn Otakar.

Čtyřicátá léta 19. století byla léty až neuvěřitelných aktivit Tylových, s nimi i úspěchů. V roce 1840 organizoval první český bál, v roce 1841 se vrátil do redakce Květů a rok na to opustil své „vojenské“ zaměstnání. Organizuje divadlo v Růžové ulici (1842), vydal román *Poslední Čech* a začalo vydávání jeho sebraných spisů (1844), premiéra *Paní Marjánky*, *matky pluku* byla v roce 1845, po odchodu z redakce Květů (1845) vedl Pražského posla (od r. 1846), v roce 1846 se stává dramaturgem českých her ve Stavovském divadle a má premiéru *Pražský flamendr*, v roce 1847 *Paličova dcera*, *Strakonický dudák* a dokončil *Kutnohorské havíře* (cenzura je zakázala, premiéra byla pak v dubnu roku 1848). V roce 1848 se angažuje politicky, stává se členem Národního výboru, pracuje na Slovanském sjezdu, je zvolen poslancem říšského sněmu za unhošťský okres. O Vánocích 1848 má veliký úspěch premiéra *Jana Husa*, v následujícím roce *Tvrdohlavá žena* a *Jiříkovo vidění*. Tím byla otevřena aréna ve Pštrosce. Od dubna do června 1849 vydává a rediguje *Sedlské noviny*. Novinových článků a drobnějších prací literárních bychom se za toto desetiletí nedopočetili.

Ale pak už končí „politická obleva“, některé Tylovy hry cenzura zakazuje hrát, Tyl je stíhán kritickými útoky od přísluhovačů režimu. V říjnu 1851 končí české hry ve Stavovském divadle a Tyl je spolu s některými dalšími herci propuštěn. S kočovnou společností Kullasovou začínají hrát 1. listopadu v Jindřichově Hradci. Tím začíná Tylova „pouť bez návratu“. Věrně po boku mu stojí jak manželka Magdalena, tak její sestra Anna, hrající pod jménem Rajscká. (Ta mu porodila celkem osm dětí.) Naposledy hrál už nemocný Tyl 22. dubna 1856 v Českých Budějovicích; 11. července zemřel v Plzni - po pěti letech politického pronásledování, kočování a bídy. V našem regionu nesmíme opomenout v této souvislosti soboteckého rodáka Josefa Ladislava Turnovského, který se po smrti Tylově ujal Tylovy rodiny, stal se manželem Anny Rajscké. O děti Tylovy se staral vskutku obětavě. Zachránil i řadu Tylových rukopisů, byl strážcem jeho odkazu, o Tylovi také zasvěceně psal. Jeho Paměti starého vlastence jsou významným dokumentem. Turnovský zemřel v Praze

v únoru 1901, Anna Rajscká téměř osmdesátiletá v prosinci 1903.

Nejlepší hry Tylovy zůstávají živé i půldruhého století po autorově smrti. Asi bychom jen těžko spočetali, kolikrát se kde hrály, kolik divadel a divadelních souborů nese dodnes jeho jméno.

ŽÁK Jaroslav

28. 11. 1906 v Praze – 29. 8. 1960 v Praze

Narodil se v Praze, v Praze také zemřel. Ale co by byl bez desetiletého působení na jaroměřském gymnáziu? Učil tam od roku 1936 do roku 1946, prožil tam životní údobí od třicítky do čtyřicítky, období největšího rozmachu fyzických i duševních sil. V Jaroměři dozrál v muže, pedagoga i spisovatele. Pravda, první knihy napsal (ve spolupráci s malířem Vlastimilem Radou) a vydal už na začátku třicátých let. Ty později vyšly souborně v *Bohatýrské trilologii*. Ale popularitu i uznání v oblasti české humoristické literatury mu zajistili *Študáci a kantoři*, *Škola základ života* a *Cesta do hlubin studáckovy duše*. Tyto knihy napsal v prvních letech jaroměřského působení. Popularitu získaly jistě i díky zdařilému zpracování filmovému, díky suverénním výkonům dnes už klasické generace herců (Pešek, Marvan, Filipovský...). Ale ty filmy by bez kvalitní literární předlohy tak neoslovily, virtuozita zpracování bezprostředních Žákových postřehů je neoddiskutovatelná. A je spjata se zřejmě inspiračním prostředím tehdy mladé, první jaroměřské střední školy. Studentské generace té doby na Jaroslava Žáka vděčně vzpomínají, i když vlastně učil nepříliš oblíbeným předmětům: byl latinář a francouzštinář, ve svých předmětech prý velmi přísný. Ale studentům zřejmě rozuměl. A byl i sportovec, který svými výkony studentům imponoval.

Za protektorátu napsal společně se svými gymnaziálním kolegou Františkem Soukupem (v knížce František Sup) pokus o satirický pohled na maloměsto, zejména na tehdejší „josefovsko-jaroměřské soupeření“, *Hvězdy nad Roupkovem* (Melantrich 1941). Knížka ovšem nedosahuje kvality prací předchozích, protektorátní prostředí také nebylo pro autory tím, čím po všech stránkách bylo prostředí prvorepublikové. V Jaroměři se Žák pouštěl i do amatérského filmování. O jednom

humorném snímku někdy z doby protektorátní se vyjádřil Martin Fryč: „Jak mohli něco tak nemožného natočit?!“ Film Žáka upoutal, pracoval ve státním filmu poté, co v roce 1946 odešel z Jaroměře i ze školství. Ovšem jen krátce, záhy po únoru 1948 byl vyloučen ze Syndikátu spisovatelů a nesměl publikovat. Bezprostřední příčinou byla mj. i průhledná politická parodie *Ve stínu kaktusu*, otiskovaná před únorem na pokračování ve Svobodném slově. Knižně vyšla až v roce 1990, třicet let po autorově smrti. Za zmínku stojí i jeho další dvě „do šuplíku“ psané knihy – *Konec starých časů* a *Na úsvitě nové doby*, v nichž bezprostředně zachytil dobu kolem února 1948. Psal je v letech 1948 a 1949 prý ve vypůjčeném srubu v Nekoři v Orlických horách. Je na nich patrné, že text nebyl „dopilován“. V podmínkách padesátých let nemohl počítat s vydáním. Spíš se jimi odreago-

vával. Obě zachycují zcela průhledně situaci jaroměřskou, gymnazijní, některé postavy pamětníci snadno dešifrovali. V celkové atmosféře prvních let devadesátých knížky ovšem poněkud nezaslouženě zapadly.

Připomeňme nakonec záslužný čin jaroměřského muzea, které připravilo v létě 1989, tedy ještě před Listopadem, ve spolupráci s Památkem národního písemnictví zásluhou jeho pracovnice dr. Marie Krulichové soubornou výstavu o životě a díle Jaroslava Žáka. Zúčastnila se jí tehdy vdova po prof. Žákovi a mnoho těch, kdo ho v Jaroměři pamatovali.

K padesátému výročí úmrtí uspořádalo jaroměřské gymnázium v září 2010 konferenci o Žákově životě a díle, jíž se ještě zúčastnilo několik jeho dávných žáků. Následně byl vydán almanach s DVD přílohou zachycující celou významnou akci.

Autoři krajem „znamenání“

HALAS František

3. 10. 1901 v Brně – 27. 10. 1949 v Praze

Až už jen ten starý držgrešle dub bude chrstit svými měďáky, zatímco ostatní listnáči bédně stanou v holém odrání, já se tam vrátím.

Básník František Halas zemřel krátce po svých 48. narozeninách. Už v roce 1941 napsal: *Narodil jsem se v Brně, ale mé srdce a mé smysly jsou doma na Českomoravské vysočině, tam na Kunštátsku, odkud pochází celý můj rod. Je tam ještě plno šlépějí mých dědů a báb a Halasama se to tam jen hemží. Tam bych se chtěl jednou schoulit v posledku svých dnů.* Vysočina mu učarovala již v dětství, v Kunštátě pobýval pravidelně od léta 1938, nalézal tam klid pro práci i pro své srdce. Nalezl tam klid i po své předčasné smrti, vrátil se tam ve smutném listopadu 1949.

Náš kraj poznal Halas zejména díky svým literárním přátelům. Besedoval se svými čtenáři v Hradci Králové, v Náchodě, Dobrušce, Rychnově, Kostelci nad Orlicí, ve Dvoře Králové, v Hoři-

cích a asi i leckde jinde. *Mám ještě plné oči toho Vašeho kraje*, napsal Karlu Michlovi po besedě v Náchodě, kterou uspořádala odbočka Družstevní práce v sobotu 16. listopadu 1935. Úvodní projev o básníkovi a jeho díle měl profesor gymnázia Josef Matouš, znalec polštiny, s nímž se Halas později sblížil. Karel Michl pozval pak Halase na besedu do Dobrušky. Tam mluvil 15. června 1936 o smyslu poezie. Poznal tam i pozoruhodného písmáka Václava Hončla. Na noc byl tehdy Halas u Jaromíra Johna v Novém Městě nad Metují, odkud si pak udělali výlet do Opočna, tam se náhodně setkali se spisovatelem Egonem Hostovským, navštívili i nedalekou Skalku se zámkem a starým židovským hřbitovem, známým z Jiráskova Temna. Na podzim 1936 pozvali náhodští představitelé Družstevní práce na besedu o postoji českého spisovatele k aktuálním otázkám Vladislava Vančury a Karla Nového. Ti přizvali k „automobilovému zájezdu“ i Františka Halase se ženou. Byla to jakási jejich svatební cesta. Z Nového Města sem

přijel také Jaromír John, a tak byla beseda v sobotu 24. října 1936 v Beránku obsazena vskutku exkluzivně. V neděli pak celá společnost zajela do České Skalice a Ratibořic. Tady byl i jeden z impulzů pro vznik sbírky *Naše paní Božena Němcová*, která vyšla v únoru 1940. Verše z této sbírky byly přednášeny už začátkem prosince 1939 na besedě v Rychnově nad Kněžnou. Tehdy Halas navštívil i Dvůr Králové, kde byl hostem malíře Aloise Wachsmanna. Ve druhé fázi války besedy ustaly.

V letech protektorátních byl Halas v pravidelném styku s profesorem náchodského gymnázia Josefem Matoušem. Na podkladě jeho doslovných překladů tehdy vytvářel Halas básnické převody polské klasické poezie. Posílal je pak zpět k připomínkám: *Prosím Tě opravdu upřímně, abys zasahoval bez milosti a byl přísnější. Já opravdu netrvám na ničem. Překlad je práce věčná.* To psal Halas 11. července 1944. Situace poválečná strhla Halase jiným směrem, byl i politicky aktivní. S československou delegací navštívil v září 1947 Sovětský svaz. Byla to pro něj, dlouholetého komunistu, sprcha vskutku velmi studená. Ženě odtud píše v dopise, který poslal po spolehlivém člověku: *Prožívám otřesnou krizi z toho všeho, co vidím, slyším a tuším. Jak se s tím doma vypořádám, zatím nevím. Ale o tom všem až ústně. Nejraději bych jel domů. O mém stavu nikomu nic neříkej.* To píše z Moskvy půl roku před únorem. I tento zážitek a jeho dozvuky mohly způsobit, že srdce básníkovy nevydrželo...

Karel Michl zajistil už vážně nemocnému Halasovi návštěvu u primáře prof. MUDr. Bedrny v Hradci Králové. Ten ho v dubnu 1949 prohlédl, k nabídnuté operaci však už nedošlo. V říjnu 1949 měl Halas nastoupit k lázeňskému pobytu v Poděbradech. Místo toho byl převezen do vinohradské nemocnice, kde zemřel. V lednu 1950, tedy krátce po básníkově smrti, odsoudil jej a jeho poezii Ladislav Štoll ve svém referátu: *Halas se ještě těsněji uzavírá do své škeble a zraňován ostrými zrny reality .../ vylučuje perletový slovní sliz formalistických „krás“.* Odsudek pak vyvrcholil slovy, že *ani Hora, ani Seifert, ani Halas – už nenašli slova verše pro Stalina.* Důsledky už osobu básníka postihnout nemohly, i jeho dílo žilo dál. Mnohé čtenáře

právě tento odsudek přivedl k četbě kritizovaných básníků. Že Halasova mistrná poezie významně ovlivnila další básnické generace, to asi není třeba zvláště připomínat.

MÁCHA Karel Hynek

16. 11. 1810 Praha – 6. 11. 1836 Litoměřice

Celý svůj nedlouhý život kromě častých výletů a posledních několika týdnů prožíval Máchova v Praze. Narodil se na malostranském Újezdě, v době Máchova chlapectví žila rodina v nuzné chudinské svatopetrské čtvrti. Otec byl mlynářským pomocníkem, od roku 1826 měl krupařský krámek na Dobytčím trhu (Karlově náměstí). Odtud chodil Hynek na novoměstské piaristické gymnázium, filozofii a pak na právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Tu absolvoval v posledním roce života, v létě 1836. Místo pak přijal v Litoměřicích. V dubnu 1836 vyšla báseň Máj, která Máchu proslavila. Vše ostatní vyšlo knižně až posmrtně. V prvních třiceti letech vyšel Máj čtyřikrát, za dalších sto let pak více než dvěstěkrát. Dnes se počet českých vydání odhaduje asi na tři sta.

O prázdninách i jiných volných dnech Máchova rád cestoval. V třicátých letech předminulého století to znamenalo chodit pěšky, výjimečně se mohl svězt koňmi taženým povozem. Chodec byl zřejmě mimořádně zdatný. Častými cíli byly hrady a další památná místa; Karlštejn, Okoř a zejména Kokořín a Bezděz. V roce 1834 podnikl cestu přes Alpy do severní Itálie, Benátek, prošel i Slovinsko, vrátil se přes Vídeň.

Nás tu zajímají Máchovy návštěvy našeho kraje, tedy zejména „pouť krkonošská“ od 20. srpna patrně do 6. září 1833. Víme, že před cestou prostudoval knihu lékaře a zeměpisce J. K. E. Hosera *Das Riesengebirge*. Trasu si pečlivě naplánoval. Dochovala se ovšem jen část tohoto plánu. První den, v úterý 20. srpna zřejmě vyšel z Prahy ve 4 hodiny ráno, přes Mělník chtěl dojít na Kokořín, „*v jehožto sklepích nám bude přenocovati*“. Druhý den plánoval vyjít opět ve 4 hodiny, dojít na Bezděz, „*z Bezdězu po silnici do mladého Boleslavu; - tam náš druhý nocleh.*“ Ve skutečnosti se zdržel a přenocoval na Bezděze. Na pátek 23. plánoval Valečov, Kost, Trosky a Hrubou Skálu. Jak vyplývá z pozdější ko-

respondence, nocovali na sobotu v Jičíně. V sobotu chtěl navštívit Veliš, ale jistě navštívil Kartouzu (tj. někdejší kartuziánský klášter ve Valdicích, kde už tehdy byla věznice), Bradlec a Kumburk. V Zápisníku najdeme poznámku (nedatovanou, která zahrnuje asi dva dny): „*Tábor, Zebín, Valdický kartouz, a dále Oudolí před Radkyní, před ní cesta napravo k Bělohradu, vlevo k Pecca. Blíží rozcestí kamenný kříž. ... Pecca. Kamenný most, ve bráně zdvíhací...*“ Mezi těmito místy je Radim, kde byli v neděli 25. srpna u přítele Jana Beneše. Tam si užívali posvácení, bylo tam prý opravdu veselo. Přítel Benoš byl už v té době vážně nemocen, s Máchou necestoval. (Zemřel 16. ledna 1834, o Velikonocích toho roku byl Mácha v Radimi u jeho hrobu.) Původní nedělní plán – Třebihošť a Dvůr Králové – se o den posunul, další se nedochoval. Lze předpokládat, že z Radimi šli přes Novou Paku a Přibyslav na Pecku, jejíž kresba je v Zápisníku. Dál asi do Třebihoště, kde žil přítel, spolužák z filozofie Josef Petera. Přenocovali na jejich zahradě, byla prý velmi teplá noc. V úterý 27. srpna s nimi šel asi kus cesty, nevíme, zda přes Miletín a Dvůr Králové. Možná přes Zvičinu s krásným pohledem na hory, na Hostinné a dále na Silberstein („*Bruštejn*“ – Břecštejn, dnes známý jako Hradeček, pod nímž je Havlovo stavení). Silberštejn je v Mrázově záslužné knize Karel Hynek Mácha: Hradý spatřené (1988) v textu připomenut dokonce desetkrát. Obrázek tohoto hrádku je v Zápisníku nakreslen tužkou, snad s datem „asi z 2. nebo 3. září“, což by ovšem odpovídalo zastávce při zpáteční cestě. Připomeňme, že v Zápisníku jsou kresby Kumburk, Bradlec, Pecka a Horské hřebenby.

Další trasu cesty do Krkonoš neznáme, ale logicky vedla do údolí Úpy někde před Svobodou a dál podle řeky, pak patrně podle Malé Úpy k dnešním Pomezním boudám (tudy vedla už i tehdy cesta do Slezska) a odtud na Sněžku. K tomuto názoru nás vedou i úvodní věty z Poutí krkonošské: „*Osamělý poutník kráčel stezkou ouzkou na rozlehlém temeni hor Krkonošských pod vrcholkem Sněžky. Hučel vítr, jako by Slezsko tajemnými slovy mluvil k sestře České přes rozdělující je hradby. ... Jinoch zasmutnělý usedl na osamělém skalisku, čásem zrak svůj obrací k temným lesům, přikrývající krajinu českou.*“ To odpovídá hřebenové cestě na Sněžku od Horní Malé Úpy. Ve vrcholové knize

Sněžky je prý k datu 28. srpna 1833 Máchův zápis s čtyřverším: *Sněžka zdvíhá čelo jasné, / Krákonosů lampa plane, / Krvavé až zoře zhasne - / Zlaté Čechům slunce vstane.* Podepsán je Karel Hynek Mácha, posluchač práv z Prahy české. Datum by odpovídalo, víme-li, že byl v neděli 25. v Radimi u Jičína. Klášter s mnichy na Sněžce z Poutí krkonošské ponechme Máchovu romantickému snu. V době Máchově navštěvovalo hory (podle Hosera) kolem dvou tisíc letních návštěvníků. Na Sněžce stál jediný objekt, a to kaple sv. Vavřince, vybudovaná v letech 1665-1681. Ta ovšem od roku 1824 sloužila jako turistická útulna a hostinec. Bylo možné se tam občerstvit, byly tam i dřevěné palandy, na něž se rozestýlala na noc sláma, a mohlo tam prý přespat až deset návštěvníků. Před východem slunce budíval návštěvníky šenkýř zvonem. Zda tam Mácha přenocoval, nevíme, o kouzlu pozorování východu slunce ze Sněžky se nikde nezmiňuje. Zdá se, že došel na vrchol v pozdním večeru. Text Poutí krkonošské by nasvědčoval tomu, že ještě v noci ze Sněžky scházel: *Byla chladná noc; ouzkou mezi horami rozsedlinou ubíral se poutník malým krokem s hor.* Zřejmě se vracel Obřím dolem. Jan Čáka pro svou knížku Poutník Mácha zjistil, že úplněk byl toho roku 30. srpna, což by nasvědčovalo možnosti noční chůze.

O trase cesty z Krkonoš do Prahy se jen dohadujeme. Protože má v Hradech spatřených poznamenán Adršpach, zašel tam až cestou zpět. Mohl jít dál podle Metuje – tedy asi přes Náchod. V Hnědém sešitě (s č. 113) je zobrazen zcela zřetelně a nezaměnitelně náchodský zámek, i když mylně popsán jako „Nové Benátky“ (tj. Benátky nad Jizerou). Obrázky v tomto sešitě jsou však pokládány za „Máchovi tradicí mylně připisované“. Proč se tam dostala kresba náchodského zámku, zůstane záhadou. Z Adršpachu se mohl vracet na Trutnov a navštívit Choustníkovo Hradiště (existuje kresba) a možná i Miletín. Cestou z Krkonoš ještě navštívil Kunětickou horu a Lichnici, což je opravdu značná „zacházka“. Do Prahy měl dojít 6. září. Zda navštívil Krkonoše ještě i v roce 1836, jak se někteří domnívají, už asi nikdy ne zjistíme. Otázky zůstávají. Ale jistě je, že naším krajem prošel několikrát, pěšky, a že se uměl dívat kolem sebe, jak dosvědčují nejen literární texty, ale i jeho kresby.

MALINSKÝ Zbyněk

7. 2. 1923 v Praze – 7. 3. 2005 v Praze

Zbyněk Malinský se narodil v Praze. Klukovská léta prožil v legendárním skautském oddílu Dvojka, který vedl Jestřáb, známý spisovatel Jaroslav Foglar. Maturoval na gymnáziu v Praze. Konec války ho zastihl v totálním nasazení. Po válce vystudoval Právnickou fakultu Karlovy univerzity. Po promoci pracoval v různých zaměstnáních, od roku 1960 jako scenárista a textař.

V letech 1956–1968 se věnoval jako rozhlasový autor různým žánrům. Po srpnu 1968 se odmlčel. Později na výzvu Františka Nepila začal psát pro děti. První pohádka se jmenovala **Kapka** a stala se kapkou v moři pohádek, které později napsal.

O svém vztahu k Jičínu Zbyněk Malinský napsal: *Moje rodina vznikla v Jičíně ve znamení vah a poštovní trubky. U vah jde o symbol práva a spravedlnosti, protože dědeček byl soudcem u jičínského soudu. Poštovní trubka představovala babičku, neboť prababička postavila – jakkoli to zní neobvykle – své dceři v Jičíně poštu. To se stalo ještě za císaře pána. Stojí dodnes a slouží jako pošta Jičínákům. Je to velká budova a ve dvoře stály stáje pro poštovní koně, ovesná půda, kočárna pro poštovní vozy a landauer, prádelna a nevíme co ještě. Babička totiž provozovala poštovní a osobní dopravu. Dědeček s babičkou měli 14 (slovy: čtrnáct) dětí. Z nich dva synové – můj otec a jeho starší bratr Karel – vystudovali práva. Strýce Karla popravili Němci za heydrichiády. U pošty zůstala jen nejmladší z dcer, Anča. Jičínské kronikáře by mohlo zajímat, že teta Anči byla prvním člověkem ve městě, který se dozvěděl o vzniku samostatného Československa 28. října 1918. Pracovala totiž na poště u telefonu.*

Pana spisovatele Malinského velice dobře znají zejména knihovnice z dětských oddělení. Jeho textík **„Pane, kde končí svět“** se totiž stal úvodním mottem k prvnímu ročníku akce Klubu dětských knihoven SKIP, která nese název Kde končí svět. Pan Malinský byl také pasován na Rytíře krásného slova. Jičínská knihovna vydala v roce 1999 knížku jeho krátkých povídek **„Kolotoč s labuťmi“**. Slavnostní křest knížky se konal v rámci Knihovnické dílny během festivalu Jičín – město pohádky.

NEPIL František

10. 2. 1929 v Hýskově – 8. 9. 1995 v Praze

Na lidech je nejtěžší poznat, co je na nich ryzí, říkal František Nepil v jednom ze svých „dobrých a ještě lepších jiter“. A jindy nám sdělil, že *člověku trvá asi tak 3-5 let, než se naučí mluvit, ale 30-50 roků, než se naučí poslouchat.* Poslouchat ve smyslu naslouchat, nikoli neodmlouvat. Pan Nepil uměl vyprávět i naslouchat. Moudrostí nasbíraných (i odposlechnutých) během životní cesty nám docela nenápadně ve svých „kázáníčkách“ a potom v knížkách předal mnoho. A nikoho snad ani nenapadlo, že by to jeho povídání mohlo být nějakým moralizováním. Mnozí z nás ještě pamatujeme jeho charakteristický hlas, jímž z rozhlasu promlouval. A tak se ani nechce věřit, že už léta není mezi námi, že už dotlouklo jeho vzácné, dobré srdce.

Patřilo zpočátku hlavně dětem. **Makový mužiček, Polní žínka Evelínka, Naschválničci** – to je jen několik z řady titulů, v nichž dětem dodnes laskavě vypráví. My, dříve narození, můžeme zalistovat jeho dalšími knížkami, připomenout si s ním, **„jak se dělá chalupa“**, popřát si s ním **„dobrá a ještě lepší jitra i neděle“**.

Nepilův literární start byl jiný než u jeho vrstevníků. Prozaik Jan Procházka byl jen o šest dní starší, Pavel Kohout asi o půl roku; Milan Kundera byl mladší jen o několik týdnů, Miroslav Ivanov přesně o dva měsíce. Tito jeho literární kolegové upoutali pozornost už svými prvními knížkami na rozhraň 50. a 60. let a od počátku se drželi v „září kritiky“. František Nepil vstoupil do literatury docela nenápadně, neměl „ostré lokty“, k literární i lidské moudrosti zrál pomalu, ale jistě. Jako dobré víno.

Nepilovým regionem byly břehy Berounky. Při besedě v Malých Svatoňovicích vyprávěl, že ho držel na kolenu Karel Čapek. Nevzpomínám už, bylo-li to v rodném Hýskově nebo spíš ve Sv. Janu pod Skalou. Nebo ve Výbnici? - Náš kraj poznával později, ale zřejmě si jej oblíbil. Poznáme to, když např. zalistujeme jeho **Lipovou alejí**. Projdeme se s ním Jičínem, hlavním městem pohádky, navštívíme vamberecké krajkářky, místa krvavě šestašedesáté, baroko a Matyáše Brauna v Kukse. *Žijí tam zebry v královédvorské africké savaně, gumaři v Náchodě a divadelníci v Hronově*, sdělí nám a připomene

Jiráska i Němcovou, bratry Čapky, Erbena i Šrámka, Vojtěcha Kopice v Kacanovech či ing. Jana Kašpara v Pardubicích a mnohé další. Malé Mince a všem dětem vypráví jeden z jeho „pětí báječných strýčků“, strýček Arno o tom, jak se v Krkonoších zúčastnil závodů v letech na lyžích spolu s lyžařskými hvězdami „z Finska, Norska, Úpice, Rakouska, Nové Paky, Itálie, České Skalice i odjinud“. A strýček Arno všechny překoná a letí mj. nad Vrchlabím, kde „pozdraví“ paní Kubátovou, ve Dvoře Králové pana ředitele Vágnera, v Hradci Králové zahlédl pana Renčina a v Náchodě dokonce „pana Fetterse“. Než se vrátil zpět, závody skončily, a přestože jeho let byl nejdleší, medaili nedostal. Z mnoha textů poznáváme, že náš kraj nebyl Nepilovi cizí.

Několik Nepilových knížek vyšlo až posmrtně. Např. v *Ohlédnutí* (1998) najdeme text Šrámkova Sobotka, který tam přednesl v roce 1979, nebo vyznání Proč mám rád bratry Čapky. V *Nedokončených rozhovorech* (1999) píše mj. O knížkách a knihovnách, O čtenářích a besedách, O psaní a o mnohém jiném, ale vyjadřuje se zasvěceně i k problémům aktuálním. A tak je milý František Nepil ve svém díle stále s námi, stále nás dovede pohladit po duši, potěšit i povzbudit. A to není málo.

SEIFERT Jaroslav

23. 9. 1901 v Praze na Žižkově – 10. 1. 1986 v Praze

Jeden z nejslavnějších a nejoblíbenějších českých básníků, umělec vskutku národní, jediný Čech – nositel Nobelovy ceny za literaturu se narodil na Žižkově, který tehdy ještě byl samostatným městem. Svůj žižkovský, proletářský původ nikdy nezastíral. Projevil se zejména v počátcích jeho básnické cesty. Ale byla to Praha, její krásy, její historické kouzlo, které v jeho poezii dominují. Seifert byl vskutku básníkem Prahy. A básníkem lásky. Někdy lehce zpěvným, jindy zamyšleným a moudrým.

Ale my tu dnes nechceme sledovat jeho básnický vývoj. To přenecháme jinam. Seifert měl rád nejen Prahu a Kralupy, kam jezdil k prarodičům a dalším příbuzným a kde byl podle svého přání pohřben. Byl mu blízký i náš kraj a jeho tvůrci. Z nich v prvé řadě Božena Němcová. Z lásky a úcty k ní se vyznal už za války ve *Vějiři Boženy Němcové* a po válce v *Písni o Viktorce*, jedné z nejvýznam-

nějších a nejkrásnějších svých básní: „*Noc byla tenkrát bezmála/ a Úpa byla rozvodněna./ Volal jsem do tmy jejich jména./ dvě krásná jména, zoufalá.*“ A v závěru básně pak: „*To nebyl obraz, to byl stín./ který se šinul po pěšině/ milostným hájem v Nedošíně./ už podzimním, už bez květín.*“ Píseň o Viktorce nás tehdy okouzila svými půvabnými milostnými verši, ale vzápětí nás rozhořčila „zdrucující kritika“ tehdejšího „svazáckého básníka“ Ivana Skály, který tvrdil (v Tvorbě v březnu 1950), že „*je to kniha, jejíž obsah prudce a spravedlivě pobouří čtenáře, kniha, která je výsměchem našemu pracujícímu lidu.*“ Koho asi mohla pobouřit skladba, v níž jsou jakýmsi refrémem verše: „*Ty, lásko, pozdravena buď./ buď věčná, skutečností jsi-li./ A jsi-li snem, jen neprobuď/ mé oči, i když den je bílý.*“ Snad jen ty, kdo místo lásky rozsévají nenávisť, bytí jí říkali „třídni“. – Seifert měl hezký vztah i k Jiráskovi. Dr. Červinkovi z náhodského gymnázia kdysi v dopise napsal: „*A pozdravujte mi Justinku a Doubenuse...*“ – Ve vzpomínkové knize *Všecky krásy světa* připomíná, že jeho paní byla z Jičína, že ten kraj kolem důvěrně zná, že ho prochodil. Dokládá to i v kapitole Studánka a básník. Tím básníkem je ovšem Fraňa Šrámek a tou studánkou Roubenka v Plákanku: „*Básníkem je každý kraj jaksi dokončen. Básník bezpečně uhaduje tajemství jeho krásy a tuto krásu dozpívá.*“ Seifert vzpomíná i na své zastavení u Šrámkova hrobu: „*Básníkův hrob je u zdi pod Humprechtem mezi stromy. Ach, to víte, že ty stromy šumí jako harfy. Když jsem vyšel ze hřbitova, měl jsem plnou hlavu Šrámkových veršů...*“ a s těmi šel kolem Semtinské lípy pod „ponurou Kost“ a Plákanek k Roubence: „*Ale už zdaleka jsem pozoroval, že ač od básnickovy smrti uplynulo už drahně času a dní, studánka má dosud plné oči slzí.*“ A opěvá i krásu Trosek: „*Jak vypadal tento hrad, se snad ani neví, ale jistě nebyl tak půvabný jako tyto trosky na dvou čedičových skalách vedle sebe. Podoba Trosek začíná ve chvíli, kdy hrad porořily hrabivé ruce švédských vojáků. ... Chtělo by se říci – dílo zkázy, zkáza to vlastně nebyla. Vytvořily malebný a neodmyslitelný monument.*“

Svou vzpomínkovou knihu psal v době, kdy ho trápila nemoc, kdy mohl chodit jen o francouzských holích, a ještě těžce, s velkou námahou. A tak se vracel do krásných míst naší země i našeho

kraje alespoň ve vzpomínkách. Třeba i do hospody U Zrcadlové kozy u Jizery cestou z Malé Skály k Turnovu. A stejně tak se vracel k velkým mrtvým. I v té době pro něho těžké (nejen z důvodů zdravotních) psal krásné a moudré verše svých posledních sbírek: „*K milionům veršů na světě/ přidal jsem jen pár slok./ Nebyly o nic moudřejší než píseň cvrčků./ To vím. Odpusťte mi./ Už končím. /.../ Věřím, že hledat krásná slova/ je lepší/ než zabítet a vraždit.*“ – „Milý Mistře, Vám není co odpouštět,“ chtělo by

se říci: „Vy odpusťte nám, jestli se někdy na Vaše knihy v našich knihovnách ukládá prach.“

Tento seifertovský medailon se mi nepsal lehce. Listoval jsem jeho sbírkami, znovu se začítal do veršů a vět básníka, který vždy patřil k mým nejmilejším. A o těch nejbližších a nejmilejších se obvykle mluví a píše nesnadno, protože to, co je v srdci, slova těžko vystihují. A tak poděkujeme básníkovi za všechnu krásu a líbeznost, ale i moudrost, kterou vložil do svých veršů pro nás i budoucí.

Literární tradice našeho kraje

Božena Blažková a Aleš Fetters

Literární tradice českého severovýchodu patří mezi nejstarší a nejbohatší. V porovnání s ostatními regiony se jedná o tradici nepřerušovanou a se stálým přesahem do současnosti.

Na závěr naší publikace vám předkládáme malou inspiraci k literárním vycházkám, exkurzím nebo výletům za literárními tradicemi a památkami našeho kraje. Jedná se o námět pro práci knihovníků, který by si zasloužil větší pozornost a důkladnější rozpracování.

Širší veřejnost, zejména starší věkové kategorie, má náš region zafixován jako kraj Boženy Němcové a Aloise Jiráska. O Boženě Němcové můžeme bez nadsázky říci, že bez dětství prožitého v Ratibořicích by se nestala nejvýznamnější českou spisovatelkou. Naučná stezka z **České Skalice** Babiččiným údolím, jak byla tato část údolí řeky Úpy pojmenována, je jednou z neznámějších literárních poznávacích cest. K návštěvě Muzea Boženy Němcové patří prohlédnout si nejen všechny expozice maloskalického areálu, ale i areál Barunčiny školy. Nejprve doporučujeme navštívit webové stránky Muzea (<http://www.muzeumbn.cz/>), kde se nejen seznámíte s doprovodnými akcemi, které jsou pravidelně pořádány, ale máte možnost i „nastudovat“ život a dílo autorky a v případě zájmu můžete využít i připravené pracovní listy. Její stopy kromě České Skalice a Ratibořic můžeme hledat i v nedalekých Chvalkovicích nebo v Červeném Kostelci.

V **Hronově** stále ještě můžeme navštívit roubenou

lidovou chaloupku - rodný dům Aloise Jiráska. V tomto domku spisovatel prožil své dětství a vracel se sem o prázdninách za studií na gymnáziu v Hradci Králové a na pražské univerzitě. Domek byl také svědkem jeho prvních literárních úspěchů. Památek na Jiráska je ve městě pochopitelně mnohem více a můžeme se s nimi seznámit jednak na jednotlivých informačních tabulích trasy „Vítejte U nás“ nebo přímo v Jiráskově muzeu. To je umístěno ve druhém poschodí v průčelí Jiráskova divadla a je zde samostatná expozice věnovaná jeho osobnosti a dílu (o Hronově - Padolí - pojednává románová kronika „U nás“) a především autentickým vzorům literárních postav - Josef Regner (1794-1852, Havlovický), Antonín Knahl (1801-1883, Kalina). Další expozice připomíná další významné hronovské rodáky (malíře a spisovatele Josefa Čapka, 1887-1945, spisovatele Ego-na Hostovského, 1908-1973, projektanta Jiráskova divadla ing. arch. Jindřicha Freiwalda, 1890-1945) a jejich tvorbu, historii místního známého ochotnického divadla (opony apod.) i další zajímavosti (např. světnice Jirásků-Dvorských, držitelů bývalého svobodného dvora, kroje, jež se na Hronovsku nosily v předminulém století).

Ani to nejstručnější literární putování nemůže vynechat samotné město **Náchod**, kde nás po stopách „Zbabělců“ a lásek Dannyho Smiřického provede buď vytištěný průvodce nebo dobrovolnice z Městské knihovny. Bez dětství a mládí v Náchodě a zejména bez náhodského Jiráskova gymnázia

by nebylo dílo Josefa Škvoreckého tím, čím je.

Mladší generace zase náš region spojuje s **Jičínem**. Toto město a jeho nejbližší okolí zvolil jako dějiště svých nejen „rumcajsovských“ pohádek Václav Čtvrtek. Náměstí a věžová brána se tak staly pohádkově populárními. Vždy začátkem září se město Jičín stává skutečně městem pohádkovým v rámci festivalu „Jičín město pohádky“. Do města pohádky patří i Knihovnická dílna, kterou pravidelně organizuje jičínská knihovna. V té také můžete najít stálou výstavu věnovanou životu a dílu Václava Čvrtka. Expozice vznikla na počest přejmenování knihovny na Knihovnu Václava Čvrtka. Během roku mohou návštěvníci v Jičíně navštívit Rumcajsovu ševcovnu a zajímavou interaktivní galerii vytvořenou na motivy obrázků Radka Pilaře – Rumcajsův svět Radka Pilaře. Zajímavý je také nápad jičínských knihovnic, které v nabídce pro školy a veřejnost nabízejí v rámci Literární cestovky putování po stopách slavných spisovatelů, návštěvu míst s nimi spojených, hledání jejich literární inspirace, snahu o pochopení dalších souvislostí a odkazů v literárním díle. V blízkém okolí nabízejí výlet Krajem Karla Jaromíra Erbena, Po stopách Karla Václava Raise, Putování za Máchou na Novopacku a S Fráňou Šrámkem po Sobotecku. Jičínsko se také účastní mezikrajového projektu Za pověstmi Českého ráje (<http://www.ceskyrajdetem.cz/>).

Další významnou literární lokalitou je **Sobotka** se svým okolím, „město básníků“, jak ji označil Karel Čapek nejen pro svou lásku k Fráňovi Šrámkovi, ale vědom si i tragického života Václava Šolce. Každý, kdo se chce s básníky a regionem sblížit, musí projít Plakánkem alespoň z Vesce ke Kostí s malou odbočkou ke studánce Roubence. Od prosince roku 2011 je ve Šrámkově domě otevřena nová moderní multimedialní výstava o životě a díle Fráni Šrámka. Virtuální návštěvu této expozice si můžete ozkoušet na webových stránkách muzea (<http://franasramek.cz/>).

K Jičínsku patří ovšem i Erbenův rodný **Miletín** (s Muzeem ochotnického divadla na zámku). V rodném domku je umístěn básníkův památník. Interiér domku tvoří dobový nábytek, rodinné památky, akvarely k Erbenovým baladám od R. Švajdlera. V roce 2010 byla zprovozněna i 5ki-

lometrová naučná stezka, která má celkem 10 zastavení na zajímavých místech regionu. Jsou zde i sochy Polednice a Pána na koni a u nich mohou děti vkládat do tajných schránek svá přání. V infocentru je možné si vyzvednout plánek trasy.

V nedalekých **Lázních Bělohrad** můžeme navštívit Památník Karla Václava Raise a prohlédnout si zde expozici věnovanou autorovi a historii města. U Památníku také začíná naučná vycházka Putování Raisovým krajem s dětmi. Ke každému ze 7 zastavení se váže jedna místní pověst. Pro děti si v infocentru nebo v muzeu můžete vyzvednout pracovní list a průvodce zastaveními. Jedna ze zastávek je i ve Fričově muzeu, kde kromě přírodních a vlastivědných exponátů nalezneme dílo K. V. Raise. V Lázních Bělohrad prožila nejvýznamnější období života i spisovatelka Leontina Mašíňová, která je pohřbená na nedalekém hřbitůvku u kostelíka na Byšičce. V místním parku Bažantnici také prožívají svá klukovská dobrodružství hrdinové knížek Svatopluka Hrnčíře „Ostrov uprostřed města“ a „Kapsa ohnivého mloka“.

K návštěvě také můžeme doporučit Muzeum Eduarda Štorcha a Karla Zemana v **Ostroměři**. Ve stálé expozici je možné nahlédnout do filmové a knižně zpracovaných pravěkých scénérií, jež se staly společným prvkem života a díla E. Štorcha i K. Zemana. Návaznost tématu zde zajišťuje i osídlenost Ostroměřska, datovaná od doby kamenné a potvrzená nálezy. Nejslavnější kapitolou dávné minulosti je ostroměřské hradiště (rozloha 25 ha, zachovalé valy, nález např. 415 stříbrných mincí), patřící k nejrozsáhlejším hradištím východočeského kraje. Expozice byla doplněna i zpracováním tohoto tématu na video, které lze zhlédnout přímo v prostorách Muzea, případně si tuto videokazetu či DVD zakoupit. Část expozice je věnována i dalšímu významnému rodákovi – loutkáři a mnohaletému řediteli hradeckého divadla DRAK Matěji Kopeckému.

Město **Rychnov nad Kněžnou** máme už definitivně spjaté s Karlem Poláčkem. Jeho Okresní město, ale zejména pak posmrtně vydaná knížka Bylo nás pět proslavila autorovo rodiště. A to se o jeho odkaz stará pravidelným každoročním Poláčkovým létem, řádkou poláčkovských literárních symposií, ale i díly sochařskými, z nichž připomeňme zejména sousoší

oněch pěti kluků, kteří město proslavili, ale třeba i „pomníkem“ Rampepurdy v nedaleké Rampuši či pivem Rampušákem. Rychnov se svým historickým gymnáziem a okolím byl významným centrem národního obrození – narodil se tu F. M. Pelcl, v okolí působila řádka obrozeneckých vlasteneckých kněží s J. L. Zieglerem v nedalekých Dobřanech v čele. A pak tu je ovšem **Dobruška** s F. VI. Hekem – F. L. Věkem, rodinou Laichterů nebo F. A. Šubrtem.

Také Orlické hory jsou plné pohádek, které napsala Božena Němcová, Josef Štefan Kubín, Jaromír Jech a stále píše Josef Lukášek. Mezi zajímavé projekty **Dobrovolného svazku obcí regionu Orlické hory** patří „Kačenčina pohádková říše“. Cílem je zpříjemnit návštěvníkům a zejména dětem jejich pobyt pohádkou. Turisté se tak mohou při různých akcích setkat nejen s paní Orlických hor Kačenkou, ale i s dalšími pohádkovými obyvateli. Horské obce jsou patrony jednotlivých pohádkových bytostí a mají i své pohádkové emblémy, které navrhla Jarmila Haldová. Snahou projektu i všech, kteří se o „Kačenčinu pohádkovou říši“ starají, je přiblížit návštěvníkům nejenom kraj, ale i jeho pohádky, další lidovou slovesnost i pohostinnost místních horalů. Abyste se cítili „U nás jako u pohádce“. (<http://www.orlickehory.eu/>).

Když už je řeč o Orlických horách, nesmíme zapomenout ani na známější a poněkud vyšší **Krkonoše**. Asi každý ví o Máchově Pouti krkonošské, mnozí se ji pokusili projít v Máchových stopách, i když její úplně přesnou trasu neznáme. Je také obecně známo, že se na Sněžku vydal (ovšem ze slezské strany) J. W. Goethe, méně známo je, že Krkonoše navštívil v r. 1791 Josef Dobrovský, po Máchovi třeba i Josef Jungmann s „libušským jemnostpánem“ P. Antonínem Markem. A po nich ovšem nesčetně dalších. Krkonoše a Podkrkonoší, zejména pak jeho tradičně česká západní část, byly vděčným dějištěm mnoha děl předních i méně významných autorů (K. V. Rais, Antal Stašek ad.).

Podkrkonoší je také nesmazatelně spjata s trojlístkem sourozenců Čapkových. **Malé Svatoňovice**, rodiště Karlovo, byly odedávna poutním místem mariánským, jak víme třeba i z Babičky Boženy Němcové, nyní jsou i poutním místem čapkovským. Už od roku 1947 je tu Muzeum Karla Čapka, později rozšířené o expozici věnovanou Jo-

sefovi. Do budoucna tu má být zastoupena i starší sestra Helena. Pro jejich dílo byl ovšem významnější sedmnáctiletý pobyt rodiny pana doktora Čapka v **Úpici** (1890-1907), kde je v muzeu připomenuto právě toto období dětství a mládí Čapkových chlapců i Helenky. Pokud navštívíte onen půvabný kraj mezi řekami Úpou a Metují s dětmi, pak je dobré mít v ruce netradičního průvodce: publikaci Aleše Fetterse „Krajem Devatera pohádek“. A podle vložené mapky můžete dle libosti a časových možností navštívit místa, ve kterých se odehrávají pohádky Karla Čapka i jeho bratra Josefa. Z úpického náměstí až na Rýchory vede už od roku 1946 Stezka bratří Čapků. Proč na Rýchory? Protože pod nimi v **Žacléři** strávil Josef Čapek jeden školní rok, aby se zdokonalil v němčině. Další dva pak na tkalcovské škole ve **Vrchlabí**. To máme ovšem spjata zejména s paní Marií Kubátovou. Cestu odtud na Benecko a na Žalý za „matkou kopce“ si můžeme snadno připravit sami. S dětmi se můžete vydat do **Horní Malé Úpy** a projít si Pohádkovou stezku. V rámci 10 zastavení se děti seznámí s krkonošskými pohádkami Marie Kubátové. (http://www.pohadkova-stezka.cz/cze/o_stezce).

Pokud se vrátíme dolů „do kraje“, jak se na horách říkává, měli bychom ještě alespoň připomenout možnost návštěvy rodného domu Václava Hanky v **Hořiněvsi**. Dům vznikl kolem roku 1720; má podélný půdorys s příčně položenou chodbou, jdoucí celou hloubkou stavby. Po stranách chodby jsou umístěny velké světnice a krámeček s výkladem pod vysunutou patrovou komorou. V domě je umístěna stálá expozice věnovaná Václavu Hankovi. Za Václavem Hankou se můžeme také vypravit do Dvora Králové nad Labem, kde po dohodě můžeme navštívit v kostele kobku, ve které údajně nalezl Rukopisy.

Za zcela samostatnou návštěvu stojí zejména krajské město **Hradec Králové**, které bylo inspirací pro mnoho literátů. Při plánování literárních putování bychom neměli zapomenout například na Broumovsko. Stejně jako slovník autorů není vyčerpávající, ani literární putování naším krajem nezaznamenává všechny možnosti, kde a kdy se můžeme setkat s literárními inspiracemi. Naším přáním bylo poskytnout vám alespoň malou inspiraci pro plánování vycházek, výletů či exkurzí.

RÁDI VĚNUJEME ENERGII TOMU, CO MÁ SMYSL

Aktivity Skupiny ČEZ dlouhodobě pomáhají. Ať už jde o výstavbu Oranžových hřišť, podporu vzdělávání a kultury, pomoc potřebným, investice do zdravotnictví či ochrany životního prostředí.

Kde všude jsme již pomohli, najdete na www.cezregiony.cz.

JSME S VÁMI. SKUPINA ČEZ